

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

АЗБУКА МЕДІАЦІЇ

навчально-методичний посібник

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

АЗБУКА МЕДІАЦІЇ

навчально-методичний посібник

Одеса 2023

УДК 316.48:{159.923.2:316.77}(072)(477)

А 35

Рекомендовано до друку
науково-методичною радою Одеського державного університету внутрішніх
справ (протокол № 5 від 21.12.2023 р.)

Рецензенти:

Олеся БОРИСОВА, к.ю.н., доцент, психолог мультидисциплінарної команди психореабілітації військових.

Юлія ШМАЛЕНКО, к.політ.наук, доцент, медіатор, доцент кафедри соціології НУ «ОЮА».

Укладачі:

Мартинс ТОЛС, радник/тренер з належного врядування людськими ресурсами при КМЄС в Україні, магістр ділового адміністрування, сертифікований медіатор, Латвія;

Леонардус ван РОЕКЛ, магістр управління конфліктами, Нідерланди;

Лілія МАТВЄЄВА, д. ю. н., професор

Поліна БАЛТАДЖИ, к. ю. н., доцент

Олена КОВАЛЬОВА, к. ю. н., с. н. с.

Олена КРИЖАНІВСЬКА, к.ю.н., доцент

Світлана МИРЗА, к.ю.н., доцент

Алла ПИШНА, к. ю. н., доцент.

Азбука медіації: навчально-методичний посібник. Одеса: ОДУВС, 2023. – 110 с.

Навчально-методичний посібник адресовано здобувачам вищої освіти, медіаторам, представникам установ та організацій, які планують використовувати медіацію у своїй діяльності, а також всім, хто бажає ознайомитися з медіацією.

ISBN 978-617-7633-25-0

ЗМІСТ

МОДУЛЬ 1. ТЕОРІЯ КОНФЛІКТУ

- 1.1. Конфлікт: поняття, ознаки та причини виникнення.
- 1.2. Структура конфлікту.
- 1.3. Функції конфлікту.
- 1.4. Типологія конфлікту.
- 1.5. Динаміка соціального конфлікту. Стадії конфлікту.
- 1.6. Прогнозування та попередження конфлікту.

МОДУЛЬ 2. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕДІАЦІЇ

- 2.1. Альтернативні способи запобігання та вирішення спорів: поняття та переваги.
- 2.2. Класифікація способів АВС та їх загальна характеристика.
- 2.3. Медіація в системі альтернативних способів вирішення спорів.
- 2.4 Міжнародні, європейські та національні стандарти медіації

МОДУЛЬ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МЕДІАТОРІВ

- 3.1. Правовий статус медіатора
- 3.2. Комунікативна компетентність медіатора.
- 3.3. Конфліктологічна компетентність медіатора.
- 3.4. Процедурна компетентність медіатора.

МОДУЛЬ 4. МЕДІАЦІЯ В РІЗНИХ СФЕРАХ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ

- 4.1. Медіація як спосіб вирішення господарських спорів.
- 4.2. Медіація як спосіб вирішення адміністративних спорів.
- 4.3. Медіація як форма відновного правосуддя.
- 4.4. Поліцейська медіація.
- 4.5. Медіація у кримінальних справах: голландський досвід
- 4.6. Медіація в окремих сферах юридичної практики

МОДУЛЬ 1

ТЕОРІЯ КОНФЛІКТУ

1.1. Конфлікт: поняття, ознаки, причини виникнення

Поняття конфлікт є істотним для людської природи і традиційним для суспільних відносин незалежно від історичного контексту. Слово походить від лат. *conflictus* - **зіткнення** і розуміється у самому широкому сенсі. Складність формулювання загальноприйнятої дефініції полягає у індивідуальному підході до розуміння сутності конфлікту, що формується під впливом набутого життєвого досвіду.

Психологи інтерпретують конфлікт як різновид психологічного напруження між двома сторонами, викликаного відкритим антагонізмом, ворожнечею. Культурологи розглядають конфлікт як протидію чи протистояння культур, розквіт і загибель цивілізацій. Слід зауважити, що помилково вважати конфлікт виключно деструктивним явищем, адже він створює плідні умови для початку соціальних змін. Конфлікт, як суперечність, є проявом найбільш слабких місць у соціальних відносинах, вказує на поділ інтересів між різними групами людей, виступає як усвідомлена, обміркована суперечність між відмінними (чи протилежними) за інтересами сторонами, які готові здійснити відповідні дії. Питання про природу соціального конфлікту пов'язане з розумінням природи людини, її взаємозв'язку із суспільством і державою. Будь-який конфлікт, оскільки він виникає в суспільстві та відбувається між людьми, завжди має соціальний характер. Тож **соціальний конфлікт** є реальною боротьбою між діючими людьми чи групами незалежно від того, які витоки цієї боротьби та засоби, що мобілізують кожну зі сторін¹

Конфлікт завжди має наслідки на соціальному, психологічному, емоційному, міжособистісному та матеріальному рівнях.

Люди часто схильні зводити причини Конфлікту до розбіжностей у поглядах та потребах не аналізуючи рівні та інші фактори, здебільшого через брак конфліктологічних знань та навичок. Формування соціальних навичок поведінки у конфлікті, як правило, не передбачено навчальними програмами закладів освіти і це – одна з вагомих причин, чому ми так часто стикаємося з Конфліктами. Конфлікти виникають у різних сферах життя з самих різних причин, мають різні наслідки і шляхи вирішення.

Конфлікт – це зіткнення соціальної взаємодії, що спричиняє психологічне чи соціальне збентеження та дискомфорт.

Конфлікт завжди створює психологічну напругу та дискомфорт!
Демотивуючі фактори знижують стійкість до конфлікту.

¹Конфліктологія : навч. посіб. / Л. М. Герасіна, М. П. Требін, В. Д. Воднік та ін. Х. : Право, 2012. С.19

Перемоги, досягнення та життєві результати кожної людини це реалізація мотивів і цілей. Визначення мотиваторів і досягнення цілей є зоною індивідуальної відповідальності. Задоволення від роботи один із найбільших мотиваційних факторів для досягнення хороших результатів на роботі, що також має вплив на особисте життя. Досягнення певних результатів, схвальна оцінка, отримання нових навичок, обмін знаннями, просування по кар'єрній драбині, позитивна та сприятлива робоча атмосфера, хороші колеги тощо.

Водночас відсутність підтримки, схвальної оцінки та заохочення може стати фактором демотивуючої поведінки. Те ж саме відбувається у випадку, якщо з якихось причин (*пандемія, характер роботи, брак ресурсів, неналагоджена координація, нечіткі цілі, відсутність критеріїв оцінки, неможливість вільно висловлювати думки, невизнання чи приховування проблем, перевантаженість, недостатнє залучення тощо*) обмежені можливості для досягнення результатів. Це також призводить до незадоволеності, стресу та подальших проблем зі здоров'ям або навіть зміни місця роботи. З цієї точки зору,

Саме тому важливо виявити та усунути демотивуючі фактори або навіть перетворити їх на мотиватори, ще до того як вони спровокують зіткнення, адже вплив демотивуючих факторів є найбільш типовою причиною конфліктів на робочому місці.

Про тригери. Якщо рівень стійкості до конфлікту низький, будь-який провокатор (тригер) конфлікту може «спричинити пожежу». Таким тригером може стати – слова, звинувачення, образа, прояв емоцій, критика, упереджене ставлення тощо. Конфлікт виникає у разі зазіхання на базові потреби та ключові інстинкти людини (харчовий, самозбереження, власницький) кожен з яких може бути причиною провокатором конфлікту.

Умовою конфлікту, як правило, є наявність «дефіциту» у вигляді матеріальних чи духовних цінностей, ресурсів чи доступу до них. Якщо суб'єктивні причини конфлікту головним чином пов'язані з індивідуальними психологічними характеристиками суб'єктів, то об'єктивні причини – це обставини соціальної взаємодії які обумовили зіткнення сторін. Практично будь-який конфлікт має цілий комплекс об'єктивно-суб'єктивних причин. Серед основних причин конфліктів традиційно називають:

боротьба за ресурси, недостатність комунікації (некоректність передачі інформації), відмінність цінностей та поглядів, зіткнення інтересів, вплив стереотипів, психологічні особливості (відсутність емпатії), стрес, структурні зміни у взаємодії (криза влади).

Перелік вказаних причин, що призводять до виникнення та загострення конфліктів як на соціальному, так і на особистісному рівні носить узагальнений характер.

Залежно від потенційних причин конфлікту можуть бути застосовувані різні **стратегії запобігання**:

- ✚ забезпечення балансу інтересів і спільний пошук задовільного для всіх сторін конфлікту рішення;
- ✚ посилення на загальновизнані правила, норми чи правові положення та подальше визначення того, хто правий;
- ✚ використання владних повноважень для арбітражу інтересів.

1.2. Структура конфлікту

Структура конфлікту – це сукупність стійких зв'язків конфлікту, що забезпечують його цілісність та характерну відмінність від інших явищ соціального життя; це система взаємодіючих елементів, що визначають його динаміку. *До структури конфлікту входять декілька основних елементів.*

Учасники конфлікту — особи залучені у конфлікт з різною ступеню участі (сторона безпосередньої протидії чи опосередкованого впливу на хід конфлікту).

- основні сторони/опоненти конфлікту або протиборчі сили — ті учаснику конфлікту, які безпосередньо протистоять один одному;
- групи підтримки – окремі індивіди чи групи які стоїть за опонентами;
- інші учасники – суб'єкти, роль яких має фрагментарний вплив на конфлікт.

Інформаційні моделі конфлікту – бачення ситуації, що носить суб'єктивний характер і сформувалось в уявленні учасників відносно власної та протилежної мети, мотивів, цінностей чи можливостей, сприйняття обставин та «сцени» конфлікту.

Картина очима сторін може суттєво відрізнитись від реальної ситуації. Виходячи з цього, виділяють чотири випадки:

- ✚ конфлікту як соціально-психологічного явища не існує - конфліктна ситуація об'єктивно існує, але не усвідомлюється учасниками;
- ✚ об'єктивна конфліктна ситуація існує і сторони сприймають ситуацію як конфліктну, проте з тими або іншими істотними відхиленнями від дійсності;
- ✚ об'єктивна конфліктна ситуація відсутня, проте відносини сторін помилково сприймаються ними як конфліктні;
- ✚ конфліктна ситуація об'єктивно існує і за головними характеристиками адекватно сприймається учасниками.

Предмет конфлікту — об'єктивно існуюче або уявне протиріччя, що лежить в основі конфлікту, це те заради чого сторони вступають у протиборство. За своєю природою протиріччя можуть бути:

- внутрішніми (зіткнення інтересів усередині групи, організації) і зовнішніми (виникають між відносно самостійними соціальними системами);

- антагоністичними (учасники мають непримиренно ворожі інтереси) і неантагоністичними (допускають «примирення» опонентів);
- основними (відіграють вирішальну роль у розвитку конфлікту) і неосновними (супроводять конфлікт);
- об'єктивними (обумовлені чинниками які не залежать від волі і свідомості людей) і суб'єктивними (обумовлені чинниками, які залежать від волі і свідомості людей) тощо.

Об'єкт конфлікту - причина, привід для конфлікту. Серед характерних ознак об'єкту конфлікту слід виділити:

- представляє цінність, з приводу якої виникає зіткнення інтересів учасників конфлікту;
- виступає у вигляді матеріальних, духовних, статусних, ресурсних, релігійних, політичних цінностей;
- існує відносно певних суб'єктів і пов'язаний з інтересами учасників конфлікту, причому їх інтереси перебувають у суперечності;
- представляє дефіцит і його кількість не здатна одночасно задовольнити сторони конфлікту;

Елемент матеріальної, соціальної або духовної сфери потрапляючи на перетин особистих, групових, суспільних або державних інтересів суб'єктів, стає об'єктом конфлікту.

Умови конфлікту - мікро і макросередовище, в якому виник конфлікт. Конфлікт не може сприйматись як ізольована ситуація, адже конфлікт це соціальне явище, учасниками якого виступають як безпосередньо опоненти, їх найближче оточення так і соціальні групи представниками яких є сторони.

1.3. Функції конфлікту

Функція конфлікту – це роль, яку виконує конфлікт відносно окремих індивідів, об'єднань, соціальних груп та суспільства. Конфлікт виконує як конструктивну, так і деструктивну функцію.

Конструктивна функція конфліктів полягає у:

- активації соціального життя групи або суспільства, підтримці соціальної активності людей, що сприяє розвитку;
- висвітленні проблем у комунікації, настрою в колективі, соціальних установок та цінностей;
- створенні нових умов колективної взаємодії;
- зниження інтенсивності негативних емоцій;
- набутті соціального досвіду розв'язання конфліктних ситуацій;
- об'єднанні груп перед зовнішніми труднощами;
- пошуку оптимальних рішень існуючих в колективі проблем;
- оптимізації взаємостосунків та атмосфери в колективі.

Деструктивна функція конфліктів виявляється у наступному:

- негативний вплив на психічний стан, психічна та фізична напруга, стрес;

- погіршення соціально-психологічного клімату;
- втрата ресурсів (матеріальних, духовних, емоційних);
- руйнація міжособових відносин (традицій), втрата соціальних зв'язків;
- зниження групової згуртованості, колективної та індивідуальної продуктивності;
- фіксація соціального досвіду насильницької комунікації як успішного;

1.4. Типологія конфлікту

Класифікація конфліктів необхідна для порівняльного вивчення їх істотних ознак, зв'язків, функцій, відносин, рівнів організації тощо; її основне завдання — з'ясувати ті системні ознаки, які вже об'єктивно існують у всій безлічі конфліктів. На підставі певних критеріїв та функцій конфлікту може бути представлена узагальнена типологія конфліктів:

Критерій класифікації	Вид конфлікту	Загальна характеристика
Сфери прояву конфлікту	політичний	Виникає на ґрунті політичних протиріч
	економічний	В основі лежать протиріччя економічного характеру
	ідеологічний/ релігійний	Зіткнення поглядів, цінностей, ідеологій
	соціально-побутовий	В основі лежать протиріччя соціальної сфери
	сімейний	Суперечності у сфері сімейних відносин
	трудовий	Виникає у площині трудових відносин
Суб'єкти взаємодії	особистісний (внутрішній)	Відбувається всередині людини, має психологічний характер і впливає на поведінку та прийняття рішень <i>бажання зробити перерву на обід на противагу необхідності виконати термінове завдання</i>
	міжособистісний (зовнішній)	Виникає між невеликою кількістю людей без формування груп навколо учасників конфлікту <i>відчинити вікно в офісі чи ввімкнути кондиціонер</i>
	внутрішньо-груповий конфлікт	В команді, організації чи родині, що включає групову динаміку <i>незгода між колегами щодо графіка літніх відпусток</i>
	міжгруповий конфлікт	Між командами, організаціями, етнічними групами тощо. <i>обговорення між командами критеріїв оцінки ефективності роботи</i>
	системний конфлікт	Між націями, державами та групами держав <i>російська агресія в Україні.</i>
Ступінь тривалості і напруженості	бурхливий швидкоплинний	Під впливом психологічних особливостей особи, відрізняються

конфлікту		агресивністю і високою ворожістю конфліктуючих
	гострий тривалий	Виникають за наявності глибоких суперечностей
	слабовиражений і довгоплинний	На основі не дуже гострих суперечностей або відсутністю активних дій з боку однієї зі сторін
	слабовиражений і швидкоплинний	Мають поверхові причини та епізодичний характер
за наслідками	стабілізуючий	Дозволяє підтримувати поточний стан відносин, запобігає відхиленням від загальноприйнятих цілей, норм тощо
	деструктивний	Спрямований на знищення норм і цілей, нав'язування своєї позиції, просування особистих інтересів;
	конструктивний	Сприяє позитивним змінам в організації або роботі, підвищує ефективність.

За причинами виникнення та рівнем впливу, конфлікти є:

- **практичні** (прикладні) – цілі співпадають, однак існують різні думки щодо інструментів й тактики;
- **структурні** – нечіткі ролі та обов'язки; необґрунтовані часові, географічні та фізичні обмеження; несправедливе робоче навантаження; надмірна демонстрація влади; нерівномірний розподіл ресурсів;
- **цінності та норми** – незгода щодо того, що є правильним, а що неправильним; різні етичні стандарти; заборона думок і поведінки, які відрізняються від прийнятих;
- **інтереси** – основні питання (гроші, час, ресурси); процесуальні питання (верховенство права/письмова інструкція проти здорового глузду); психологічні питання (довіра, честь, похвала, справедливість, залученість, повага);
- **бажання та потреби** – емоційне урегулювання; задоволення; визнання; переведення всього на позитив; фізична та матеріальна безпека; відчуття причетності; самовизначення; сила; справедливість; свобода;
- **стосунки** – сильні емоції; погана комунікація; відсутність інформація або невірна інформація; неправильне сприйняття; власне Его; відмінності особистості;
- **вірування** – відмінності у вірі чи релігії.

Чому конфлікти часто такі гострі?

Конфлікти загострюються по мірі розвитку стосунків, люди часто ставлять на перше місце лише власні інтереси (влада, гроші, власність, вразливість тощо) і переконання (честь, цінності, релігія тощо). Слабкості людей дуже індивідуальні. Хтось не сприймає критики (особливо публічної) інший емоційно реагує на зауваження щодо його зовнішнього вигляду, дехто сприймає будь-яку відмову по відношенню до його власних ініціатив особисто і вбачає в цьому образ. За наявності будь-якої з таких обставин

навіть невинне зауваження може розпалити вогонь, і в результаті людина автоматично опиняється в епіцентрі конфлікту.

Кожен емоційний стан людини здебільшого має своє пояснення. У випадках, коли мова йде про слабкі сторони людини, загострена образа зазвичай є реакцією на реальні чи уявні нападки на почуття впевненості/самооцінки. Чим більшою здається образа, тим жорсткішою є реакція на неї і тим більше шансів того, що конфлікт зростатиме й загострюватиметься швидше.

Метою управління конфліктами, серед іншого, є створення спільної платформи для переговорів, чогось, що буде об'єднувати в майбутньому, щодо чого сторони, швидше за все, дійдуть згоди, і що має всеохоплююче значення для процесу розвитку. Наприклад, це може бути підвищення продуктивності роботи з визначеними результатами, зміни в поведінці тощо. Темою розмови повинні стати суттєві розбіжності щодо питань, які становлять спільний інтерес і вирішення яких стане запорукою кращого майбутнього. Предметом обговорення повинен бути не лише сам конфлікт і його складові, а й розбіжності в розумінні його причин а також пошук шляхів виходу з ситуації.

Залежно від розбіжностей конфліктуючі сторони зазвичай переслідують дві цілі – або отримати перемогу над опонентом або досягти згоди. Відповідно до мети можуть бути застосовані різні стратегії, такі як, наприклад, співпраця, компроміс, делегування, підпорядкування, втеча або конфронтація. Більшість людей зазвичай схильні до конфронтації або до співпраці. Інші стратегії не настільки поширені. Якщо учасники тяжіють до конфронтації один з одним, конфлікт, швидше за все, буде загострюватися. Якщо ж учасники співпрацюють, конфлікт матиме тенденцію до розрядки.

1.5. Динаміка соціального конфлікту. Стадії розвитку конфлікту:

Динаміка соціального конфлікту – це процес його зміни і розвитку. За звичайних умов, конфлікт проходить у своєму розвитку три стадії в основі яких конфліктна ситуація.

конфліктна ситуація – це збіг обставин, людських інтересів, що об'єктивно створює підстави для реального протистояння між суб'єктами;

це ситуація, в якій стає очевидною несумісність дій однієї сторони з нормами й очікуваннями іншої.

- **передконфлікт** (виникнення конфлікту);

- **конфлікт** (розвиток конфлікту, відкрите протистояння);

- **постконфлікт** (вирішення конфлікту).

П

Так конфліктна комунікація складається в систему епізодів:

Потенційна протилежність або несумісність. Прояв перших ознак прояву конфліктної ситуації, виникнення дискомфорту. Інтуїтивне відчуття, що щось не так, виникнення напруги. Іноді учасникам навіть важко сформулювати, що саме викликає напругу. Ігнорування перших ознак, недооцінка емоцій та невизначеність потреб створюють умови для наступної стадії – стадії інциденту.

Інцидент. Стадія демонстрації позицій, емоцій, почуття й бачення ситуації. Якщо розвиток відбувається повільно, у відносинах трапляється кілька дрібних інцидентів, які іноді супроводжуються суперечками. Якщо не обговорити та не врегулювати справжні причини інциденту, то конфлікт переростає в непорозуміння. Інциденти стають глибшими та більш критичними і відбуваються частіше. Поведінка учасників стає все більш напруженою. Саме цей момент прийнято вважати конфліктом.

Розвиток. Конфлікт розвивається відповідно до намірів учасників. Подальший його розвиток може мати характер конкуренції, співпраці, компромісу, уникнення або пристосування. На стадії розвитку конфлікту можливо спостерігати різну поведінку. Ці моделі поведінки відображають наміри, культуру, досвід та інші аспекти людської природи та глибину конфлікту. У найгостріших випадках напруга призводить до насильства або інших неадекватних дій.

Наслідки. На цьому етапі є певні результати конфлікту і можна оцінити його вплив. Рідко коли існує певна суперечка без очікування компенсувати образу. Хтось очікує лише вибачень, а хтось – помсти, для когось важливі вдячність, публічне вибачення, демонстрація простягнутої руки, для іншого - матеріальна компенсація. Намір визначений почуттям власної гідності чи самоповаги.

Історію конфлікту можна представити у три етапи:

1 етап – Неймінг (констатація\визнання).

Зазвичай хтось із учасників сприймає для себе подію як образливу: «Мене це дійсно ображає. Я так старався. Я вклав усі свої сили в організацію цього заходу. Ви цього зовсім не розумієте. Я не бачу ніякої вдячності з вашого боку».

Етап 2 – Звинувачення.

Людина покладає відповідальність за подію на когось іншого, хто причетний до ситуації і демонструє свою образу як підставу для звинувачення: «Ти вважаєш це я винен? Ти сам нічого не робиш у цьому відношенні. Ця подія (помилка) сталася через твою безвідповідальність та бездіяльність. Ти все зіпсував».

Етап 3 – Претензії.

Ображена сторона висуває вимоги щодо компенсації за образу: «Я не дозволю такого ставлення. Негайно вибачься за це!»

Вирішення конфлікту вимагає комплексного підходу. Недостатньо зосередити увагу лише на одному епізоді. Вирішальну роль у розвитку

конфлікту відіграє самосприйняття, сприйняття іншої сторони та бачення майбутнього у відносинах.

Завершення конфлікту, під яким розуміється його закінчення чи припинення. Завершення може бути результатом як взаємного примирення сторін, досягнення певної згоди між ними, так і поступового затухання протистояння або переростання його в інший конфлікт.

Формами завершення конфлікту можуть бути:

- припинення конфлікту внаслідок взаємного примирення сторін;
- припинення конфлікту шляхом його взаємного розв'язання, коли виграють обидві сторони «виграш — виграш»;
- припинення конфлікту шляхом його асиметричного розв'язання, коли виграє одна сторона «виграш — програш»;
- припинення конфлікту в результаті його «заморожування»;
- переростання конфлікту в інше протиборство;
- поступове загасання конфлікту.

1.6. Прогнозування та попередження конфліктів

Схильність до конфлікту - властива людському характеру риса. Мова йде про здатність протистояти конфлікту або конфліктостійкість. Основними природними реакціями на небезпеку є **втеча, переховування, сутичка**. Рівень небезпеки (можливі наслідки та їх вплив) визначають подальший розвиток ситуації.

Реакція на конфлікт — це комплекс навичок, яким потрібно навчитися:

- вміння зосереджуватись на потребах та інтересах іншої людини так само, як і на власних;
- необхідність випустити пару, а потім звернутися до емоцій, висловити їх, визнавши як свої так і емоції іншої сторони;
- своєчасне і чітке сприйняття ознак і характерних рис конфлікту, їх об'єктивна оцінка;
- розуміння механізмів, які сприяють загостренню конфлікту;
- вміння використовувати різні способи вираження інтересів, не погіршуючи ситуації;
- знання способів і засобів уточнення думок і наявної ситуації без образ;
- визнання недостатності власних знань та ресурсів та готовність звернутись за сторонньою допомогою.

Крім того, існують основні **правила конструктивної поведінки**, важливі як для перемовників так і для всіх учасників комунікації:

- дотримуватись спільних цінностей і принципів;
- мати чітке бачення спільного майбутнього, узгоджені цілі та плани їх реалізації;
- розглядати людей і проблеми окремо;
- вирішувати проблеми не особисто, а на рівні організації;
- зосереджуватися на потребах та інтересах усіх учасників, а не на їх позиціях та статусах;

- мотивувати людей до власного вибору та пошуку можливих варіантів;
- спілкуватися системно (структуровано) та зосереджено;
- демонструвати повагу та висловлювати вдячність.

Вміння демонструвати конструктивну поведінку є основою ефективного прогнозування та попередження конфліктів. Попередження конфлікту значною мірою полягає у виявленні та демонстрації сторонам конфлікту їх уявної реальності. Отже, найважливіша мета попередження та врегулювання конфлікту – дати можливість сторонам побачити ситуацію очима опонента.

Індивідуальні навички поведінки в конфлікті, риси характеру, рівень виховання та освіти, обумовлюють стратегії поведінки в конфлікті: **пристосування, уникнення, співпраця, конкуренція та компроміс**. Більшість цих реакцій виникає через надмірну зосередженість на власних потребах та інтересах. Ось чому багатьом людям важко ефективно впоратися з конфліктом. Це відбувається також через власне трактування ситуації, яка тісно пов'язана з соціальними навичками, досвідом, положенням та ставленням до опонента чи ситуації.

Стратегія *пристосування* відрізняється схильністю учасників конфлікту пом'якшити конфліктну ситуацію, зберегти або відновити гармонію у взаєминах за допомогою поступливості, довіри, готовності до примирення. Стратегія передбачає більшою мірою враховувати інтереси опонентів і не уникати спільних з ними дій.

Стратегія *уникнення* характеризується явною відсутністю у однієї зі сторін конфлікту бажання співпрацювати з будь-ким і активно діяти для здійснення власних інтересів, так само як і піти назустріч опонентам; активне є лише прагнення вийти з конфліктного поля.

Стратегія *співпраці*, як правило, використовується тими, для кого конфлікт це нормальне явище соціального життя, як потребу вирішити ту або іншу проблему без завдання збитку якій-небудь стороні.

Стратегія *конкуренції* орієнтована на те, щоб, діючи активно і самостійно, домагатися здійснення власних інтересів без урахування інтересів інших сторін, що безпосередньо беруть участь у конфлікті, а то й на шкоду їм.

Стратегія *компромісу* передбачає водночас активні і пасивні дії, індивідуальні і колективні зусилля і характерна тим, що звичайно перепиняє шлях до недоброзичливості, дозволяє, хоча і частково, задовольнити домагання кожної зі сторін конфлікту.

Вибір стратегії обумовлюють як чинники ситуації так і особистісні чинники.

Список літератури

Kotter, J.P. (2014). *Accelerate: Building Strategic Agility for a Faster-Moving World*. Harvard Business Review Press.

Конфліктологія : навч. посіб. / Л. М. Герасіна, М. П. Требін, В. Д. Воднік та ін. Х. : Право, 2012. 128 с.

МОДУЛЬ 2.

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕДІАЦІЇ

2.1. Альтернативні способи запобігання та вирішення спорів: поняття та переваги.

Альтернативні суду способи вирішення конфліктів та спорів відомі людству з найдавніших часів (посередництво, арбітрування, переговори, примирні процедури тощо широко застосовувались всіма історично відомими соціальними спільнотами та суспільствами).

Поняття «альтернативне вирішення спорів» (ABC, англ. Alternative Dispute Resolution, ADR) було введено в США в 70-х роках XX ст. і включало всі способи вирішення спорів, які не використовує традиційне судочинство (без втручання державних юрисдикційних органів).

Ідейні передумови впровадження альтернативного вирішення спорів відносять на початок XX ст. Так, у 1906 році на конференції Американської асоціації юристів до того мало кому відомий юрист-практик Роско Паунд виступив з промовою, в якій артикулював причини незадоволеності американських громадян системою правосуддя. Головними з них, на його думку, були: надання судами пріоритету формі правосуддя перед сутністю конфлікту, який він мав вирішити, та змагальний характер судового процесу (що він назвав спортивною теорією юстиції).

Промова Паунда поклала початок реформ в американській судовій системі і сприяла її повороту до інтересів суспільства. У подальшому виникла традиція проведення конференцій на честь Паунда, присвячених актуальним проблемам правосуддя. У 2016-2017 роках Міжнародний інститут медіації започаткував та провів серію Глобальних Паундських конференцій у 28 містах у 22 країнах. Вона розпочалась у Сінгапурі та закінчилась у Лондоні, об'єднавши численні зацікавлені сторони у альтернативному вирішенні спорів.

Днем народження альтернативного вирішення спорів як юридичної дисципліни і практичної сфери діяльності називають доповідь професора Гарвардської школи права Френка Сандера «Про різні способи розгляду спорів», зроблену у квітні 1976 року на Паундській конференції в Міннесоті.

У своїй доповіді автор запропонував оригінальну концепцію «суду з безліччю дверей», який орієнтований на потреби користувачів та пропонує їм різні способи врегулювання спору. Відповідно до цієї концепції суд США розглядається як свого роду бізнес (центр вирішення спорів), який надає різноманітні послуги з вирішення спорів.

Відвідувач суду в першу чергу має справу з «фахівцем, що впускає» (intake specialist), який знайомиться з ситуацією, проводить діагностику випадку і рекомендує оптимальний спосіб вирішення спору (наступні «двері»), залишаючи право вибору за клієнтом. Концепція суду з багатьма дверима викладена Ф. Сандером у підручнику «Вирішення спорів: переговори, медіація та інші процедури».

Важлива роль у розвитку інституту посередництва належить Роджеру Фішеру та Уільяму Урі (Гарвардська школа права 1981 р.)

Початок бурхливого поширення альтернативних процедур у судовій системі США пов'язують із прийняттям Конгресом США у 1990 році Акта про реформу цивільного судочинства, який передбачав обов'язок федеральних судів сприяти застосуванню альтернативних форм вирішення спорів. А вже у 2002 р. у США було прийнято Модельний Акт про медіацію, відповідно до якого у всіх без винятку штатах було започатковано програми судової медіації, які передбачали цілий набір моделей, від добровільної до строго обов'язкової.

З кінця XX століття альтернативні способи вирішення конфліктів почали активно поширюватися в усьому світі. Країни прецедентного права (Канада, Велика Британія, Австралія і Нова Зеландія) швидко включились до цього руху і створили у себе інститути альтернативного вирішення конфліктів, подібні вже існуючим в США. У Європі піонером руху АВС стала Велика Британія, хоча вона не пішла шляхом США. Англійці відмовилися від обов'язкової судової медіації та від прийняття спеціального законодавства про медіацію, віддавши перевагу ринковим механізмам.

Система альтернативного вирішення спорів виростає із співвідношення трьох базових позицій вирішення конфліктних ситуацій у конфліктології – сили, права та інтересів.

З позицій сили: одна або декілька сторін пригнічується за рахунок переваги іншої (фізичний примус (наси́льство), чисельні або технічні переваги та інше);

з позицій права: здійснюється за допомогою судових органів на основі юридичного права;

з позицій інтересів: з метою вирішення спору сторони намагаються визначити, що стало причиною виникнення спору і по можливості задовольнити ті інтереси, які були порушені.

АЛЬТЕРНАТИВНЕ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ Є ЗАСОБОМ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ САМЕ З ПОЗИЦІЇ ІНТЕРЕСІВ

Переваги альтернативного вирішення спорів

- зниження вартості процесу вирішення спору та можливість заощадити час та кошти,
- повернення сторонам контролю над конфліктною ситуацією та можливість впливати на результат,
- уникнення судового розгляду, яке зруйнує відносини між сторонами,
- неформальність,
- гнучкість,
- додаткова можливість для сторін вирішити конфлікт у рамках правосуддя, в тому числі без необхідності примусового виконання рішення про вирішення конфлікту.
- більший ступінь автономності сторін, максимальне їх залучення та активність під час процедури;
- можливість добровільного вибору конкретного способу АВС за згодою сторін;
- конфіденційність, швидкість та економічність процедури, менша її регламентованість та більша гнучкість, відсутність жорстких процедурних правил;
- остаточний характер рішення, що за загальним правилом не передбачає оскарження;
- можливість досягнення результату «win-win»;
- можливість збереження або відновлення ділових взаємин з партнерами
- можливість запобігти виникненню подібних конфліктів у майбутньому
- гарантія виконання рішення (у разі успішної медіації).

Однак, незважаючи на наявність переваг альтернативних способів вирішення спорів, дослідники виокремлюють і **низку проблемних аспектів**, серед яких:

- відсутність стабільності у розвитку державної і судової систем;
- недосконалість законодавчого регулювання окремих аспектів функціонування системи альтернативних способів вирішення спорів;
- неготовність окремих верств населення сприймати систему альтернативних способів вирішення спорів як альтернативу державному судочинству;

➤ небажання та недовіра деяких представників юридичної громадськості сприймати систему альтернативних способів вирішення спорів.

Тому, для практичного впровадження альтернативних способів вирішення спорів необхідним є врахування особливостей формування їх системи, об'єктивних умов застосування, удосконалення законодавчого регулювання тощо².

Агентами популяризації та просування ідей АВС виступають інститути громадянського суспільства, ініціативні спільноти юристів, держслужбовців, викладачів, психологів.

Важливу роль в забезпеченні подальшого розвитку та популяризації медіації як мирного способу вирішення спорів, координації діяльності щодо медіації відіграють зареєстровані за останні роки в Україні організації:

1. Національна асоціація медіаторів України (НАМУ), Асоціація є саморегуляторним, неприбутковим громадським об'єднанням фахівців, що працюють в сфері медіації. 2014 р.

Кодекс професійної етики медіатора затверджено рішенням Загальних зборів ГО «Національна асоціація медіаторів України» від 19 лютого 2022 р., протокол № 1/2022. **Метою Кодексу** є встановлення етичних основ професійної діяльності медіатора задля забезпечення єдиних вимог до надання медіаторами якісних послуг з медіації в Україні. **Кодекс є для медіатора етичним орієнтиром в його діяльності**, покликаний інформувати сторони медіації та суспільство в цілому про процедуру медіації, підвищувати довіру до медіації як ефективного способу запобігання виникненню та альтернативного вирішення конфліктів (спорів).

2. Український центр медіації (УЦМ), Український центр медіації (УЦМ) започаткований при Києво-Могилянській Бізнес Школі з метою створення інституції, яка б стала рушійною силою для розвитку альтернативних способів вирішення спорів в Україні шляхом проведення навчання і надання послуг дійсно незалежних медіаторів.

3. Громадська спілка «Українська академія медіації», 2014 р. – є громадським об'єднанням зі статусом юридичної особи. За часи свого існування Українською академією медіації реалізовано низку унікальних для України ініціатив:

- вперше в Україні відкрито кабінети медіації безпосередньо у будівлях судів різних юрисдикцій, які ефективно функціонують вже кілька років;
- видано перший в Україні підручник з медіації для правників «Медіація в професійній діяльності юриста» та методичні рекомендації для викладачів.

² Спектор О. Особливості розвитку та застосування альтернативних способів вирішення цивільно-правових спорів в Україні. Український часопис міжнародного права. 2013. № 1. С. 139. (135-140)

4. **Громадська організація «Ліга Медіаторів України»**, створили у грудні 2017 року для того, щоб розвивати та популяризовувати сімейну медіацію як мирний спосіб вирішення конфліктів.

5. **Одеська обласна група медіації (ООГМ)** створена у 1994 році для апробації та впровадження медіації та фасилітації у різні сфери суспільного життя, здійснює діяльність в медіації з 1995 року.

Така діяльність сприяє поширенню інформування населення про позитиви АВС, підвищення рівня правової свідомості фахівців у галузі права та правової культури українського суспільства.

2.2. Класифікація способів альтернативного вирішення конфліктів та їх загальна характеристика.

Існує дуже розгалужена класифікація альтернативних засобів вирішення спорів за різними критеріями. З-поміж основних альтернативних способів вирішення спорів, за участю в урегулюванні спору третьої особи або за обсягом її повноважень, як правило, розглядають такі три способи і притаманні їм процедури:

Самостійні (основні)

- **Переговори або неогоціація (англ. negotiation)** – становлять процес самостійного врегулювання юридичного конфлікту сторонами без залучення будь-яких посередників для надання допомоги в примиренні й досягненні угоди.

Це найпоширеніша та найпростіша процедура, так як не потребує додаткових витрат і залучення третіх осіб, не має формалізованого порядку, дозволяє одночасно застосовувати інший спосіб АВС або звертатися за судовим захистом.

Переговори мають універсальний характер: вони можуть бути як самостійним способом АВС, так і основою інших способів АВС

- **Арбітраж (англ. arbitration)**, це вирішення юридичного спору недержавним судом, уповноваженим винести обов'язкове рішення за результатами розгляду справи, що зазвичай здійснюється за участю сторін.

В Україні поширеною є назва «третейське судочинство».

Терміни «арбітраж» та «третейський суд» у вітчизняному та іноземному законодавстві, а також у науці та правовій практиці використовуються як синоніми. «Арбітраж» використовується як у міжнародній публічній практиці, так і міжнародній приватній сфері. До компетенції третейських судів належать, як правило, всі справи по спорах, що виникають з цивільних правовідносин.

- **Медіація (англ. mediation) або посередництво** – це врегулювання юридичного конфлікту сторонами за сприяння незалежного, нейтрального посередника покликаного сприяти примиренню сторін та досягненню ними угоди.

Термін «медіація» походить від грецького терміна «medos» (нейтральний, незалежний від сторони), а також від таких латинських

термінів, як «*mediatio*» (посередництво) та «*mediare*» (бути посередником у спорі).

Процес посередництва має дві орієнтації: на досягнення домовленості та на поліпшення стосунків між сторонами.

Посередник стимулює конструктивне обговорення спірних питань і сприяє порозумінню сторін передусім через упровадження певних процедурних правил, формування порядку денного переговорів, впливу на психологічну атмосферу, у якій відбуваються переговори.

Як правило, посередник намагається стримати ескалацію конфлікту, але в окремих випадках може допускати тимчасову ескалацію з метою продемонструвати сторонам непродуктивність обраної ними тактики ведення переговорів.

- **Фасилітація** – це організація процесу колективного вирішення проблем у групі, якою керує фасилітатор (ведучий, головуючий).

Термін «фасилітація» походить від англ. слова «*to facilitate*» (полегшувати, допомагати, сприяти).

Мета фасилітатора - організувати процес, який сприятиме учасникам досягнути успіхів у подоланні суперечностей, конфліктів, тобто процес, за допомогою якого діяльність суперників у напрямку розв'язання конфлікту стане результативною. Фасилітація, як і переговори та медіація належить до тих процесів альтернативного розв'язання конфліктів, що здійснюються з позиції врахування інтересів суперників, за активної їхньої міжособистісної взаємодії, спрямованої на подолання конфронтації, суперництва.

- **Відновне правосуддя** – це некаральне реагування на порушення соціальної, у тому числі правової норми, головною метою якого є відновлення порушених суспільних зв'язків шляхом залагодження завданої шкоди власними зусиллями кривдника і примирення на цій підставі жертви і кривдника.

Відновне правосуддя з загальносоціальної позиції можна визначити як справедливе вирішення спору (конфлікту) з метою подолання негативних його наслідків та соціального зцілення його учасників. В ідеалі застосування відновного правосуддя має повернути ситуацію, яка існувала до конфлікту, або, якщо це неможливо – компенсувати нанесену шкоду.

Гібридні (комбіновані) способи альтернативного вирішення спорів утворюються за рахунок поєднання основних способів (мед-арб, арб-мед) або внаслідок їх еволюції (міні-розгляд, колаборативні процедури, партисипативні процедури тощо).

- **Медіація-арбітраж і арбітраж-медіація** – комбіновані способи АВС. Перша модель дозволяє медіатору в разі неможливості примирення сторін винести обов'язкове рішення в якості арбітра, а друга модель, навпаки, передбачає винесення арбітром рішення, яке залишається неоголошеним до завершення процедури медіації: у разі, якщо досягти консенсусу не вдалося, арбітр оголошує своє рішення, яке має обов'язкову силу, а в разі досягнення компромісу – рішення не оголошується та не вступає в законну силу.

- **Міні-суд –(executive tribunal, mini-trial)** – незважаючи на назву, міні-суд не є ані державним судовим органом, ані арбітражем, оскільки розгляд спору здійснюється комісією, що складається з керівників чи уповноважених осіб компаній сторін під головуванням запрошеної нейтральної особи. Таким чином, сторони беруть активну участь у керуванні процедурою розгляду та винесенні рішення, яке не є обов’язковим.

2.3. Медіація в системі альтернативних способів вирішення спорів.

Що таке медіація

Медіація – унікальна форма альтернативного врегулювання спорів.

Медіація, це процедура, в якій нейтральна неупереджена третя особа, не задіяна в конфлікті, допомагає учасникам спору знайти таке рішення конфлікту, яке задовольняє обидві сторони – рішення, яке є взаємоприйнятним і буде кращим, ніж інші альтернативи (як правило, судовий розгляд);

Медіація, це добровільний і конфіденційний процес, у якому нейтральна третя особа (медіатор) допомагає сторонам знайти взаємоприйнятний варіант вирішення ситуації, що склалася.

Особливою рисою медіації є те, що сторони спільно беруть на себе відповідальність за прийняття рішення та його виконання.

Суд зазвичай ставить запитання: «Хто більшою мірою винен і як він має бути за це покараний?»

Медіація ставить запитання іншого типу: «Ми збираємось розлучатися, як ми будемо виховувати дітей?»

Або: «Машина, яку було продано, мала пошкодження. Що ми збираємось зробити, щоб вирішити цю проблему та позбутися технічних дефектів?»

Або: «Що необхідно зробити, щоб покращити робочі стосунки чи клімат у колективі?»

На відміну від інших видів, медіація – не просто інструмент, який дозволяє врегулювати справу на досудовому етапі. Медіація унікальна тому, що вона стимулює учасників:

- ✚ безпосередньо взаємодіяти один з одним для розгляду спору як спільної проблеми, що потребує вирішення, і для пошуку різних варіантів вирішення;
- ✚ ставитися один до одного і до протилежних позицій з повагою;
- ✚ більшою мірою фокусуватися на тому, що їх чекає у майбутньому, а не на тому, що відбулося у минулому.

У медіації відрізняється і роль третьої сторони – нейтрального посередника. На противагу іншим видам альтернативного вирішення спорів, нейтральна третя сторона (медіатор) не є суддею чи експертом-порадником, який повинен приймати рішення.

У суді та у немедіаційних формах альтернативного врегулювання спорів і конфліктів роль третьої сторони полягає у тому, щоб забезпечити аналіз фактів, який згодом можна буде порівняти зі стандартами (наприклад, із законом чи збіркою принципів та правил поведінки). Натомість медіатор полегшує переговори між сторонами, допомагає сторонам, а не вирішує, хто з них правий, а хто винуватий, не намагається встановити, на чиєму боці правда, а хто має поступитися, не висловлює свою точку зору, не дає порад, не розказує, що треба зробити, щоб вирішити проблеми.

Медіатор слідує за процесом, допомагає створювати і зберігати безпечний, передбачуваний і продуктивний перебіг зустрічі, сприяє тому, щоб сторони самі досягли спільного результату, який задовольнить їх обох (а не лише одну зі сторін), знайшли для себе взаємоприйнятний варіант рішення. Медіатор дотримується нейтралітету, ставиться до кожного учасника ситуації з повагою; уважно слухає і не перебиває; ставить запитання, що сприяють розумінню ситуації та пошуку примирення і взаємовигідного рішення.

Відмінність медіації від інших способів альтернативного вирішення спорів полягає в наступному:

- ***оперативність*** при вирішенні комерційних спорів в порівнянні з третейськими, яка досягається за допомогою високої мобільності медіатора;
- ***спрощена процедура розгляду справи***, правила якої встановлюють самі сторони конфлікту;
- ***можливість в будь-який момент зупинити процедуру медіації***;
- ***сувора конфіденційність*** діяльності медіатора;
- ***відносно низький рівень витрат*** на медіацію;
- ***рідкісні випадки невиконання умов***, досягнутих за допомогою медіатора угод. В ході примирних процедур, сторони самі виробляють те рішення, яке їх задовольняє, а тому зацікавлені в його виконанні;
- ***висока ймовірність збереження ділових відносин*** після завершення процедури медіації;
- ***конфліктуючі сторони мають можливість активної участі у вирішенні конфлікту***;
- ***виключення можливості винесення несприятливого рішення***.

Переваги застосування медіації для захисту прав і законних інтересів людини:

- ***сприяє заощадженню судових витрат***, шляхом впровадження зручного і швидкого способу вирішення спорів, що відрізняється гнучкістю і покликаною гарантувати виконання рішень, прийнятих в ході процедури медіації;

- надає **можливість учасникам спору звернутися до процедури медіації** як в ситуації, коли у них не має наміру апелювати до судового захисту своїх прав, так і у випадку, коли спір вже переданий на розгляд суду
- **передбачає пряму участь сторін у переговорах;**
- **добровільність процедури;**
- **швидкість проведення медіації, її ефективність та економічність, простоту і гнучкість;**
- **зосереджується на інтересах сторін** і тому є унікальним методом врегулювання спорів, який виключає суперництво між сторонами та фокусується на тому, чого дійсно хочуть її учасники та чого вони чекають від майбутньої угоди;
- **забезпечує ефективну взаємодію між сторонами** та сприяє підтримці, поліпшенню або відновленню відносин між сторонами; врахування довгострокових і важливих інтересів сторін в кожній стадії процедури медіації для врегулювання спору, з акцентом на сьогоднішнє і майбутнє, а не на минуле;
- **дозволяє скоротити навантаження на суддів, строки розгляду справ, відсоток оскаржуваних рішень, негативне емоційне навантаження на сторони і суд; напругу у суспільстві;**
- **надає можливість вільно обирати процедуру медіації** на будь-якій стадії конфлікту, що свідчить про гнучкість механізму;
- **сприяє суттєвому зменшенню часу розгляду спору;**
- гарантує, що вже існуючі нерівні відносини між сторонами не можуть вплинути на хід ведення переговорів та їх результат, тобто сприяє встановленню справедливості; сприяє отриманню сторонами конфлікту взаємовигідного результату медіації;
- відсутність гласності, при розгляді конфлікту між сторонами, **конфедіційність;**
- **сприяє підвищенню рівня правосвідомості та правової культури;**
- **сприяє доступу до правосуддя та підвищенню рівня довіри до судової системи.**

недоліки медіації.

- медіація можлива виключно за згоди усіх сторін конфлікту;
- у разі непередбачених обставин або недобросовісності хоча б однієї зобов'язаної сторони примусове виконання прийнятого в результаті медіації рішення є неможливим.
- відносна новизна медіації, для стимулювання інтересу широкого загалу населення дуже важливо донести до нього інформацію про процес медіації та про його переваги.
- в медіації складніше бути впевненим у професіоналізмі медіатора, ніж судді в судовому процесі, тим більше, що медіатор повинен виступати фахівцем відразу в декількох сферах, що на практиці досить складно;

➤ більш сильні сторони отримують можливість нав'язати свою точку зору слабшим, оскільки медіація (в силу своєї неформальності) надає менше процесуальних гарантій, ніж судовий розгляд справи чи арбітраж;

➤ механізм медіації, в центрі уваги якого знаходяться спори та конфлікти між приватними сторонами, приховують від суспільства деякі значні спори, які мають чи можуть мати соціально значущі наслідки.

Гнучкість процесуальних правил, швидкість процедури, доступність і добровільність обумовлюють привабливість інституту медіації який дозволяє сторонам швидко і ефективно вирішити спір на основі спільних інтересів та зберегти повагу один до одного, продовжити співпрацю в майбутньому.

Медіація може бути застосована

у багатьох сферах життєдіяльності людини, де виникає необхідність контакту з людьми – сім'я, робота, соціум в цілому. Процес застосування медіації не обмежений жодною галуззю права.

Це може бути:

примирення потерпілого і правопорушника, якщо вчинено злочини невеликої тяжкості чи необережний злочин середньої тяжкості;
налагодження стосунків подружжя та встановлення нормальних взаємин поза шлюбом;
добропорядне сусідство;
порозуміння сторін у трудових правовідносинах;
вирішення проблем відшкодування моральної та/або матеріальної шкоди;
у галузі корпоративного управління — урегулювання конфліктів між членами ради і встановлення меж між наглядом та управлінням, спорів акціонерів та інвесторів, між компанією та посадовими особами тощо;
в адміністративних справах — урегулювання спору між органами державної влади чи місцевого самоврядування і приватними особами, яке спрямована на мирне вирішення публічно-правових спорів, налагодження діалогу між громадянами та органами влади;
у господарських справах між суб'єктами підприємницької діяльності;
у міжнародних конфліктах.

Також варто зауважити, що медіація може застосовуватися не лише у конфліктних відносинах, а й у відносинах щодо *започаткування бізнесу*; у *внутрішньоособистісному конфлікті* (медіаційне консультування у випадках, коли людина не може самостійно визначитися щодо окремих аспектів свого власного життя).

Особливо корисною діяльність медіатора може бути для сторін, які перебувають в гострому конфлікті та потребують незалежної третьої сторони, яка допоможе знайти їм спільні точки дотику у вирішенні конфлікту.

2.4. Міжнародні, європейські та національні стандарти медіації

Міжнародно-правовими стандартами у сфері альтернативного вирішення спорів називають закріплені у міжнародно-правових актах загальноприйняті норми, які визначають базові поняття, що мають юридичне значення у цій сфері, а також зразки (моделі) поведінки суб'єктів у відносинах з альтернативного вирішення спорів. Вони визначають зміст термінів «медіація», «арбітраж» та їх ключові принципи, встановлюють загальні рамки процедури медіації або арбітражного розгляду спору, визначають статус медіатора чи арбітра, стосуються змісту або форми угод, які укладаються у сфері альтернативного вирішення спорів тощо³.

У формуванні стандартів медіації провідну роль відіграють глобальні та регіональні міжнародні організації та союзи, зокрема, Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи, Європейський Союз, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародна торгова палата, Світова організація торгівлі та ін. Через свою нормотворчу та організаційну діяльність вказані суб'єкти напрацювали низку провідних і дієвих стандартів медіації, імплементація яких, досі є актуальною для України⁴.

До основних правових актів відносяться:

1. Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя. Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 68 засіданні заступників міністрів 14.05.1981;
2. Рекомендація № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам - членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах. Прийнято Комітетом міністрів на 679-й зустрічі представників Комітету від 15.09.1999;
3. Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21.05.2008 «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах»;
4. Європейський кодекс поведінки для медіаторів від 02.06.2004 (European Code of Conduct for Mediators);
5. Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах. Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 616 засіданні заступників міністрів 21.01.1998;
6. Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 808 засіданні заступників міністрів 18.09.2002;
7. Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами приватними особами. Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 762 засіданні заступників міністрів 05.09.2001;

³ Яковлев В.В. Міжнародно-правові стандарти у сфері альтернативного вирішення спорів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 85.

⁴ Істін С.О. Міжнародні стандарти медіації як альтернативного способу вирішення правових спорів та їх імплементація в умовах євроінтеграції України. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». С.420-424.

8. Керівні принципи № 14 для кращого виконання наявних Рекомендацій Комітету Міністрів щодо медіації в сімейних справах і щодо медіації в цивільних справах. Ухвалено Європейською комісією з ефективності правосуддя 07.12.2007;

9. Керівні принципи № 13 для кращого виконання наявної Рекомендації щодо медіації в кримінальних справах. Ухвалено Європейською комісією з ефективності правосуддя 07.12.2007;

10. Керівні принципи № 15 для кращого виконання наявної Рекомендації щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами і сторонами – приватними особами. Ухвалено Європейською комісією з ефективності правосуддя 07.12.2007;

11. Основоположне рішення ради Європейського союзу від 15.03.2001 «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві» (2001/220/JHA);

12. Рекомендація № R (92) 16 щодо європейських стандартів застосування громадських санкцій та заходів, у якій мова йде про ті заходи, які виступають альтернативою позбавлення волі і сприяють реінтеграції правопорушника у суспільство;

13. Європейська конвенція про здійснення прав дітей (08.09.1995), ст.13 «Посередництво та інші способи вирішення спорів».

На національному рівні починаючи з 2010 р. за ініціативи фундаторів української медіації та за підтримки парламентарів у Верховній Раді України зареєстровано понад десяти законопроектів про медіацію. Однак через нестабільну політичну ситуацію, постійні зміни урядів і парламентські вибори закон прийнято тільки у листопаді 2021 року.

ПОТРЕБА У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ МЕДІАЦІЇ БУЛА ОБУМОВЛЕНА НЕОБХІДНІСТЮ:

- ✓ сприяння підвищенню поінформованості населення про медіацію та формування довіри до цієї процедури;
- ✓ легалізації професії медіатора та відповідного виду діяльності;
- ✓ налагодження взаємодії з судами та іншими органами з питань передання справ на медіацію;
- ✓ забезпечення реалізації норм процесуального законодавства щодо неможливості допиту медіатора в якості свідка про відомості, які стали йому відомі під час медіації;
- ✓ забезпечення дотримання Україною зобов'язань за Сінгапурською конвенцією.

28 лютого 2019 р. Верховна Рада України відхилила законопроект № 3665 «Про медіацію», який розглядався у другому читанні. Законопроект передбачав формування правових засад та порядку проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту, принципи медіації, статус медіатора. Визначалося, що медіація може застосовуватися в будь-яких конфліктах, у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості та в кримінальному провадженні у

формі приватного обвинувачення, передбаченого ст. 477 КПК України, та справах про адміністративні правопорушення.

Інший законопроект «Про діяльність у сфері медіації» № 10425 був знятий з розгляду у зв'язку з розпуском Верховної Ради.

15 липня 2020 р. Верховна Рада України прийняла за основу поданий Кабінетом Міністрів України **проект Закону України «Про медіацію» (№ 3504)**, який на законодавчому рівні закріплює проведення процедури медіації. Комітету Верховної Ради України з питань правової політики доручено доопрацювати зазначений законопроект з урахуванням зауважень і пропозицій суб'єктів права законодавчої ініціативи.

Багаторічні спроби парламенту України прийняти закон увінчалися успіхом 16 листопада 2021, коли Верховна Рада України ухвалила у другому читанні підготовлений Міністерством юстиції Закон «Про медіацію» (законопроект №3504), який на законодавчому рівні закріплює можливість проведення процедури медіації та надає громадянам можливості вирішити свої суперечки, не звертаючись до суду.

Законом врегульовується правовий статус медіатора та встановлюються стимули для громадян, щодо вирішення спорів завдяки неупередженій особі. Усвідомлюючи, що для *можливості проведення медіації закон не потрібен, саме прийняття спеціального закону має стати тим необхідним поштовхом для її просування та популяризації.*

15 грудня 2021 року Закон України «Про медіацію» набув чинності. Закон визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту, принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою.

Передбачена законом процедура медіації може застосовуватися, зокрема, у цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних справах, а також про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим).

Медіація може бути проведена як до звернення до суду, так і на будь-якій стадії судового процесу. Водночас процедура не проводиться, якщо конфлікт впливає чи може вплинути на інтереси третіх осіб, які не є учасниками цієї медіації.

Медіація проводиться за взаємною згодою сторін з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації.

Протягом трьох місяців з дня набрання чинності Закону «Про медіацію» вносено зміни, зокрема, до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України. Передбачається, що у разі якщо під час підготовчого судового засідання сторони домовляться провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації, суд повинен зупинити провадження у справі. Якщо за результатами процедури буде досягається згода, суд має повернути позивачу 60% сплаченого судового збору.

Також медіація пропонується для вирішення спору, що виникає при соціальній роботі з сім'ями, дітьми та молоддю.

МОДУЛЬ 3.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МЕДІАТОРІВ

3.1. Правовий статус медіатора

Хто такий медіатор? Нормативне визначення пропонує Ст. 1 Закону України «Про медіацію».

Медіатор – спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію. В перемовинах медіатор виконує роль посередника, дослідника, ведучого і навіть організатора простору.

Медіатор – не є представником жодної зі сторін і не має власного інтересу.

Завдання медіатора – налагодити процес взаємодії сторін, допомогти їм проаналізувати ситуацію, побачити відмінності в поглядах, знайти інтереси, які насправді стоять за їхніми діями, позиціями та поглядами, зрозуміти, що важливо для кожної зі сторін, і знайти точки перетину, на яких можна побудувати спільне взаємовигідне рішення. Фокус уваги медіатора, на відміну від судді, арбітра чи адвоката, зосереджено на інтересах сторін і на способах їх задоволення, а не на юридичних нюансах регулювання спірного питання.

Медіатор є:

- ✓ нейтральною стороною;
- ✓ організує процес медіації;
- ✓ допомагає конфліктуючим сторонам зрозуміти свої інтереси та інтереси іншої людини;
- ✓ допомагає сторонам знайти те рішення, яке б влаштувало всіх учасників конфлікту.

Медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном.

Медіатором не може бути особа, яка має судимість, особа, цивільна дієздатність якої обмежена, або недієздатна особа.

Додаткові вимоги до медіаторів можуть встановлювати:

Сторони медіації, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності та підпорядкування, громадські об'єднання можуть встановлювати додаткові вимоги до медіаторів, яких вони залучають або послугами яких користуються, зокрема щодо наявності спеціальної підготовки, віку, освіти,

практичного досвіду тощо.

Об'єднання медіаторів та суб'єкти, що забезпечують проведення медіації, можуть встановлювати додаткові вимоги до медіаторів, яких вони включають до своїх реєстрів, зокрема щодо наявності спеціальної підготовки, віку, освіти, практичного досвіду тощо.

Базова підготовка медіаторів здійснюється за програмою обсягом (тривалістю) не менше 90 годин навчання, у тому числі не менше 45 годин практичного навчання. Програма базової підготовки медіатора включає теоретичну підготовку і відпрацювання практичних навичок.

Спеціалізована підготовка медіаторів відповідно до програм навчання, розроблених суб'єктами освітньої діяльності.

Після проходження базової та/або спеціалізованої підготовки та підтвердження набутих компетентностей видається відповідний **сертифікат**, у якому зазначаються:

- прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) особи, яка проходила підготовку;
- найменування суб'єкта освітньої діяльності, що здійснив підготовку;
- кількість годин навчання, у тому числі практичного навчання;
- назва курсу підготовки;
- дата проведення підготовки;
- номер та дата видачі сертифіката.

До сертифіката, що підтверджує проходження базової та/або спеціалізованої підготовки медіатора, можуть бути включені й інші відомості, визначені суб'єктом освітньої діяльності, що здійснив підготовку.

До сертифіката, що підтверджує проходження базової та/або спеціалізованої підготовки медіатора, додається перелік компонентів програми навчання і набутих компетентностей.

Суб'єкти освітньої діяльності, що здійснюють підготовку медіаторів, ведуть реєстри своїх випускників, в яких зазначаються відомості, передбачені частиною четвертою цієї статті.

Медіатор має право:

- ✓ самостійно визначати методику проведення медіації, за умови дотримання вимог закону, правил проведення медіації та норм професійної етики медіатора;
- ✓ отримувати від сторін конфлікту (спору) інформацію про такий конфлікт (спір) в обсязі, необхідному та достатньому для проведення медіації;
- ✓ на відшкодування витрат, здійснених для підготовки до медіації та її проведення, а також на оплату послуг за здійснення заходів з підготовки до медіації та/або її проведення у розмірі та формі, передбачених договором про проведення медіації, правилами проведення медіації або законодавством;
- ✓ збирати та поширювати знеособлену інформацію про кількість, тривалість та результативність проведених ним медіацій;
- ✓ відмовитися від участі в медіації.

Законом, договором про проведення медіації або правилами проведення медіації можуть бути передбачені й інші права медіатора.

Права медіатора можуть бути конкретизовані в договорі про проведення медіації.

Медіатор може надавати послуги з медіації на платній чи безоплатній основі, за наймом, через суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, через об'єднання медіаторів або індивідуально.

Медіатор проводить медіацію індивідуально як фізична особа, яка провадить незалежну професійну діяльність, або як фізична особа - підприємець.

Медіатор, який проводить медіацію індивідуально, може відкривати рахунки в банках, мати печатку, штампи, бланки із зазначенням свого прізвища, імені та по батькові (за наявності).

Обов'язки медіатора:

✓ **здійснювати підготовку до медіації та її проведення.** Дотримуватися положень Закону «Про медіацію», правил проведення медіації та Кодексу професійної етики медіатора;

✓ під час підготовки до медіації **надавати сторонам конфлікту (спору) для ознайомлення кодекс професійної етики**, якого він дотримується у своїй діяльності;

✓ **не розголошувати інформацію, яка стала йому відома під час підготовки та проведення медіації;**

✓ повідомляти сторони медіації до початку та під час проведення медіації про особисті обставини, відносини медіатора з однією із сторін медіації в будь-якій сфері, крім медіації, про конфлікт інтересів, які можуть викликати обґрунтований сумнів у його нейтральності, незалежності та неупередженості. У такому разі медіатор може проводити медіацію лише за наявності письмової згоди всіх сторін медіації та відповідно до свого внутрішнього переконання щодо дотримання ним принципу нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора;

✓ **припинити проведення медіації у разі виникнення суперечності між особистими інтересами та обов'язками медіатора**, яка може вплинути на його нейтральність, незалежність та неупередженість під час проведення медіації, а також за наявності інших обставин, що унеможливають його участь або вимагають припинення його участі в медіації;

✓ **інформувати сторони та інших учасників медіації про їхні права та обов'язки**, принципи і правила проведення медіації, структуру процедури медіації, можливість отримання консультацій у відповідних спеціалістів (експертів), наслідки укладення договору про проведення медіації та/або угоди за результатами медіації в письмовій чи усній формі, а також про свій професійний досвід та компетенцію;

✓ **керувати процедурою медіації;**

✓ **підвищувати свій професійний рівень;**

✓ виконувати інші обов'язки, передбачені національним законодавством, договором про проведення медіації або правилами проведення медіації.

Відповідальність медіатора

✓ у разі порушення зобов'язань за договором про проведення медіації медіатор несе цивільно-правову відповідальність відповідно до закону.

✓ у випадках, передбачених законом, медіатор несе адміністративну чи кримінальну відповідальність.

✓ у разі недотримання норм професійної етики медіатор несе відповідальність, визначену статутом або положенням об'єднання медіаторів, членом якого він є.

Реєстри медіаторів

Об'єднання медіаторів та суб'єкти, що забезпечують проведення медіації, ведуть реєстри медіаторів з дотриманням вимог закону щодо збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу.

До реєстру медіаторів включаються такі відомості:

- ✓ прізвище, ім'я та по батькові (за наявності) медіатора;
- ✓ освіта;
- ✓ мова (мови) проведення медіації;
- ✓ кількість годин базової підготовки медіатора із зазначенням найменування суб'єкта освітньої діяльності, що здійснив підготовку;
- ✓ спеціалізація медіатора із зазначенням кількості годин спеціалізованої підготовки (за наявності);
- ✓ інформація про підвищення професійного рівня медіатора.

Реєстр може містити й інші відомості, визначені об'єднанням медіаторів чи суб'єктом, що забезпечує проведення медіації.

Інформація, внесена до реєстрів медіаторів, є відкритою та загальнодоступною.

Реєстри медіаторів розміщуються у відкритому доступі в мережі Інтернет.

3.2. Комунікативна компетентність медіатора.

Загальне поняття компетентності означає здатність людини ефективно діяти в певній сфері життя.

Медіація – це демонстрація майстерності спілкування що передбачає наявність у медіатора комунікативної компетентності.

Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно проводити професійну діяльність.

Комунікація (від лат. *communicatio* – повідомлення) – це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами, спілкування за допомогою вербальних, пара-вербальних і невербальних засобів.

Порушення комунікації найчастіше стає причиною і, як слідство, наслідком конфлікту. Вміння медіатора чути, сприймати, фіксувати, аналізувати та передавати інформацію є запорукою успішної комунікації. Інформація в медіації виступає основним об'єктом дослідження при проясненні ситуації і пошуку взаємоприйнятної рішення.

Ефективна комунікативна компетентність включає в себе здатність ефективно отримувати інформацію, її аналізувати та оперативно передавати співрозмовнику, досягати поставленої мети шляхом його переконання й спонукання до дії, отримувати додаткову інформацію про психоемоційний стан партнера на основі невербальних сигналів та прогнозувати його реакції, керувати своєю поведінкою в спілкуванні тощо.

В медіації комунікативна компетентність медіатора передбачає уміння:

- ✚ Слухати та чути, уточнювати почуте та надавати зворотний зв'язок у вербальній (слова), невербальній (жести, міміка, пози) та паравербальній (інтонація, темп, тембр) формі. Розпізнавати невербальні повідомлення. Контролювати власні невербальні повідомлення, передавати їх з дотриманням принципу нейтральності та утриманням балансу сторін.

- увага приділяється запахам, звукам, інтонації, одягу та навіть позі;
 - потрібно поєднувати вербальні та невербальні знаки, але помірно;
 - недостатньо просто видавати інформацію, необхідно залучати сторони до спілкування;
- ✚ Підтримувати візуальний контакт із співрозмовником; працювати з паузами. Уміння витримувати паузу є однією з найважливіших професійних навичок в діловому спілкуванні.
- ✚ Розпізнавати, визнавати, називати, уточнювати емоції. Трансформувати емоції в творчий ресурс для сторін. Емоційна компетентність, як здатність усвідомлювати свої емоції, емоції іншої людини, здатність керувати своїми емоціями та емоціями інших людей і на цій основі будувати взаємодію зі сторонами – важлива складова професійності медіатора.
- ✚ Спілкуватися з представниками інших культур; толерантно ставитися до культурних відмінностей співрозмовника, демонструвати безоціночність суджень.
- ✚ Усвідомлювати сутність, значення повідомлення співрозмовника, відслідковувати конфліктогени; переформулювати повідомлення з Вповідомлення. Доречно ставити різні види запитань. Чітко та просто формулювати запитання.

3.3. Конфліктологічна компетентність медіатора.

Конфліктологічна компетентність – це важливий аспект для медіаторів та фахівців, які займаються врегулюванням конфліктів. Вона включає в себе розуміння принципів конфліктології, навички аналізу конфліктів, вміння сприяти їх вирішенню та побудові конструктивних відносин між сторонами. Ця компетентність допомагає медіаторам ефективно впливати на конфліктні ситуації та сприяти досягненню взаємоприйнятних рішень.

Конфліктологічна компетенція полягає у знаннях медіатора щодо: поняття конфлікту, його сутності та причин виникнення; вміння аналізувати структуру та види конфліктів та динаміку конфлікту; не тільки знати, а й достатньо швидко визначати стратегії поведінки у конфліктах.

- Уміння медіатора роз'яснити сторонам можливості трансформації конфлікту в конструктивну взаємодію, продемонструвати альтернативні форми взаємодії є одним з інструментів на шляху до зміни температури конфлікту.
- Визначати рівень ескалації конфлікту. Визначати можливість інтервенції в конфлікт та обирати її спосіб. Не менш важливим є вибір відповідного певному конфлікту способу інтервенції та його дизайн.
- Забезпечувати баланс сили/влади сторін конфлікту для їх ефективної взаємодії.

3.4. Процедурна компетентність медіатора.

Медіація – це структуровані переговори, тому для медіатора дуже важливою є його процедурна компетентність. Володіння знаннями щодо суті проведення процедури та навичками організації процесу дасть можливість уникнути хаотичної комунікації, передбачити напрям та мету руху в комунікації сторін на шляху вирішення конфлікту.

До процедурної компетенції входять знання щодо:

поняття, видів і типів переговорів;
розуміння основних понять процесу медіації;
розуміння сутності та завдань кожної стадії медіації;
володіти переговорними техніками.

Все це буде сприяти тому, щоб процедура, з одного боку, залишалась гнучкою, а з іншого – не стала хаотичною розмовою без алгоритму та конструктивного вектору руху.

Процедурна компетенція медіатора полягає в тому, що він є здатним:

- оцінити медіабельність конфлікту, на будь-якому етапі медіації;

- ✚ вчасно звертати увагу на “чутливу” інформацію, з’ясовувати рівень конфіденційності інформації для сторін, дотримуватися конфіденційності
- ✚ створити простір та забезпечувати умови для ефективної комунікації під час медіації, зокрема, шляхом установлення та узгодження зі сторонами правил переговорів;
- ✚ залучати сторони до медіації, підтримувати їхню мотивацію залишатись у процедурі медіації, самому залишатися в ролі медіатора та керувати перебуванням у своїй ролі кожного з учасників медіації;
- ✚ обирати доречний для конкретного випадку процедурний формат медіації (індивідуальні чи спільні зустрічі, «човникова» медіація);
- ✚ дотримуватись послідовності етапів медіації зберігаючи право вести гнучкий процес, орієнтуючись на інтереси сторін.

Під час медіації медіаторові необхідно звертати увагу на те, що згода кожної сторони на участь у медіації і на певний варіант вирішення ситуації має бути не формальною, а свідомою і добровільною, чітко й однозначно висловленою. Напружено-вимушена, з виявом сумніву або байдужості, швидка згода з будь-якими пропозиціями іншої сторони, може свідчити про дисбаланс сил, страх або інші приховані причини таких дій сторони. Водночас, навіть якщо сторона не повністю задовольнила свої потреби під час медіації, знання того, як було досягнуто згоди, упевненість у тому, що це було справедливо і чесно, процедура проведена з повним залученням сторін і забезпеченням можливості для їхнього самовизначення, сприяє абсолютному задоволенню учасників медіації досягнутими результатами.

Медіація проводиться медіатором з дотриманням вимог закону, договору про проведення медіації, правил проведення медіації та норм професійної етики медіатора.

Перед початком проведення процедури медіатор або суб’єкт, що забезпечує проведення медіації, здійснює підготовчі заходи із сторонами наявного або можливого конфлікту чи спору, разом або окремо, для з’ясування можливості проведення медіації для врегулювання чи попередження конфліктної ситуації.

Можна виділити наступні стадії процедури медіації:

1. Підготовка до медіації. На даному етапі медіатор:

- вивчає історію проблеми, основну інформацію про сторони конфлікту, їхні вимоги;
- переглядає відповідну літературу, нормативні документи, за потреби консультується з іншими фахівцями;
- налагоджує контакт зі сторонами та проводить індивідуальні зустрічі з кожною із них;
- організовує місце для проведення медіації.

Етап підготовки до спільної зустрічі передбачає роботу з двома важливими компонентами налагодження контактів зі сторонами та організація простору для проведення медіації.

Медіатор попередньо розмовляє з кожним учасником конфлікту окремо з метою:

- інформувати учасників про процедуру медіації, роль медіатора і учасників в ній та отримати згоду на участь у медіації;
- пояснити правила медіації та отримати згоду сторін дотримуватися цих правил;
- упевнитися, що час, призначений для зустрічі, зручний для всіх;
- відповісти на питання учасників конфлікту.

2. Вступна частина медіації. На цьому етапі медіатор знайомить учасників з процедурою медіації та її принципами, обговорює зі сторонами правила медіації, відповідає на питання сторін.

Перш ніж безпосередньо перейти до обговорення змісту конфліктної ситуації, необхідно переконатися, що сторони розуміють суть процедури, її принципи та погоджуються дотримуватися правил і брати участь у медіації. Для цього медіатор запитує учасників, чи все, з того що він сказав про медіацію, їм зрозуміло і чи є у них питання стосовно перебігу спільної зустрічі. Якщо учасники мають питання, медіатор пояснює незрозумілі моменти ще раз, якщо ні – пропонує сторонам підписати згоду на участь у медіації.

3. Розповіді сторін. Важливість етапу полягає у тому, що він є базовим у побудові діалогу між сторонами. Завданням етапу є надати сторонам можливість висловитися стосовно конфліктної ситуації і їх ставлення до неї. Важливо, перш ніж перейти до вирішення конфлікту, детально визначити і узгодити між сторонами суть проблеми та ключові моменти, що потребують розв'язання. Якщо даний етап буде пропущено, існує ризик, що подальший процес переговорів затягнеться у часі або конфлікт взагалі не матиме перспективи бути врегульованим. Значну увагу на даному етапі необхідно приділяти роботі із емоціями та переживаннями сторін стосовно конфліктної ситуації та її наслідків. Етап закінчується лише тоді, коли повністю визначені всі проблеми та інтереси, зазначені сторонами, і сторони повністю задоволені цими результатами.

На даному етапі відбувається виявлення інтересів кожного учасника конфлікту та з'ясування потреб, що приховані за виявленими інтересами.

4. Розв'язання проблеми. Завдання цього етапу – визначити шляхи розв'язання проблеми та знайти варіант, який задовольнить обидві сторони конфлікту.

Для цього медіатор повинен допомогти сторонам:

- визначити, які питання слід розв'язати в першу чергу, щоб створити основу для наступних рішень;
- розглянути питання (якщо атмосфера не надто напружена – від найважливіших до менш суттєвих, якщо напруженість значна – першими опрацьовувати найлегші пункти).

Не варто одразу «зациклюватись» на одному варіанті розв'язання. Перед прийняттям рішення слід напрацювати різноманітні можливості – для

цього можна використати метод «мозкового штурму». Оцінювати можливі варіанти вирішення ситуації доречно тільки тоді, коли було запропоновано декілька. Обговорення шляхів розв'язання конфлікту передбачає визначення переваг і недоліків кожного із варіантів.

Крім того слід визначити **реалістичність виконання** зазначених способів виходу з конфліктної ситуації для обох учасників, адже від цього залежить майбутній успіх «відновлення» стосунків. Також варто обговорити до яких наслідків приведе виконання того чи іншого плану для сторін. Наприкінці доречно допомогти сторонам визначити справедливі критерії, якими вони керуватимуться у прийнятті рішень.

5. Укладання та підписання угоди. Останній етап процедури медіації присвячено підписанню документа, який офіційно закріплює досягнуте протягом попереднього етапу порозуміння. Угода повинна містити чіткий план виходу з конфліктної ситуації з вказаними часовими рамками та розподілом відповідальності між учасниками конфлікту.

Формулювання угоди повинні бути чіткими та зрозумілими учасникам, а також мати стверджувальну, позитивну форму викладу. В практичній діяльності не бракує випадків укладання між сторонами усної угоди, проте вона завжди має значно нижчий статус порівняно з письмовою угодою. Немає впевненості, що сторони дійсно порозумілися як конкретно (до деталей) вони будуть виконувати спільний план виходу з конфліктної ситуації, якщо порозуміння залишається словесною декларацією.

Укладання та підписання угоди

- медіатор перевіряє напрацьовані варіанти рішень на реалістичність та можливість виконання;
- уточнюються деталі, узгоджуються пункти угоди, формується остаточне рішення, яке задовольняє всіх учасників;
- учасники ознайомлюються з текстом угоди, яка за загальним правилом, укладається у 2-х примірниках, та підписують її.

Угода повинна містити чіткий план виходу з конфліктної ситуації з вказаними часовими рамками та розподілом відповідальності між учасниками конфлікту.

МОДУЛЬ 4.

МЕДІАЦІЯ В РІЗНИХ СФЕРАХ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ

4.1. Медіація як спосіб вирішення господарських спорів.

На сучасному етапі розвитку Української держави запровадження альтернативних методів вирішення спорів сприятиме зменшенню навантаження на судову систему, позитивно вплине на розвиток та свідомість, пришвидшить вирішення спорів, зокрема господарських, дасть можливість вимірювати справедливість самостійно. З огляду на те, що медіація на сьогодні в Україні вже має юридичне підґрунтя, а саме **Закон України «Про медіацію»** (далі - Закон), який набрав чинності з 15.12.2021 року та визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою.

Відповідно до ч. 1 ст. 3 дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, **господарських**, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим).

Медіація як спосіб вирішення господарських спорів (комерційна медіація) в нашій країні може стати перспективним напрямом медіації, що підтримає суб'єктів господарської діяльності і стане ефективним механізмом при вирішенні зазначених спорів.

Переваги медіації, як альтернативного способу вирішення господарських спорів:

1. Процедура проведення медіації характеризується **оперативністю**. Саме оперативність набуває важливого значення у випадках, коли контрагенти, які є суб'єктами підприємницької діяльності, мають намір відновити або продовжити договірні відносини, зокрема, у сфері торгівлі чи інші комерційні правовідносини, або якщо спір, який виник з одним із ділових партнерів є перешкодою у господарських правовідносинах з іншими бізнес-партнерами.

Учасникам медіації, якими є суб'єкти господарської діяльності, не потрібно очікувати призначення судового засідання, робити прогнози про те, як довго триватиме розгляд справи в Господарському суді з моменту подання позовної заяви до винесення рішення та реального його виконання. Відповідно до ч. 2 ст. 8 Закону визначено, що сторони медіації самостійно визначають перелік питань, які обговорюватимуться, варіанти врегулювання конфлікту (спору), зміст угоди за результатами медіації, строки та способи її виконання, інші питання щодо конфлікту (спору) та проведення медіації. Таким чином, сторони самі обирають час проведення медіації та можуть регулювати її тривалість.

*За останніми статистичними даними більше ніж у **75 процентів** випадків процедура медіації закінчується досягненням домовленостей між сторонами спору та укладанням медіативної угоди.*

*У **85 процентів** випадків домовленостей медіативна угода виконується сторонами добровільно.*

2. Процедура медіації не є публічною і базується на принципі конфіденційності. Згідно зі статтею 6 Закону медіатор та інші учасники медіації, а також суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, не мають права розголошувати конфіденційну інформацію, якщо інше не встановлено законом або якщо всі сторони медіації не домовилися у письмовій формі про інше.

З метою реалізації норм цього Закону конфіденційною інформацією вважається вся інформація, яка стала відома під час підготовки до медіації та проведення медіації, зокрема про пропозицію та готовність сторін господарського спору до участі у медіації, факти та обставини, висловлені судження та пропозиції сторін медіації, яким є суб'єкти господарської діяльності, щодо врегулювання господарського спору, зміст угоди за результатами медіації.

Крім того, відповідно до п. 2) ч. 1 ст. 67 Господарсько-процесуального кодексу України не можуть бути допитані як свідки особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги або **послуг медіації** під час проведення позасудового врегулювання спору, - про такі відомості.

Таким чином, з метою пошуку найбільш вигідного рішення для учасників медіації при вирішенні господарського спору, ситуацію що виникла між діловими партнерами можна розглянути з різних аспектів, обговорити будь-які їх дії без ризику поширення негативної інформації та втрати ділової репутації.

3. Відповідно до визначення поняття медіації, даного у п. 4) ч. 1 статті 1 Закону, остання характеризується добровільністю, конфіденційністю, структурованою процедурою, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Слід зазначити, що під час медіації, серед іншого, при вирішенні господарських спорів співпраця сторін має бути спрямована на розуміння суті проблеми, критичної та реалістичної оцінки обставин справи, а також налагодження комунікації між сторонами.

Безперечно, якщо сторони медіації дійшли домовленостей, які влаштовують всіх по суті, немає розбіжностей у розумінні положень укладеної ними медіативної угоди, а також сторони знають, які дії їм необхідно вчинити та готові до цього, ризик невиконання такого рішення мінімальний.

4. Медіація як позасудова процедура вирішення господарських спорів орієнтована на відносини в майбутньому, тому виникнення суперечностей між комерційними організаціями в медіації трансформується із правового спору (спір із правовими позиціями), сторони якого звертаються за захистом порушених або оспорюваних прав і свобод або законних інтересів, у переговори сторін щодо спільного пошуку бізнес-рішення (переговори із урахуванням інтересів сторін). Одним із основних завдань медіатора є виявлення інтересів сторін і направлення осіб, які ведуть переговори на пошук взаємоузгоджених рішень.

Таким чином, у процесі медіації на відміну від судового розгляду виключається правовий ризик подання доказів проти своїх інтересів. Враховуючи те, що у раціональному бізнесі суб'єкти підприємницької діяльності контролюють свої витрати та потенційні ризики, відповідно господарські спори найбільше потребують їх вирішення шляхом проведення медіації.

*Приклад трансформації
правового спору у переговори із урахуванням інтересів сторін.*

Суть господарського спору полягає у тому, що наймач (ТОВ) не попередив наймодавця (ФОП) і терміново залишив місце на ринку до закінчення строку, передбаченого договором найму, у зв'язку із винесенням місцевим органом влади рішення про заборону торгівлі на ринку продуктами харчування (основний товар наймача, як продавця) за санітарно-епідеміологічними показниками. Оскільки наймач не попередив наймодавця про припинення відносин за договором оренди, відповідно наймодавець направив претензію з вимогою сплатити орендну плату за три місяці та штрафні санкції за невчасну сплату орендної плати (правова позиція наймодавця). Наймач цієї претензії не визнав, оскільки вважав те, що сталося форс-мажором (правова позиція наймача). Наймодавець звернувся до суду.

До початку розгляду справи по суті у суді сторони вирішили звернутися до медіації. У процесі медіації з'ясувалося, що зазначений наймач для наймодавця був важливим клієнтом, оскільки залучав на ринку великий потік клієнтів, і його присутність була привабливою для інших наймачів.

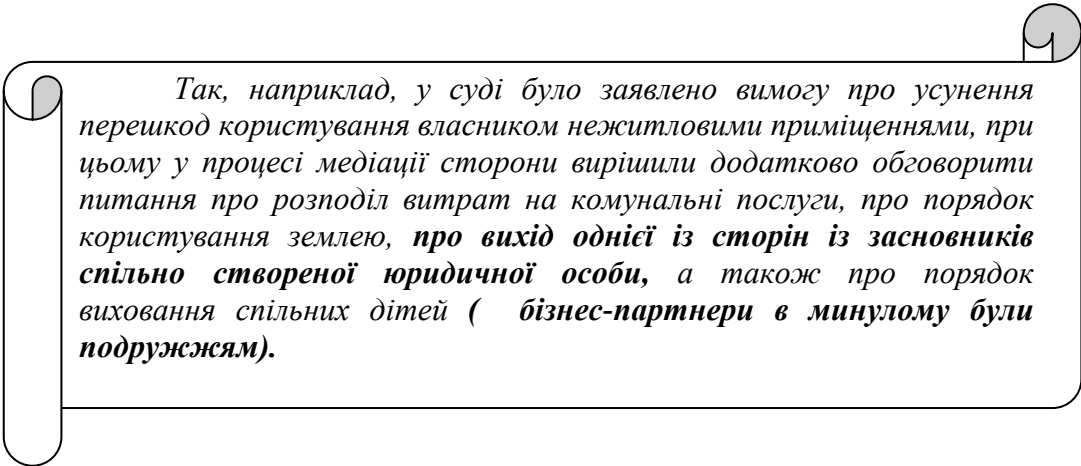
Отже, в інтересах наймодавця було відновлення орендних відносин із цим контрагентом. Інтерес наймача – максимально заощадити кошти та налагодити зіпсовані партнерські ділові відносини, оскільки наймодавець є впливовим підприємцем.

У результаті медіації сторони дійшли рішення, за яким наймач сплатив наймодавцю значно меншу суму орендної плати (штрафні санкції були повністю зняті) і сторони домовилися зустрітися та порахувати економічну вигоду та умови повернення на ринок даного наймача. При цьому, слід зазначити, що медіативну угоду в частині сплати зазначеної грошової суми наймодавцю, було виконано протягом двох днів.

Таким чином, у медіації не оцінюється фактичне та правове становище учасників. Медіація є такою моделлю переговорів, яка сприяє сторонам дійти комерційно вигідного варіанту рішення і не розривати підприємницькі зв'язки, а зберегти чи відновити партнерські відносини.

5. У медіації, на відміну від судового розгляду, сторони не пов'язані із предметом позову. Для того, щоб дійсно рішення задовольняло інтереси обох сторін, вони мають можливість комплексно підійти до врегулювання спору і вийти за межі тих вимог, які вони могли пред'явити у суді.

За бажанням сторін у процесі медіації можна розглянути як ділові, партнерські, так і, зокрема, міжособистісні та інші відносини, що заважають повною мірою реалізувати домовленості сторін.

*Так, наприклад, у суді було заявлено вимогу про усунення перешкод користування власником нежитловими приміщеннями, при цьому у процесі медіації сторони вирішили додатково обговорити питання про розподіл витрат на комунальні послуги, про порядок користування землею, **про вихід однієї із сторін із засновників спільно створеної юридичної особи**, а також про порядок виховання спільних дітей (**бізнес-партнери в минулому були подружжям**).*

Водночас, на медіацію можуть бути запрошені інші бізнес-партнери, на яких впливає спірна ситуація та які зацікавлені у її вирішенні. Результатом проведення медіації у даному випадку може бути **покроковий сценарій розвитку подальших партнерських взаємовідносин суб'єктів підприємницької діяльності**, що беруть участь у медіації.

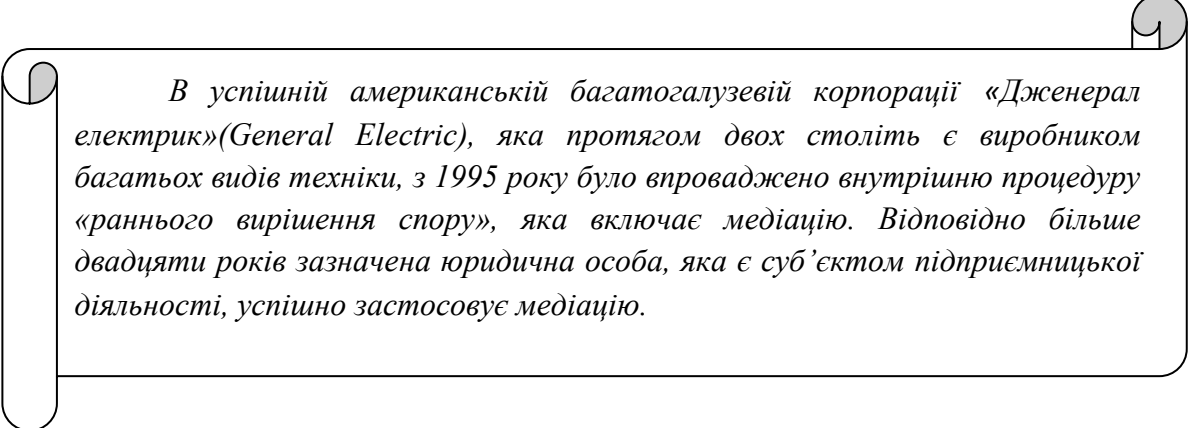
6. Не завжди медіація закінчується підписанням медіативної угоди, не завжди сторонам вдається знайти взаємовигідне рішення, а іноді з'являються обставини, що перешкоджають виконанню медіативної угоди. Однак, на відміну від судового процесу, сторони завжди можуть повернутися в медіацію з того ж предмета спору, з тим самим переліком осіб та продовжити пошук взаємоприйняттого рішення.

7. Під час судового процесу рішення щодо господарського спору між сторонами виноситься суддею та є законним та обґрунтованим, але може бути абсолютно непередбачуваним для сторін.

На відміну від судового процесу медіація являє собою гнучкий процес, в якому **сторони можуть більшою мірою впливати на його проведення** (процес переговорів та результат контролюються сторонами). Відповідно, сторони з більшою ймовірністю можуть спрогнозувати результат своїх переговорів, заздалегідь скласти план подальших дій після закінчення медіації, а також вийти з медіації та вибрати інший спосіб вирішення спору.

У медіації сторони є головними учасниками. Медіатор, який виступає в переговорах є незалежною, нейтральною, неупередженою третьою особою, яка при цьому не приймає рішення. Медіатор допомагає налагодити між

сторонами комунікацію для конструктивної роботи і стимулює їх до пошуку якомога більшої кількості альтернативних варіантів виходу із ситуації.

В успішній американській багатогалузевій корпорації «Дженерал електрик»(General Electric), яка протягом двох століть є виробником багатьох видів техніки, з 1995 року було впроваджено внутрішню процедуру «раннього вирішення спору», яка включає медіацію. Відповідно більше двадцяти років зазначена юридична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності, успішно застосовує медіацію.

8. На сьогоднішній день медіація, як спосіб вирішення господарських спорів, є затребуваною в багатьох країнах світу і зарекомендувала себе як дієвий інструмент. Так, наприклад, для низки міжнародних корпорацій, таких як Nestle, General Electric, Coca-Cola, Siemens, Apple медіація стала навіть елементом їхньої корпоративної культури. Відповідно до цього потенційні іноземні партнери, приходячи на ринок нашої держави, все частіше пропонують як умову для співпраці саме застосування медіації як способу вирішення спорів, у тому числі використання медіативного застереження в контрактах, що укладаються між діловими партнерами. Це насамперед пов'язано з тим, що **оперативно проведена медіація на ранніх стадіях конфлікту запобігає виробничому простою певного підприємства, оскільки сам по собі конфлікт означає, що є перешкоди для подальшої злагодженої співпраці.** Крім того, результат медіації, на відміну від судового розгляду, є в обов'язковому випадку продуктом взаємних домовленостей між суб'єктами підприємницької діяльності.

Таким чином, іноземний партнер має можливість управляти своїми виробничими та правовими ризиками, і, відповідно, вважає більш вигідними умови ведення бізнесу з партнером, який використовує медіацію. Отже, на підставі викладеного можна зробити висновок, що медіація стає додатковою перевагою для залучення іноземних інвесторів в Україну.

ОСНОВНІ ІНСТРУМЕНТИ МЕДІАТОРА ПРИ ВИРІШЕННІ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

У процесі проведення медіації, зокрема при вирішенні господарських спорів, медіатор повинен вміти застосовувати відповідні прийоми, які іменуються **«інструментарієм»**. І хоча **«спеціального інструменту медіатора»** не існує можна використовувати прийоми з інших сфер (терапія, групова динаміка, модерація, консультування, тренінги), з якими медіатор має ознайомити учасників медіації.

Зупинимося на інструментах медіатора, які є найбільш ефективними при вирішенні господарських спорів.

Послання «Я».

Якщо одна із сторін господарського спору, яка є учасником медіації, має бажання висловити свої думки або власні почуття, то вона повинна говорити від першої особи, оскільки використання займеннику «ми» без дозволу втягують інших осіб та прикривають власні наміри щитом узагальнення.

Послання «Я» складається з емоційної та фактичної складових (емоції та інформація). Зазначене послання від першої особи не перетворюються на образливу критику іншої особи, як це має місце у випадках, коли використовуються **послання «Ти або Ви»**.

«Я розчарований тим, що Ви порушили істотну умову договору про строк поставки товару.»

~~**«Ви не мали права і необґрунтовано пояснили причину за якої Ви порушили умову про строк договору поставки.»**~~

Відображення як інструмент медіатора при розгляді господарських спорів означає короткий переказ своїми словами того, що сказала інша особа. Відображення є найважливішим засобом, щоб дати можливість співрозмовнику зрозуміти, що ви уважно його слухаєте, а також з'являється можливість перевірити чи справді ви все правильно зрозуміли, завдяки цьому можна уникнути багатьох непорозумінь.

Правила відображення.

1. Уявіть точку зору іншої людини!

«Ви пропонуєте, щоб».

2. Сприймайте факти та почуття!

«Ви припускаєте, що я ніколи не давав Вам шансу пояснити проблеми, які виникли під час поставки останньої партії товару і це викликало у Вас обурення?...»

3. Висловлюйтесь коротко, чітко, лаконічно!

«Я хотів би бути впевненим, що правильно Вас зрозумів.....»

Активне слухання.

«Активне слухання» означає проникливе слухання, під час якого намагаються зрозуміти, що саме відчуває та намагається передати інша особа. При активному слуханні, виходячи за межі чистої уяви, потрібно також вміти розуміти приховані за фактами почуття. Якщо зазначене розуміння стане можливим, то співрозмовник дійсно відчує себе зрозумілим і краще зрозуміє власні почуття.

ВАЖЛИВО! Активне слухання та відображення не означають, що особа, яка вислуховує співрозмовника, поділяє його думки. У даному випадку мова йде тільки про правильне розуміння сказаного іншою особою.

Зміна формулювань у висловлюваннях.

Вороже сформульоване висловлювання веде до того, що той, до кого воно звернено, намагається захистити себе або переходить до «контратаки». При цьому основний зміст висловлювання також втрачає своє значення. Під час вирішення господарського спору такий вид деструктивної комунікації зустрічається досить часто. Відповідно медіатори можуть втручатися у такі бесіди, змінюючи формулювання оцінюючих, образливих або провокаційних висловлювань, надаючи їм більш нейтральну форму.

«Я був би готовий піти на поступки, якби мій контрагент не наполягав на цьому пункті договору поставки так категорично»

«Отже, Ви були б готові піти на поступки з Вашим контрагентом, якщо б можна було обговорити зазначений пункт договору поставки...»

Узагальнення.

При вирішенні господарських спорів медіатори повинні час від часу узагальнювати отриману від сторін інформацію, упорядковувати та

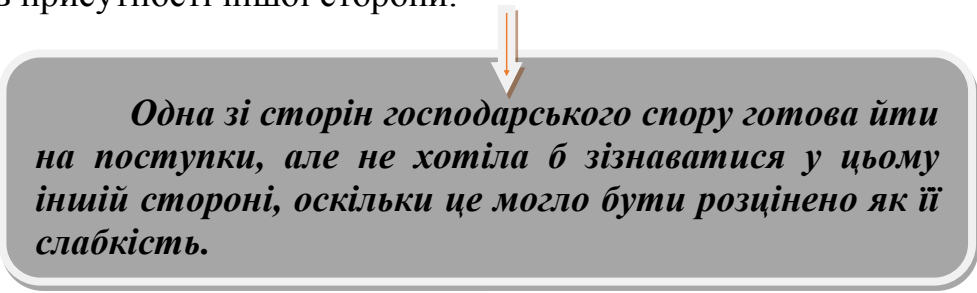
структурувати її. При цьому вони можуть самостійно «відсортувати» неважливі дані та загострити увагу на головному, що надасть можливість сторонам медіації внести прозорість у своїх думках та почуттях.

Отже, узагальнення дають можливість медіаторам втручатися у співбесіду сторін, завершувати окремі фази бесіди і перемикає увагу на нову тему.

Окремі індивідуальні бесіди.

При вирішенні господарських спорів шляхом медіації має місце також проведення окремих індивідуальних бесід. Потреба у зазначених бесідах виникає тоді, коли:

- сторони медіації категорично не готові йти на поступки;
- сторони стають занадто емоційними, постійно порушують основні правила, домовленості, припиняють довіряти або використовують владу і здійснюють тиск;
- одна зі сторін конфлікту висловлює бажання провести індивідуальну бесіду, щоб обговорити ключові моменти, в яких вона не хоче звертатися в присутності іншої сторони.

Одна зі сторін господарського спору готова йти на поступки, але не хотіла б зізнаватися у цьому іншій стороні, оскільки це могло бути розцінено як її слабкість.

Зміст індивідуальної бесіди має залишатися конфіденційним! Водночас індивідуальні бесіди потребують певної уваги зі сторони медіатора, оскільки не можна виключити того факту, що сторони конфлікту захочуть використовувати таку бесіду з метою залучення медіатора на свою сторону.

Отже, зазначений у даному розділі перелік інструментів для медіатора при вирішенні господарського спору не є виключним, оскільки в процесі проведення медіації, медіатор має можливість використовувати й інші інструменти.

Таким чином, суб'єкт господарювання у разі виникнення спору може на свій розсуд використовувати або позасудові методи його вирішення, або обрати звернення до судових інстанцій. Разом з тим вважаємо, що приведені нами аргументи щодо впровадження медіації у вирішення господарських спорів мають вагомі переваги, що дає нам підстави запропонувати застосовування медіації як альтернативного способу вирішення господарського спору на постійній основі на прикладі розвинених міжнародних корпорацій.

Література.

1. Конституція України від 28 червня 1996р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.

2. Про медіацію: Закон України № 1875-IX від 16.11.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.
4. Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
5. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 р. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 19. Ст. 74.
6. Артем'єва Н.П. Правові основи запровадження процедури медіації (примирення) за законодавством України. *Наше право*. 2015. № 1. С. 142-145.
7. Головка О.М., Друзь В.Д. Медіація чи арбітраж: правова дилема. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 2 (15). С. 73-78.
8. Гончарова Г.С. Угода та медіація: загальні риси та відмінності між ними. *Право та інновації*. 2013. № 4. С. 126-136.
9. Жмур Н., Оленюк А. Проблемні питання позасудового врегулювання господарських спорів. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2021. № 2 (59). С. 149-154.
10. Зубро Т.П. Медіація як спосіб альтернативного врегулювання спорів в європейському просторі. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Право»*. 2014. Вип. 21. С. 130-136.
11. Мелех Л. Окремі питання медіації у господарському судочинстві. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2020. № 7. С. 209-215.
12. Мирза С.С. Особливості становлення та розвитку медіації у зарубіжних країнах з англосаксонською і романо-германською правовими системами. *Право і безпека*. № 1. 2020. С.122-124.
13. Мотиль В. Стан та перспективи правового регулювання медіації в Україні. *Юридична Україна*. 2014. № 11. С. 46-52.
14. Пухаленко В.П. Деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах, як складова політики Європейського Союзу. *Форум права*. 2012. № 3. С. 585-589.
15. Резнікова В. Медіація (посередництво) як спосіб вирішення господарських спорів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 90. С. 10-15.
16. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий Дім «Кампус Коттон клуб» щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) від 09.07.2002 р. № 15-рп/2002 / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-02>
17. Розман Ю.В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення приватно-правових спорів. *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 49. С. 245-256.
18. Щодо добровільного примирення та арбітражу: рекомендація Міжнародної організації праці від 26.09.1951 р. № 92 / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_232.

4.2. Медіація як спосіб вирішення адміністративних спорів.

Медіація в адміністративних справах – це, як правило, позасудова процедура з вирішення спору між органами державної влади чи місцевого самоврядування та приватними особами.

Така процедура спрямована на мирне вирішення публічно-правових спорів, налагодження діалогу між громадянами та органами влади, розвантаження адміністративних судів.

Так, наприклад, важливою вимогою формування позитивного іміджу поліції є рівень довіри до неї населення⁵. Застосування медіації під час вирішення конфліктних ситуацій (спорів) з представниками Національної поліції та громадськістю дозволить у найкоротший термін з'ясувати причини конфлікту та самостійно знайти спільне рішення⁶.

«Якщо обидва учасники вийдуть із кращим розумінням точки зору один одного, чи не покращаться відносини між поліцією та громадянами? Офіцер поліції може використовувати цей зворотній зв'язок, щоб керувати своєю майбутньою поведінкою, а громадянин може зрозуміти, чому поліцейські повинні поводитися так, як громадянин може вважати образливим або нав'язливим. Якщо люди краще розуміють один одного і діють відповідно, уникають необхідності арешту, або стрілянини, або подальших заворушень, хіба проблема не була вирішена чи попереджена?»⁷.

керівник Управління по розгляду скарг на поліцію округу Колумбія, США, Мішель Г. Тобін

Особливістю застосування медіації під час вирішення адміністративних спорів є суб'єктний склад сторін, оскільки однією зі сторін завжди буде орган державної влади або місцевого самоврядування. Посадові особи таких органів зобов'язані діяти відповідно та в межах закону, тому вони обмежені в прийнятті рішень.

⁵ Про затвердження Порядку проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 58. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/58-2018-%D0%BF#Text>.

⁶ Пишна А.Г. Застосування медіації в діяльності поліції. Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 16 вересня 2022 р., м. Одеса. – Львів – Торунь: Liha-Pres, 2022. С. 69-72.

⁷ Office of Police Complaints. URL: <https://policecomplaints.dc.gov/node/166322>

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України⁸.

Стаття 19 Конституції України

Публічно-правовий спір⁹ - спір, у якому:		
хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій	хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг	хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи

Суб'єкт владних повноважень		
орган державної влади (у тому числі без статусу юридичної особи), його посадова чи службова особа	орган місцевого самоврядування, його посадова чи службова особа	інший суб'єкт при здійсненні ним публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг

⁸ Конституція України. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

⁹ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

Медіація, як альтернативний спосіб вирішення спору **не застосовується** до адміністративних справ, передбачених частиною пунктами 3 та 6 частини 1 статті 19 Кодексу адміністративного судочинства України, а саме:

✓ у спрах між суб'єктами
владних повноважень з
приводу реалізації їхньої
компетенції у сфері
управління, у тому числі
делегованих повноважень | ✓ у спрах щодо правовідносин,
пов'язаних з виборчим
процесом чи процесом
референдуму |
|--|---|

Можливе застосування медіації при вирішенні таких публічно-правових спорів, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів як:

- ✚ спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності;
- ✚ спорах адміністратора за випуском облігацій, який діє в інтересах власників облігацій відповідно до положень Закону України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки", із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності;
- ✚ спорах з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби;
- ✚ спорах, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів;
- ✚ за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, коли право звернення до суду для вирішення публічно-правового спору надано такому суб'єкту законом;
- ✚ спорах фізичних чи юридичних осіб із розпорядником публічної інформації щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності у частині доступу до публічної інформації;
- ✚ спорах щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності;
- ✚ спорах щодо оскарження рішень атестаційних, конкурсних, медико-соціальних експертних комісій та інших подібних органів, рішення яких є обов'язковими для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших осіб;
- ✚ спорах щодо формування складу державних органів, органів місцевого самоврядування, обрання, призначення, звільнення їх посадових осіб;

- ✚ спорах фізичних чи юридичних осіб щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності державного замовника у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України "Про оборонні закупівлі", крім спорів, пов'язаних із укладенням державного контракту (договору) про закупівлю з переможцем спрощених торгів із застосуванням електронної системи закупівель та спрощеного відбору без застосування електронної системи закупівель, а також зміною, розірванням і виконанням державних контрактів (договорів) про закупівлю;
- ✚ спорах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів охорони державного кордону у справах про правопорушення, передбачені Законом України "Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень";
- ✚ спорах щодо оскарження рішень Національної комісії з реабілітації у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України "Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років".
- ✚ спорах із суб'єктами владних повноважень з приводу проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства;
- ✚ спорах, що виникають у зв'язку з оголошенням, проведенням та/або визначенням результатів конкурсу з визначення приватного партнера та концесійного конкурсу;
- ✚ спорах щодо здійснення державного регулювання, нагляду і контролю у сфері медіа.

частина 1 статті 19 Кодексу адміністративного судочинства України¹⁰

Медіація - це переговорний процес, що має добровільний характер і може бути перерваний у будь-який час, при цьому сторони самостійно напружують рішення та можуть впливати на результат.

Сторони можуть досягнути примирення, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу, що є підставою для закриття провадження в адміністративній справі.

Частина 5 статті 47 КАС України

Примирення й медіація

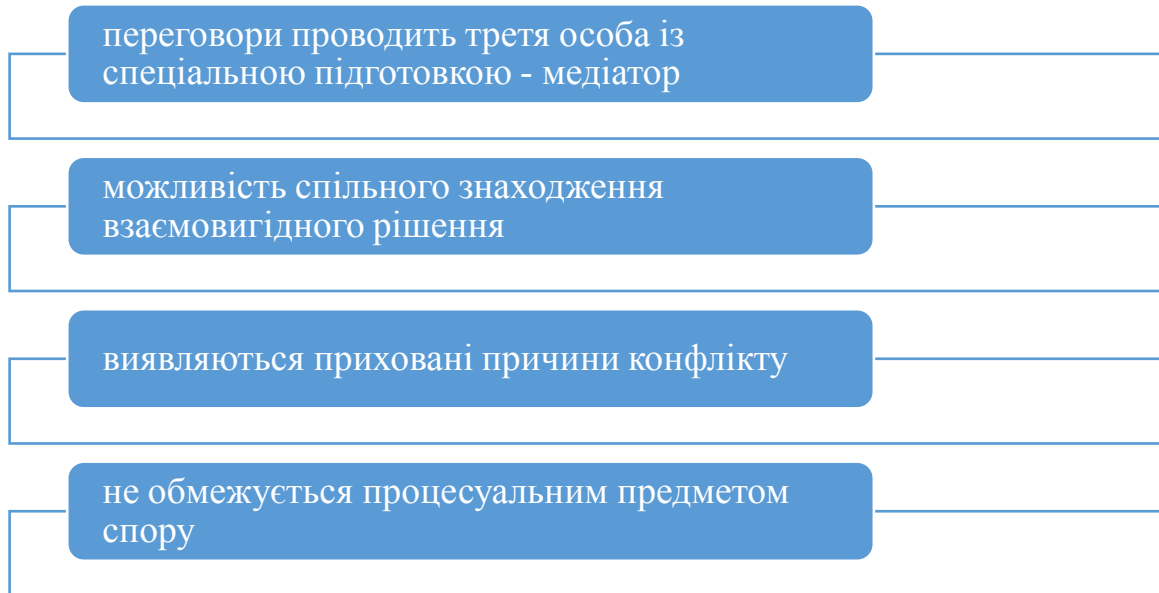
і) Примирення й медіація можуть розпочинатися з ініціативи зацікавлених сторін, судді або бути обов'язковими за законом.

¹⁰ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV: Дата оновлення: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

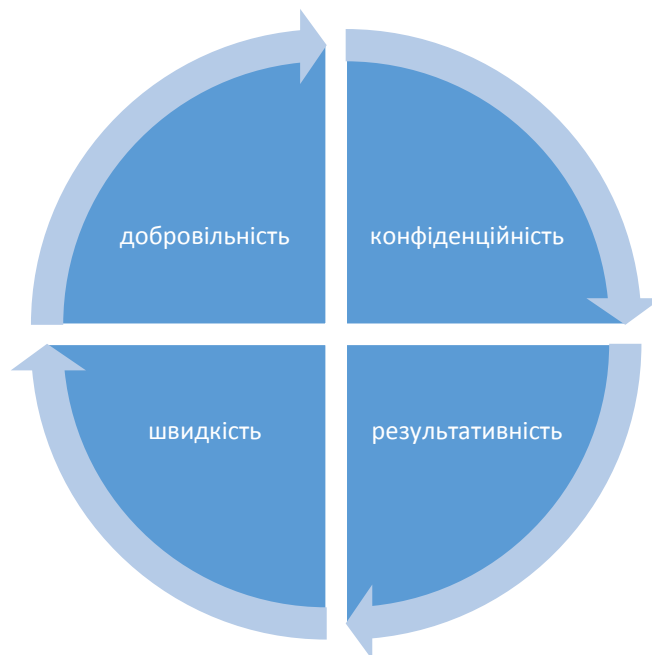
ii) З метою досягнення рішення посередники й медіатори мають улаштовувати зустрічі з кожною зі сторін окремо або одночасно.

iii) Посередники й медіатори можуть пропонувати адміністративному органу анулювати акт, відкликати його або вносити до нього зміни з підстав доцільності або законності¹¹.

Особливості медіації:

Переваги:

¹¹ Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами - приватними особами. Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 762 засіданні заступників міністрів 5 вересня 2001 року.

Особливості медіації при вирішенні адміністративних спорів.

Після згідно з планом розподілу справ у суді до відповідного судді або судової колегії потрібно насамперед з'ясувати питання, чи вважають суддя або учасники процесу, що справа може бути вирішена шляхом медіації.

Сторони можуть досягнути примирення, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу, що є підставою для закриття провадження в адміністративній справі. Це право сторін спору визначено у частині 5 статті 47 КАСУ. Але суд не приймає відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем і не визнає умов примирення сторін, якщо ці дії суперечать закону або порушують чий-небудь права, свободи чи інтереси.

Під час підготовчого засідання суддя з'ясовує, чи бажають сторони вирішити спір шляхом примирення, провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації або звернутися до суду для проведення врегулювання спору за участю судді (пункт 2 частини 1 статті 180 КАСУ). В такому випадку суд може оголосити перерву у підготовчому засіданні, що передбачено пунктом 5 частини 6 статті 181 КАСУ. У разі відкладення підготовчого засідання або оголошення перерви підготовче засідання продовжується зі стадії, на якій засідання було відкладене або у ньому була оголошена перерва.

Відповідно до частини 4 статті 122 КАСУ, якщо законом передбачена можливість досудового порядку вирішення спору і позивач скористався цим порядком, або законом визначена обов'язковість досудового порядку вирішення спору, то для звернення до адміністративного суду встановлюється тримісячний строк, який обчислюється з дня вручення позивачу рішення за результатами розгляду його скарги на рішення, дії або бездіяльність суб'єкта владних повноважень. Як правило вже на стадії підготовчого провадження можна встановити, чи доцільно проводити медіацію у справі. Якщо рішення за результатами розгляду скарги позивача на рішення, дії або бездіяльність суб'єкта владних повноважень не було прийнято та (або) вручено суб'єктом владних повноважень позивачу у строки, встановлені законом, то для звернення до адміністративного суду встановлюється шестимісячний строк, який обчислюється з дня звернення позивача до суб'єкта владних повноважень із відповідною скаргою на рішення, дії або бездіяльність суб'єкта владних повноважень. У частині 6 статті 122 КАСУ зазначено, що проведення медіації не впливає на перебіг строку звернення до адміністративного суду.

Сторони можуть повністю або частково врегулювати спір на підставі взаємних поступок. Примирення сторін може стосуватися лише прав та обов'язків сторін. Сторони можуть примиритися на умовах, які виходять за межі предмета спору, якщо такі умови примирення не порушують прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб. Умови примирення не можуть

суперечити закону або виходити за межі компетенції суб'єкта владних повноважень.

За клопотанням сторін суд зупиняє провадження у справі на час, необхідний їм для примирення.

Умови примирення сторони викладають у заяві про примирення сторін. Заява про примирення сторін може бути викладена у формі єдиного документа, підписаного сторонами, або у формі окремих документів: заяви однієї сторони про умови примирення та письмової згоди іншої сторони з умовами примирення.

До ухвалення судового рішення у зв'язку з примиренням сторін суд роз'яснює сторонам наслідки такого рішення, перевіряє, чи не обмежені представники сторін у праві вчинити відповідні дії.

Умови примирення сторін затверджуються ухвалою суду. Затверджуючи умови примирення сторін, суд цією самою ухвалою одночасно закриває провадження у справі.

Суд постановляє ухвалу про відмову у затвердженні умов примирення і продовжує судовий розгляд, якщо:

- 1) умови примирення суперечать закону чи порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб або є невиконуваними; або
- 2) одну зі сторін примирення представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Відповідно до статті 191 КАСУ ухвала про затвердження умов примирення виконується сторонами в порядку і строки, які нею визначені. Ухвала про затвердження умов примирення є виконавчим документом та має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом. У разі невиконання ухвали суду про затвердження умов примирення вона може бути подана для її примусового виконання в порядку, визначеному законодавством для виконання судових рішень.

Зокрема, главою 4 Розділу II КАС України визначено порядок вирішення адміністративних спорів за участю судді. Аналіз цих правових норм дозволяє дійти до висновку, що: по-перше, такий спосіб може застосовуватися лише до початку розгляду справи по суті; по-друге, переговорна процедура здійснюється під керівництвом судді, який розглядає справу, а якщо справу належить розглядати колегією суддів, то під керівництвом судді, який готує справу до розгляду (головуючий колегії), тобто така процедура здійснюється за участю не судді-медіатора; по-третє, встановлено, що деякі спори не можуть вирішуватися за допомогою цієї процедури; по-четверте, адміністративний спір за участю судді вважається вирішеним у разі примирення сторін, звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду або в разі відмови позивача від позову чи визнання позову відповідачем; по-п'яте, під час вирішення спору за цією процедурою суддя та сторони процесу зобов'язані дотримуватися

процесуальних вимог, врахо а в вув ти судо у практику а діяти таким чином, як цього вимагають приписи законодавства¹².

На відміну від описаної вище процедури, медіація здійснюється за посередництвом особи, яка має спеціальну підготовку; застосування медіації не обмежено жодними строками, крім тих, які самостійно визначені сторонами у договорі; вирішення спору здійснюється з урахуванням інтересів осіб, при цьому можливий вихід за межі попереднього конфлікту та врегулювання інших спірних моментів; медіація також може застосовуватися під час вирішення будь-якого адміністративного спору, якщо сторони виявили таке бажання.

Адміністративний договір - спільний правовий акт суб'єктів владних повноважень або правовий акт за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтується на їх волеузгодженні, має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права та обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері і укладається на підставі закону¹³

Особа не може бути представником, якщо вона є чи була медіатором під час проведення медіації щодо спору, пов'язаного із справою, що розглядається в суді. медіації щодо спору, пов'язаного із справою, що розглядається в суді.

Частина 3 статті 58 КАС України

Особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги або послуг медіації під час проведення позасудового врегулювання спору про такі відомості не можуть бути допитані як свідки

Підпункт 2 частини 1 статті 66 КАС України

¹² Сандрачук Я.В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення адміністративних спорів: зарубіжний та вітчизняний досвід. Вісник післядипломної освіти. Випуск 13(42) «Серія «Соціальні та поведінкові науки». С.183-199.

¹³ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV: Дата оновлення: 19.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 05.05.2023).

4.3. Медіація як форма відновного правосуддя

Відновне правосуддя – новий погляд на злочин та покарання

Концепція відновного правосуддя (Restorative Justice) формується у середині 70-х років XX сторіччя і набуває свого втілення в кримінальному процесі багатьох розвинених країн світу (США, Канада, Великобританія та ін.).

«Відновне правосуддя – це процес, за допомогою якого сторони-учасники, конкретного злочину, спільно взаємодіють і передбачають можливі наслідки»

Тоні Маршал 1991

«Відновне правосуддя є дією, що в першу чергу орієнтована на здійснення правосуддя з метою відшкодування збитків, постраждали і суспільство зазнали через конфлікт, в т.ч. кримінальний конфлікт»

Баземор

Мета відновного правосуддя - врівноважити інтереси жертви і суспільства з необхідністю соціальної реінтеграції злочинця, орієнтація на підтримку потерпілого і надання можливості всім сторонам, залученим в процес правосуддя, брати в ньому досить плідну участь. («Норми відновного правосуддя» британського Консорціуму відновного правосуддя: «Відновне правосуддя»).

Заходи відновного правосуддя, застосовані окремо або паралельно з традиційними заходами, призводять до наступних **наслідків**:

- зниження рівня рецидиву злочину;
- попередження вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів особами, які раніше притягались за вчинення злочинів меншої тяжкості;
- психологічне супроводження перевиховання та повернення правопорушника до нормального життя;
- соціальна реабілітація правопорушника за участі місцевої громади та найближчого оточення правопорушника;
- психологічна супроводження контактів із потерпілим;
- часткове або повне відшкодування потерпілому завданої шкоди та його психологічна реабілітація

Фокус відновного правосуддя - на компенсаційній функції кримінального правосуддя, а вже потім – на каральній. Відновне правосуддя орієнтоване на майбутнє. У центрі уваги - не покарання, а створення здорового та безпечного середовища для суспільства, забезпечення залучення та розширення прав і можливостей постраждалих громад у рамках процесу відправлення правосуддя.

Принципи відновного правосуддя

- відшкодування завданої шкоди та справедливості – інтереси потерпілого центр уваги в процесі правосуддя

- ліквідація мотивації правопорушника до вчинення злочинів, його готовність прийняти відповідальність за свій вчинок;
- самовизначення сторін - прагнення людей домовитися, делегування сторонам права на самостійне ухвалення рішення.
- залучення до процесу найближчого соціального оточення та представників місцевої громади (наприклад, сім'я, школа, гурток тощо).

Моделі (форми) відновного правосуддя.

- програми примирення потерпілих і правопорушників («медіація», «посередництво», «конференції жертв і правопорушників»);
- коло правосуддя - програми, в основі яких лежать традиції північноамериканських індіанців (проводяться переважно в Канаді); сімейні конференції (батьківщина -Нова Зеландія);
- програми сприяння жертвам; програми сприяння экс-злочинцям; реституція; залучення до суспільних робіт тощо

Міжнародно-правове забезпечення

 -«Загальна декларація прав людини» затверджена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. - перший міжнародний нормативно-правовий акт, який містить загальні норми щодо відновного правосуддя.

 «Каракаська декларація» прийнята Конгресом ООН з профілактики злочинності та поведження з правопорушниками і схвалена Генеральною Асамблеєю в її резолюції №5/171 від 15 грудня 1980 р.

 «Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою», затверджена Генеральною Асамблеєю ООН 29 листопада 1985 р.,

 Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), затверджені Генеральною Асамблеєю ООН 29 листопада 1985 р.

 Рамкове рішення Ради Європейського Союзу «Про положення жертв у кримінальному судочинстві», прийняте 15 березня 2001 р.

4.4. Поліцейська медіація.

1. Місце поліцейського в процесі врегулювання конфліктів.

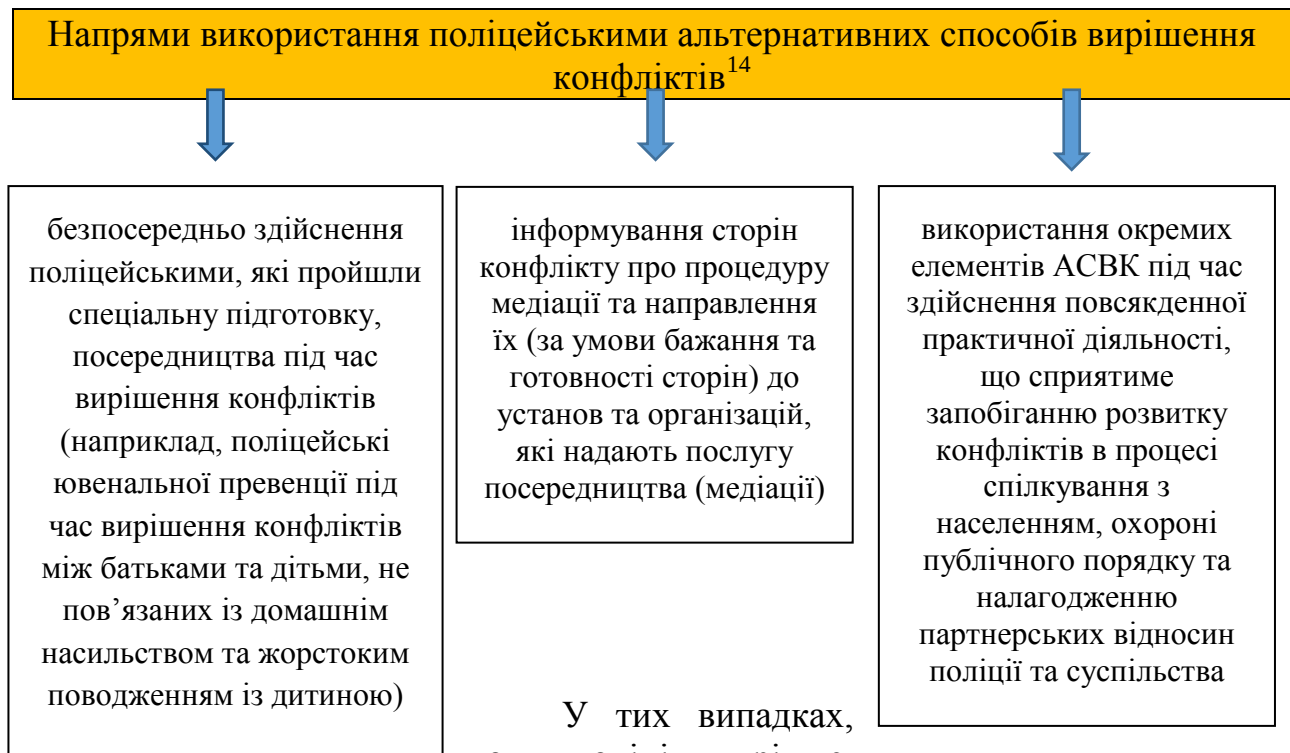
НАВИЧКИ УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ ПОВИННІ ЦІКАВИТИ ВСІХ, ХТО ПРАЦЮЄ З ЛЮДЬМИ, ОСОБЛИВО ТИХ, ХТО ЗА ФАХОМ ЩОДЕННО МАЄ СПРАВУ З КОНФЛІКТНИМИ СИТУАЦІЯМИ, ЗОКРЕМА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ. Поліцейські сьогодні зазнають великого навантаження і потребують пошуку альтернативних шляхів вирішення конфліктів, з якими стикаються щодня.

Серед поліцейських, які найчастіше під час виконання службових завдань стикаються з конфліктними ситуаціями, слід зазначити:

- патрульних поліцейських;
- дільничних офіцерів поліції/поліцейських офіцерів громади;
- ювенальних поліцейських;
- співробітників поліції діалогу/груп комунікації.

Якщо в діяльності слідчих підрозділів та підрозділів дізнання існує інститут примирення потерпілої особи та правопорушника, який спрямований перш за все на відновлення порушених прав потерпілої особи та відшкодування завданої шкоди та збитків, то в діяльності підрозділів превентивної діяльності ситуація із впровадженням альтернативних шляхів вирішення конфліктів на сьогодні знаходиться лише на стадії формування.

Використання поліцейськими альтернативних способів вирішення конфліктів (АСВК) в професійній діяльності.

У тих випадках, коли поліція вирішує, що конфлікт не містить ознак правопорушення, вона може передати справу на медіацію, де можна обговорити та дослідити основні проблеми, що спровокували конфлікт.

Кожен поліцейський повинен розуміти основні інструменти та сутність медіації. Це допоможе їм виявити медіабельний конфлікт і вчасно передати його медіаторам.

Поліцейські часто інтуїтивно використовують окремі елементи альтернативних способів вирішення конфліктів у своїй повсякденній роботі з населенням. Хоча ці втручання поліції у конфлікти фактично подібні до тих, що здійснюються медіаторами, термін «медіація» зазвичай не використовується для опису цих дій поліції. Здебільшого це пов'язано з тим, що коли офіцери врегульовують розбіжності між сторонами як посередники, вони роблять це неформально. Так, зазвичай поліцейські вислуховують

¹⁴ Ковальова О.В. Роль медіації та інших альтернативних способів вирішення конфліктів в поліцейській діяльності. Медіація в судовій, правоохоронній та правозахисній системах: матеріали міжн. наук.-практ. конф., м. Одеса, 30-31 травня 2019. Одеса. С. 97-100.

кожну зі сторін і дають їм зрозуміти, що їх почули. Це може означати перефразування або узагальнення сказаного мовою, яка допомагає сторонам зрозуміти іншу сторону та рухатися далі. Виконуючи роль посередника, поліцейським надзвичайно важливо залишатися терплячими, неупередженими та винахідливими.

ЕЛЕМЕНТИ АСВК, ЯКІ ДОЦІЛЬНО ВИКОРИСТОВУВАТИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМ ПІД ЧАС ПОВСЯКДЕННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

активне слухання	постановка відкритих питань	перефразування
виокремлення позицій та інтересів	розмежовування фактів, емоцій та інтерпретацій	

Використання поліцейськими окремих елементів АСВК під час здійснення повсякденної практичної діяльності сприятиме запобіганню розвитку конфліктів в процесі спілкування з населенням, охороні публічного порядку та налагодженню партнерських відносин поліції та суспільства. Особливо важливо, щоб професійними комунікативними навиками та вмінням вирішувати конфлікти мирним шляхом володіли поліцейські груп комунікації («поліція діалогу»), завданням яких є недопущення ескалації конфлікту та його припинення під час масових зібрань.

Переваги використання медіації в поліцейській діяльності.

Ідентифікація конфліктних ситуацій.

Оскільки конфлікти повністю викоринити неможливо, слід навчитися своєчасно розпізнавати їх. Сторони конфлікту відчують неприязне чи вороже ставлення одна до одної та досить часто для досягнення своєї мети порушують норми, як моральні, так і правові.

Важливо вміти розрізняти конфлікт і насильство, оскільки у випадках домашнього насильства згідно з міжнародними стандартами медіація не є доцільною. По-перше, це заборонено на рівні нормативно-правових актів^{15 16}. Так, згідно зі статтею 48 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами «сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для заборони на обов'язкові альтернативні процеси з вирішення спорів, у тому числі посередництва та примирення, стосовно всіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції»¹⁷. По-друге, це мало ефективно, оскільки відносини між такими сторонами побудовані на владі, одна із сторін є залежною від іншої і про добровільність як один із найважливіших принципів медіації мова в такому разі скоріше за все не йде.

ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАЦІЇ У ВИПАДКАХ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

ЗА	ПРОТИ
можливість сторін почути один одного, іноді навіть вперше за сумісне життя	складність забезпечення безпеки, як учасників медіації, так і самих медіаторів. В таких випадках існує загроза ескалації конфлікту, посилення контролю та повторного вчинення насильства, особливо якщо у медіаторів відсутній механізм оцінки ризиків
можливе подальше припинення насильства з боку кривдника у зв'язку з розумінням справжніх почуттів постраждалої особи	відсутність рівності сторін, що є одним із основних принципів медіабельності спорів, і пов'язаний з цим дисбаланс сил, який може призвести до складності висловлювання щирих думок

¹⁵ Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: <https://rm.coe.int/1680096e45>.

¹⁶ Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації): Наказ Міністерства соціальної політики України 17.08.2016 № 892. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16>.

¹⁷ Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: <https://rm.coe.int/1680096e45>.

	постраждалих осіб в присутності кривдника
посилення позиції постраждалих осіб, які після медіації привчаються висловлювати вимогу щодо неприпустимості насильства відносно них	ризики повторної віктимізації, оскільки через недостатню підготовленість медіаторів можуть продукуватись стереотипи, перекладатись відповідальність, виправдовуватись насильство і відповідно знижуватись відповідальність кривдника
можливість конструктивного проведення переговорів щодо сепарації та подальшого спілкування у разі, якщо пара вирішила не залишатись разом	відсутність доступу до правосуддя постраждалих осіб через те, що фахівці масово пропонуватимуть медіацію та примирення та не повідомлятимуть у правоохоронні органи про випадки домашнього насильства

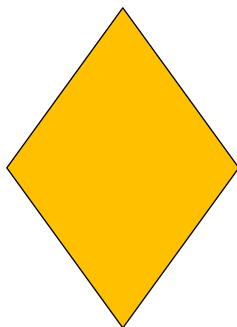
З юридичного аспекту медіація у випадках домашнього насильства на національному рівні є забороненою, однак закордонний досвід засвідчує можливість її використання, **за умови належної організації та врахування спеціальних вимог:**

- ✚ дотримання медіаторами принципу «не нашкодь»;
- ✚ проходження постраждалою особою та кривдником перед проведенням медіації спеціальних програм, спрямованих на позбавлення залежності, стереотипних поглядів та насильницької поведінки;
- ✚ індивідуальний підхід до кожного випадку щодо його медіабельності, зокрема передбачення спеціального механізму оцінки ризиків;
- ✚ переконання у добровільності згоди постраждалої особи на участь у медіації та її обізнаності про можливі наслідки;
- ✚ відповідна спеціалізація та досвідченість медіаторів;
- ✚ проведення медіації парою медіаторів з акцентом на забезпеченні безпеки місця проведення медіації;
- ✚ окремі зустрічі медіаторів зі сторонами медіації та за можливості проведення медіації без особистих зустрічей, за допомогою телефонного або відео зв'язку;
- ✚ унеможливлення передбачення в угоді домовленостей про незастосування насильства за умови згоди на стереотипну поведінку, перекладання відповідальності на постраждалу особу тощо;
- ✚ обов'язкове повідомлення уповноваженим суб'єктам про випадок домашнього насильства, який став відомий медіаторам, якщо постраждалими особами є діти або недієздатні особи.

Виклики, з якими можуть зіштовхнутись поліцейські, під час використання процедури медіації.

недоступність послуг медіації

Посередництво (медіація) є однією із базових соціальних послуг (Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р.). Однак, не у всіх громадах на сьогодні наявні фахівці, які мають відповідну підготовку.

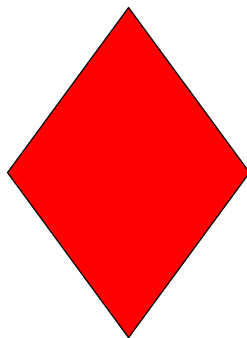

відсутність ефекту загальної превенції

Одним із принципів медіації є конфіденційність. Тому, на відміну від притягнення до відповідальності, у випадку застосування медіації, не досягається така мета, як виховання інших осіб в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень.

ризик посилення конфлікту

В результаті медіації не завжди відбувається вирішення конфлікту. В окремих випадках замість примирення сторін, може відбутись посилення конфлікту, тому поліцейським варто здійснювати моніторинг результатів медіації задля своєчасного виявлення загострення стосунків між сторонами та вжиття за необхідності інших передбачених заходів.

немедіабельність випадку

Не всі конфліктні ситуації можуть бути передані на медіацію. Так, відповідно до Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації) медіація не застосовується між потерпілою особою та правопорушником у випадках:

- домашнього насильства;
- торгівлі людьми;
- жорстокого поводження

Оцінка медіабельності конфлікту.

Поліцейські мають вміти провести первинну оцінку медіабельності конфлікту, тобто визначити доцільність направлення конфліктуючих сторін для отримання послуги медіації. Для цього поліцейським важливо знати критерії медіабельності спорів та вміти розпізнавати готовність сторін до медіації.

Тест на медіабельність випадку.

Цей тест допоможе поліцейському оцінити конфлікт на предмет його медіабельності та визначити доцільність направлення сторін на медіацію. На кожне із нижченаведених питань слід надати відповідь «так» чи «ні». Якщо в результаті 5-ть або більше відповідей «так» – медіація доцільна. Якщо менше 5-ти – можна розглянути медіацію як один з можливих способів вирішення конфлікту, однак у даній ситуації медіація може бути нерезультативна. Проходження даного тесту не виключає і не замінює необхідність оцінки спору медіатором на стадії підготовки справи, на предмет його медіабельності (можливості застосування до нього процедури медіації).

1. Історія співпраці сторін. Між сторонами були тривалі сприятливі відносини, коли всі проблеми успішно вирішувалися.
2. Ситуація неврегульована чинним законодавством. Звернення сторін до суду для врегулювання спору на підставі норм чинного законодавства неможливе.
3. Кількість спірних питань обмежена, і сторони досягли згоди з деяких питань.
4. Предметом спору не є принципово важливе правове питання, по якому необхідно точно знати позицію суду (наприклад, тлумачення неясної/неоднозначної вимоги закону).
5. Розбіжності між сторонами наявні, але сторони намагаються спілкуватися у діловій манері.
6. Наявне бажання сторін врегулювати конфлікт: кожна зі сторін воліє уникнути протистояння у суді.
7. Існують зовнішні фактори, які вимагають швидкого вирішення конфлікту (обмеженість у часі, коштах, непередбачуваність результату розгляду спору у суді та інше).
8. Можливість ділових або особистих відносин у майбутньому. Швидше за все, відносини між сторонами триватимуть надалі.
9. Наявне бажання сторін (сторони) зберегти конфіденційність.

КРИТЕРІЇ ГОТОВНОСТІ СТОРІН КОНФЛІКТУ ДО МЕДІАЦІЇ

сторони зацікавлені у швидкому вирішенні спору	між сторонами є довготривалі та значимі стосунки	сторони бажають зберегти конфіденційність
на ситуацію впливають емоції	основними є не правові претензії, пов'язані з минулим, а майбутні інтереси і можливість збереження нормальних відносин в перспективі	

Роль поліцейського у переданні спору на медіацію.

Поліцейським доцільно знати, чи надається у громаді послуга медіації та до яких установ слід направити осіб, якщо первинна оцінка конфлікту засвідчує його медіабельність.

Посередництво (медіація) як послуга може надаватися:

- ❖ центром соціальних служб;
- ❖ громадською організацією;
- ❖ приватними медіаторами, які працюють у громаді;
- ❖ центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

На сьогодні створено реєстр медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги у випадках, коли медіація проводиться між потерпілим та неповнолітнім, який вперше вчинив кримінальний проступок або нетяжкий злочин, у межах програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення¹⁸.

2. Медіація та інші альтернативні способи врегулювання конфліктів у діяльності поліцейських ювенальної превенції.

Для працівника ювенальної превенції важливо не пропустити момент, коли ще можна допомогти дітям вийти із конфлікту мирним шляхом, своєчасно знайти правильне рішення та не допустити виникнення конфліктів у майбутньому.

Поліцейські ювенальної превенції можуть застосовувати медіацію та інші альтернативні способи вирішення конфліктів під час:

Проведення інформаційно-просвітницьких занять з дітьми з питань мирного врегулювання конфліктів.

Врегулювання конфліктів між батьками та дітьми або між дітьми в родині.

Участь у створенні шкільних служб порозуміння (медіації).

Проведення інформаційно-просвітницьких занять з дітьми з питань мирного врегулювання конфліктів.

Одним із повноважень ювенальних поліцейських є планування і реалізація профілактичних заходів у дитячому середовищі щодо попередження негативних явищ серед дітей¹⁹. Негативним явищем є в тому числі конфліктні ситуації. Вирішити конфлікт мирним шляхом – це означає знайти обом сторонам конфлікту взаємоприйнятний варіант вирішення ситуації²⁰.

Основою розв'язання конфлікту є діалог, а ефективним інструментом – медіація. Тому одним із «м'яких» навиків, необхідних сучасній людині, є вміння вирішувати конфлікти мирним шляхом. Важливо формувати цей навик з дитинства.

¹⁸ <https://legalaid.gov.ua/reyestr-mediatoriv/>.

¹⁹ Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>.

²⁰ Електронний ліфлет «Топ 5 рекомендацій, як вирішити конфлікт самостійно». URL: <https://la-strada.org.ua/download/elektronnyj-liflet-top-5-rekomendatsij-yak-vyrishyty-konflikt-samostijno>.

Період навчання для дітей і молоді – це період, коли формуються ті самі цінності, що створюють свідомість людини, і які вона буде нести скрізь все своє життя. Формування таких цінностей як толерантність, повага, підтримка, порядність тощо – є запорукою для навчання молоді життєво важливої стратегії гармонійного спілкування та співіснування у суспільстві. Під впливом конфлікту і медіації цей набір цінностей підтверджується і затверджується, що в свою чергу допомагає освіті досягти своєї мети – виховати гідну особистість зі стійкими навичками ненасильницької поведінки та прагненням створювати мирні стратегії поведінки в суспільстві²¹.

Тому під час проведення інформаційно-просвітницьких заходів з дітьми у закладах освіти ювенальним поліцейським доцільно приділити увагу питанням мирних способів врегулювання конфліктів. Під час підготовки до таких занять можна використовувати методичні розробки громадської організації «Ла Страда – Україна»²², яка має багаторічний досвід впровадження медіації та інших альтернативних способів вирішення конфліктів в закладах освіти.

Врегулювання конфліктів між батьками та дітьми або між дітьми в родині.

Ювенальні поліцейські під час здійснення практичної діяльності доволі часто стикаються з конфліктними ситуаціями в родині, які згодом можуть стати причиною вчинення правопорушень дітьми або щодо дітей, уходу дітей із дому в тому числі. З метою запобігання таким випадкам ювенальні поліцейські, які пройшли спеціальну підготовку з питань медіації, можуть допомагати батькам і дітям знайти порозуміння.

Приклад. До Кальміуського відділення поліції звернулася жінка, яка попросила допомогти їй порозумітися з 16-річним сином. Як з'ясувалося, між ними регулярно виникають конфлікти, зокрема з приводу навчання. В процесі спілкування за участю медіатора – поліцейського мама і син подолали конфлікт і підписали угоду, тим самим стверджуючи свої права і обов'язки один відносно одного²³.

Конфліктні ситуації в родині можуть виникати не лише між батьками та дітьми, а й між дітьми в одній родині. Наприклад, якщо молодший брат постійно розкидає свої речі по кімнаті, а старшому доводиться прибирати за ним.

Поліцейські використовують свої навички спілкування та вирішення конфліктів, щоб допомогти батькам та дітям визначити основні причини

²¹ Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний-рівному/рівнарівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти. К.: ФОП Нічога С.О. 2018. 174 с. С.7.

²² Медіація та відновні практики. Ла Страда-Україна. URL: https://la-strada.org.ua/biblioteka?tx_wpdmcategory=mediation.

²³ Поліцейські допомагають розібратися у сімейних конфліктах з дітьми. URL: https://www.facebook.com/MRPL.POLICE/?_tn=kCH-R&eid=ARBFy7r2fZZLUnDdNn4Jy1UUq4Qu9NXk2ic79Q3xGc0om7hJChpRiSofLIQN7HhS3uESp_Cy0JrMUs2&hc_ref=ARSEFXUNzxo142APXfXiXsWuo5YEagHmVnEFHNUyYz6TFB0nqEM841V3WZa4TQcmn7M&fref=nf/.

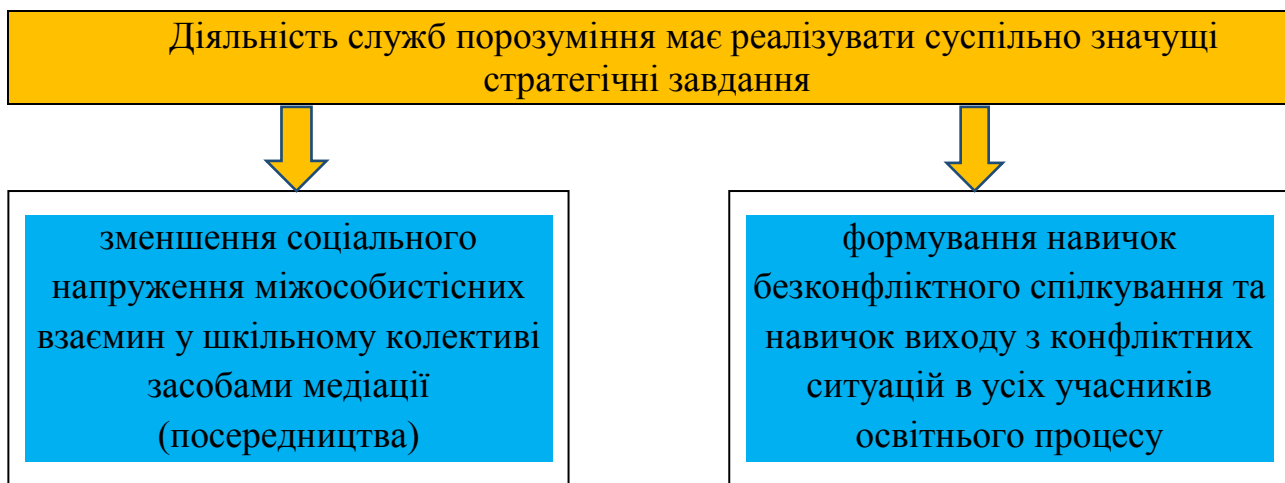
суперечки, вивчити потенційні рішення та досягти угоди, яка врахує потреби та інтереси всіх учасників. Медіація поліцейськими може використовуватись, коли втручання правоохоронних органів не є потрібним відповідно до законодавства. При цьому медіація не має замінювати кримінальне провадження чи провадження у справах про адміністративні правопорушення у випадках, коли вони необхідні.

Участь у створенні шкільних служб порозуміння (медіації).

Найбільш розповсюдженим способом вирішення конфліктів у закладах освіти є запрошення батьків учнів/учениць та самих учнів/учениць до адміністрації, на раду профілактики тощо. До участі у таких заходах можуть запрошувати також представників ювенальної превенції, шкільних офіцерів поліції. Однак ці заходи не дають ефективних наслідків, на жаль конфлікти не вирішуються, а тільки «заморожуються» на певний час. Трапляється так, бо дорослі, маючи на меті швидке й остаточне вирішення ситуації, не вдаються до врахування інтересів сторін конфлікту, оскільки це вимагає багато часу. А самі діти вкотре переконуються, що їхні цілі, інтереси та потреби нікому не цікаві. Учні/учениці, особливо старшого віку, через це часто воліють не доводити конфлікти до відома дорослих. Такі конфлікти згодом можуть перерости у різні прояви насильства, зокрема булінг.

Тому важливо впроваджувати в закладах освіти відновний підхід, в тому числі шляхом створення служб порозуміння (медіації). В закладах освіти мають бути створені служби медіації, до складу яких можуть входити представники підрозділів ювенальної превенції, психологи, працівники закладів освіти та старшокласники, які будуть безпосередньо допомагати своїм одноліткам вирішувати конфлікти мирним шляхом, працювати над формуванням безпечного середовища у навчальному закладі та поза його межами. Ініціювати створення таких служб у закладах освіти перед адміністрацією закладів можуть в тому числі поліцейські ювенальної превенції. Доцільність залучення дітей до ролі медіаторів є обґрунтованою, оскільки діти більш за все довіряють своїм одноліткам. Ювенальні поліцейські можуть залучатись до навчання медіації підлітків.

Служба порозуміння закладу освіти – це добровільне об'єднання учнів, учениць та педагогів, які є медіаторами та медіаторками.

Конфліктна ситуація обговорюється сторонами у присутності нейтральної особи (медіатора/медіаторки). Під час обговорення має бути досягнуте порозуміння, знайдені спільні мотиви, потреби, інтереси, емоції, почуття, переживання. Існування спільних рис дозволяє сприйняти колишнього супротивника в якості партнера, що призводить до формування нового, конструктивного погляду на ситуацію. Зрештою, внаслідок спільного пошуку шляхів вирішення конфлікту укладається рішення, повноцінне виконання якого зберігає та відновлює міжособистісні стосунки. Відновні практики мають потужний соціально-педагогічний потенціал. Упродовж останнього десятиріччя їх почали впроваджувати в закладах освіти переважно з метою формування у дітей навичок вирішення конфліктів мирним шляхом, зниження конфліктності, профілактики правопорушень, дитячої злочинності, насильства та агресії.²⁴

Приклад. Одного дня дві учениці 8 класу Олена та Тетяна знайшли біля школи маленьке цуценятко. Звичайно, вони вирішили взяти його долю у власні руки. От тільки по-різному. Олена планувала надати прихисток тваринці у власній оселі та пошукати майбутніх господарів у соціальних мережах, а Тетяна – просто забрати цуценя додому. Дівчата не зуміли дійти згоди, тому за результатами короткої бійки фізично сильніша Тетяна побігла до матері із класичним «цей песик житиме з нами».

Матір Тетяни не погодилась на утримання тварини, тож запропонувала доньці негайно позбутися цуцика. Пізніше, зглянувшись на вдале маніпулювання і ріки сліз, погодилась на три дні. Тетяна в розпачі звернулась до Олени, але не змогла пробитися крізь стіну образи. Час ішов, цуценя скавчало, матір сердилась. Тому дівчата пішли на медіацію.

За її результатами було вирішено просити допомоги щодо утримання тварини у найближчому собачому притулку. Познайомившись з роботою цього закладу, обидві учениці вже за декілька тижнів працювали там на волонтерських засадах.

Саме такі влучні рішення й передбачає відновний підхід. Дівчата не просто налагодили стосунки, владнали колишні негаразди і вкотре переконались, що з насильства добра не буде. Вони співпрацювали, шукаючи гідний варіант розвитку подій. Але лише тоді, коли озвучили й осмислили власні інтереси та потреби і переконались, що ті збігаються. Внаслідок співпраці отримали дещо нове – гідну пошани діяльність і можливість подальшого щирого спілкування. До того ж, все відбулося з власної волі, добровільно, внаслідок процесу медіації, без необхідності підкорення чийомусь авторитету.²⁵

Більше інформації про шкільні служби порозуміння, особливості організації їх створення та функціонування можна дізнатись за посиланням у посібнику «Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за

²⁴ Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний-рівному/рівнарівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти. К.: ФОП Нічога С.О. 2018. С.16.

²⁵ З досвіду медіатора НММ ГО «Ла Страда-Україна» Мостового Антона. Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний-рівному/рівнарівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти. К.: ФОП Нічога С.О. 2018. С.17.

принципом «рівний-рівному/рівна-рівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти»²⁶.

3. Альтернативні способи вирішення конфліктів у діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громади.

Серед основних завдань дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громади є діяльність, що ґрунтується на принципі взаємодії з населенням на засадах партнерства та має на меті співпрацю з громадянами, громадськими організаціями, установами, підприємствами різних форм власності²⁷. Поліцейські саме на цих посадах є найбільш наближеними до населення на закріплених за ними поліцейських дільницях та відповідають в цілому за стан правопорядку на ній. Конфлікти виникають як у кожній родині, так і у кожній громаді. Перефразовуючи вислів відомого дослідника у сфері медіації Христофа Бесемера, можна відмітити, що:

«Громада без конфліктів – це відірвана від реальності утопія, і навіть неприємна: вона швидше схожа на кладовище, ніж на рай на землі!».

Звідки дільничні офіцери поліції та поліцейські офіцери громади можуть дізнатись про конфліктні ситуації на поліцейській дільниці?

звернення членів громади
поліцейської дільниці

самостійне виявлення
поліцейським конфліктних
ситуацій

Врегулювання конфліктів між сусідами.

Конфлікти між сусідами – одне із найчастіших звернень до дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громади. Приводом для сусідських конфліктів може стати будь-що: сміття біля будинку; гучна музика; скигління домашніх тварин; ігри дітей в м'яч у дворі; межа земельної ділянки, тощо.

Якщо конфліктна ситуація між сусідами не містить ознак правопорушення, доцільно застосувати медіацію. При цьому дільничні офіцери поліції та поліцейські офіцери громади можуть самостійно застосовувати окремі елементи альтернативних способів вирішення конфліктів, або можуть порадити сусідам звернутись до інших установ та організацій, які надають послугу медіації. Поліція допомагає сторонам безпосередньо спілкуватися одна з одною, творчо думати про способи врегулювання розбіжностей і перебирати свої варіанти. Медіація, по суті, уповільнює їхній підхід до втручання, оскільки вони повинні вислухати кожную

²⁶ Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний-рівному/рівна-рівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти: навчально-методичний посібник. URL: <https://la-strada.org.ua/download/stvorennya-systemy-sluzhb-porozuminnya-dlya-vprovadzhennya-mediatsiyi-za-pryntsypom-rivnyj-rivnomu-rivna-rivnij-ta-vyrishennya-konfliktiv-myrnym-shlyahom-u-zakladah-osvity>.

²⁷ Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28 липня 2017 року № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text>.

сторону і, якщо це необхідно, фактично скликати сторони віч-на-віч. У деяких випадках поліції доведеться неодноразово спілкуватись із сторонами.

В деяких країнах передбачено спеціальну підготовку поліцейських з медіації, особливо тих підрозділів, які взаємодіють з громадськістю. В Україні такий підхід поки що не є системним, однак періодично проводяться навчальні заходи з медіації для окремих груп поліцейських. Наприклад, в 2023 році 18 поліцейських Тренінгового центру та Департаменту кадрового забезпечення Головного управління Національної поліції в Чернівецькій області взяли участь у семінарі щодо вдосконалення навичок управління конфліктами та медіації. Семінар був організований спільними зусиллями Регіонального представництва КМЕС в Одесі та мобільним підрозділом Місії²⁸. В 2022 році КМЕС провела унікальний 4-денний семінар з медіації, що поєднував теоретичні та практичні блоки, для двох груп курсантів Одеського державного університету внутрішніх справ²⁹. В 2018 році ювенальні поліцейські Донеччини проходили підготовку як тренери з медіації у закладах освіти³⁰.

Діалогові платформи.

Проведення діалогових платформ за участі представників поліції, інших органів влади та громадськості засвідчує свою ефективність за умови ретельної підготовки їх проведення, яка сприятиме можливості конфліктуючих сторін почути одна одну та віднайти спільне рішення.

Приклад. За підтримки Консультативної місії Європейського Союзу в м. Одесі було проведено діалогові платформи, присвячені річниці подій 2 травня та маршу рівності для забезпечення мирного перебігу даних заходів^{31 32}. Подібні діалогові платформи є свого роду превентивною медіацією.

Крім превентивних діалогових платформ можливі і такі, які є реагуванням на конкретні конфліктні ситуації у громаді. Наприклад, актуальні для України конфлікти між громадою та ромським населенням.

Саме дільничні офіцери поліції/поліцейські офіцери громади можуть ініціювати організацію діалогової платформи для обговорення наявних або потенційних конфліктів у громаді для пошуку порозуміння між сторонами та запобігання ескалації

²⁸ Навички з управління конфліктами для поліції Чернівців. URL: [HTTPS://WWW.EUAM-UKRAINE.EU/UA/NEWS/CONFLICT-MANAGEMENT-SKILLS-FOR-THE-CHERNIVTSI-POLICE/](https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/conflict-management-skills-for-the-chernivtsi-police/).

²⁹ Як вирішувати конфлікти словами – EUAM допомагає курсантам отримати навички медіації. URL: [HTTPS://WWW.EUAM-UKRAINE.EU/UA/NEWS/HOW-TO-RESOLVE-CONFLICTS-WITH-WORDS-EUAM-HELPS-CAJETS-TO-GET-MEDIATION-SKILLS/](https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/how-to-resolve-conflicts-with-words-euam-helps-cajets-to-get-mediation-skills/).

³⁰ Ювенальні поліцейські Донеччини стануть тренерами з медіації у школах. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/yuvenalni-politseyski-donechchini-stanut-trenerami-z-mediatsii-u-shkolakh>.

³¹ КМЕС хвалить владу Одеси за роботу щодо пропагування діалогу напередодні травневих пам'ятних днів. URL: <http://www.euam-ukraine.eu/ua/news/latest-news/euam-congratulates-odesa-authorities-for-dialogue-promotion-efforts-in-advance-of-may-commemorations/>.

³² Зустріч діалогової платформи для забезпечення мирного перебігу маршу рівності в Одесі. URL: <http://www.euam-ukraine.eu/ua/news/dialogue-platform-meets-to-try-and-ensure-peaceful-odesa-pride/>.

конфліктів. Більш детально про те, як організувати та провести діалогову зустріч можна ознайомитись за посиланням³³.

4. Альтернативні способи вирішення конфліктів як інструмент підвищення довіри населення до поліції.

Рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції³⁴. Виклики сучасності вимагають від поліцейських розбудовувати та підтримувати довіру населення громад, які вони обслуговують. Члени громади є не просто одержувачами поліцейських послуг, вони є важливими партнерами в забезпеченні публічної безпеки. Поліцейське посередництво є ефективним у зниженні рівня злочинності, покращенні стосунків між поліцією та громадою та зміцненні довіри між правоохоронними органами та громадою. Посередництво дає поліцейським можливість розширити спроможності членів громади. Це особливо корисно для поліцейської діяльності, орієнтованої на громаду. Альтернативні способи вирішення конфліктів є потужним інструментом для обговорення важливих питань і дають вкрай необхідний простір для цивільного населення та офіцерів, щоб поговорити про те, що для них важливо та як забезпечити безпеку громад.

Консультативні групи громадян³⁵.

Консультативна група громадян – це регулярне проведення зустрічей представників певних громад і місцевих органів поліції для обговорення та вирішення загальних питань та пошуку локальних рішень для урегулювання місцевих проблем. Переваги використання консультативних груп громадян в поліцейській діяльності:

Покращення відносин між громадянами і представниками поліції шляхом співпраці

Підвищення ефективності комунікації та обміну інформацією

Підвищення загальної якості життя громади

Цей захід забезпечує можливості колективних обговорень, під час яких поліція і населення можуть співпрацювати та дискутувати на теми, що є важливими для обох сторін і стосуються проблемних питань у соціальній, економічній сферах або сфері безпеки.

³³ Як, коли, де працює діалог? Практичний посібник. URL: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/422831>.

³⁴ Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

³⁵ Підготовка працівників структурних підрозділів Національної поліції України у частині забезпечення та захисту прав дітей: частина 2 (спеціалізована). Навчально-методичний посібник. За заг. ред. Журавель Т.В., Зуб Л.В., Ковальнової О.В., Пилипас Ю.В. Київ. 2019. 499 с.

МОЖЛИВІ УЧАСНИКИ/ЦІ КОНСУЛЬТАТИВНИХ ГРУП ГРОМАДЯН

Мер або голова громади	Лідери громадської думки	Релігійні лідери
Представник керівництва поліції або офіцер поліції, що діє в рамках програми взаємодії з громадськістю	Представники цивільного товариства – місцеві громадські організації, групи молоді тощо	Шкільні вчителі
Представники місцевих підприємств	Представники відповідних муніципалітетів	Будь-які інші представники поліції, уповноважені на виконання відповідних завдань
Представники міжнародних співтовариств		

Доцільно саме представникам поліції ініціювати створення консультативних груп громадян для вирішення конфліктних ситуацій у громаді. Участь у зборах також є невід’ємною складовою інформування громадськості про рішення та інші важливі аспекти. Незважаючи на те, що збори можуть забезпечити досягнення багатьох цілей і мати позитивний вплив на їх учасників, організація або проведення їх неналежним чином можуть спричинити хаос і мати несприятливі наслідки, зокрема ескалацію конфлікту. Належна організація проведення зборів допомагає зекономити час, підвищити мотивацію й показники роботи, урегулювати проблеми, а також створити нові ідеї та ініціативи. Що важливіше, збори можуть допомогти у вирішенні будь-яких конфліктів, які можуть виникати у громаді.

Належним чином сплановані збори мають охоплювати такі стандартні

Пріоритети. Основний пріоритет – це визначення мети зборів, оскільки без цього проведення зборів втрачає сенс. До проведення зборів голова за підтримки працівника поліції має запропонувати учасникам надати пропозиції щодо питань порядку денного. Необхідно встановити строки подання таких пропозицій, після чого голова зборів та працівник поліції мають перевірити перелік і видалити питання, які вважаються невідповідними для розгляду на зборах, зокрема тих, що не стосуються охорони правопорядку. Особі, яка подала питання для обговорення, що не було включено до порядку денного, має бути надана інформація про таку відмову разом із поясненням її причин. Одразу після ухвалення питань для обговорення визначається пріоритет кожного питання, після чого складається порядок денний із розташуванням відповідних питань у порядку їх важливості (знизу доверху).

Рішення. Рішення ухвалюють з метою досягнення бажаних результатів щодо кожного питання порядку денного. Зазвичай результат є очевидним з огляду на предметний матеріал, однак у випадках, коли бажаний результат не є очевидним, голова має пояснити це особі, що запропонувала розгляд цього питання, яка має повідомити бажаний результат, що буде відзначений у порядку денного навпроти відповідного питання.

Послідовність. Послідовність розгляду питань порядку денного визначається згідно з порядком їх розташування. Питання, що є менш важливими, розміщені на початку, а не в кінці порядку денного, тому що у разі їх розміщення наприкінці переліку, їх можуть ігнорувати. У зв'язку з цим кількість питань порядку денного має бути реальною.

Регламентация часу (на розгляд питань порядку денного). Залежно від кількості питань в порядку денному, необхідно заздалегідь визначити тривалість проведення зборів та реально розподілити час для розгляду кожного питання. Якщо тривалість зборів є значною, необхідно також передбачити перерви.

Порядок денний. Необхідно заздалегідь поширити порядок денний для того, щоб учасники зборів знали питання, що будуть обговорюватися, чого очікувати, та підготували коментарі, рекомендації або додаткову інформацію для обговорення.

Час/дата. Час і дата зборів визначаються з урахуванням того, звідки мають прибути учасники, та які обов'язки вони мають виконувати. Передбачається, що більшість із них працюють, тому зможуть взяти участь у зборах тільки увечері після закінчення робочого часу. Однак оскільки збори з питань взаємодії поліції з громадськістю охоплюють незначну географічну зону, проблеми з прибуттям на збори є малоімовірними.

Місце проведення зборів. Слід забезпечити, щоб збори проводилися в зручному місці з урахуванням території, розміщення та доступності, а також наявності і належного функціонування всього необхідного обладнання до початку проведення зборів. Стільці мають бути розташовані, за можливості, в коло чи півколо.

аспекти:

Приклад. Громадська консультативна група у селі Нестоїта – ініціатива, яку запровадила КМЄС, спрямована на пошук локальних рішень для місцевих проблем, зокрема запобігання злочинності. Порядок денний громадської консультативної групи може різнитися: від крадіжки, домашнього насильства, до сусідських суперечок чи батьківської недбалості. Кожне засідання громадської консультативної групи у селищі проходить під головуванням різних фахівців, в залежності від специфіки проблеми: долучається поліція (поліцейський офіцер громади), соціальні служби, школа, місцева адміністрація чи психологи. Учасники разом визначають головні безпекові проблеми громади, аналізують причини та надають свої рекомендації для їх вирішення. Цей підхід є частиною концепції взаємодії поліції з громадою (community policing), що спрямована на покращення відносин між поліцією та громадянами, наприклад, через створення Громадських консультативних груп, зміцнення довіри до правоохоронців та запобігання злочинам³⁶.

Врегулювання скарг на діяльність поліцейських за допомогою посередництва (медіації).

Досліджуючи роль альтернативних способів вирішення конфліктів в поліцейській діяльності, серед сфер їх використання виокремлюється в тому числі застосування медіації замість службового розслідування у випадках надходження скарг на поліцейських. Довіра населення є обов'язковою умовою можливості поліції виконувати свої функції, а система роботи зі скаргами – невід'ємний елемент такої довіри. Розслідування скарг на поліцейських альтернативними методами вирішення конфліктів, включаючи незалежну медіацію, може сприяти підвищенню рівня довіри громадян до правоохоронних органів.

Враховуючи відсутність такої практики в Україні, актуальним є дослідження закордонного досвіду, зокрема США, де розгляд скарг відносно поліцейських в порядку медіації широко застосовується починаючи з 1970-х років. Незважаючи на те, що в різних регіонах США використовуються різні програми посередництва (медіації) під час розгляду скарг відносно поліцейських, вони, як правило, мають спільні риси, представлені на Мал.1.

Неможливість досягти згоди переважно не впливає на подальший розгляд скарги. Якщо між сторонами не досягнуто згоди, скарга повертається до підрозділу з розгляду скарг відносно поліцейських для службової перевірки та розслідування. Однак, в Канзас-Сіті штат Міссурі якщо сторони погоджуються на медіацію, заявник не може в подальшому обрати офіційне розслідування, незалежно від результату медіації³⁷.

Важливо, що в багатьох регіонах США відбувається популяризація посередництва (медіації). Так, на офіційних сайтах підрозділів з розгляду скарг відносно поліцейських містяться відповідні брошури^{38 39}, відеоматеріали⁴⁰, приклади позитивних кейсів^{41 42}. Також слід відмітити, що

³⁶ КМЄС в Одеській області: локальні рішення для локальних проблем. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/euam-in-odesa-region-finding-local-solutions-for-local-problems/>.

³⁷ Office of Community Complaints 2019 Annual Report. URL: <https://www.kcpd.org/media/2951/2019-annual-report.pdf>.

³⁸ Complaint Forms and Brochures. URL: <https://policecomplaints.dc.gov/service/complaint-forms-and-brochures>.

³⁹ Pasadena Police Community Mediation Program. <https://bit.ly/3xjvKXB>.

⁴⁰ New Orleans Community-Police Mediation Program. URL: <https://bit.ly/3CYWe46>.

⁴¹ Mediation Examples. URL: <https://bit.ly/3cK3iqK>.

⁴² Mediation Case Profiles. URL: <https://on.nyc.gov/3TUCULB>.

підрозділи з розгляду скарг відносно поліцейських в багатьох регіонах за необхідності пропонують послуги перекладу під час сесії медіації.

Досвід штату Онтаріо (США) із застосування альтернативного вирішення скарг відносно поліцейських.

Використовуються:

- програма завчасного вирішення (**Early Resolution – ER**);
- неофіційне вирішення (**Informal Resolution – IR**);
- неофіційне вирішення через посередництво (**Mediation**).

За 2021 рік із 1734 скарг, які надійшли, 545 (31,4%) було врегульовано за допомогою програми завчасного вирішення (**Early Resolution – ER**) – це спосіб добровільно вирішити справу до того, як вона буде офіційно розглянута. Цікаво, що стандартна форма скарги відносно поліцейського містить окреме питання щодо згоди заявника на розгляд скарги у порядку програми ER⁴³. Якщо всі сторони погоджуються на ER, досвідчений фасилітатор (зазвичай співробітник відділу професійних стандартів поліцейської служби або старший офіцер, призначений начальником поліції) сприяє у порозумінні між скаржником та поліцейським. Програма ER реалізується Офісом директора незалежної перевірки поліції (OIPRD). Якщо скаргу успішно вирішено ER, сторони підписують угоду про вирішення, яка має бути схвалена OIPRD. За загальним правилом програма ER має бути завершена протягом 30 календарних днів із можливим продовженням до 45 днів. Якщо сторони не погоджуються на ER, скарга повертається на перевірку, де вона або направляється на розслідування, або закривається. Також, якщо в результаті програми завчасного вирішення не вдалось дійти взаєморозуміння, скарга передається на перевірку⁴⁴.

Неформальному вирішенню (**Informal Resolution – IR**) може сприяти старший офіцер, призначений начальником поліції. Заявник або поліцейський можуть вийти з процесу в будь-який час, якщо не було досягнуто згоди. Крім того, після того, як скаржник і відповідач погодилися із запропонованим рішенням, вони мають 12 днів, щоб змінити свою думку. Щоб IR вважалось завершеним, узгоджене рішення має бути виконано, що контролює OIPRD⁴⁵.

Медіація (mediation) може бути запропонована в ситуаціях, коли сторони бажають вирішити питання за допомогою нейтральної третьої сторони. Як і у випадку з IR, скаржник, поліцейський і начальник поліції мають дати згоду на застосування медіації. Якщо OIPRD схвалить посередництво, буде залучено штатного посередника OIPRD або замовлено послугу посередництва від державного постачальника штату Онтаріо. У разі успіху медіації сторони підписують угоду, яка має бути затверджена OIPRD⁴⁶.

⁴³ Complaint About the Police. URL: <https://bit.ly/3QgtVKA>.

⁴⁴ Early Resolution Program. URL: <https://bit.ly/3AOICab>.

⁴⁵ Informal Resolution. URL: <https://bit.ly/3q9D0RB>.

⁴⁶ Mediation. URL: <https://www.oiprd.on.ca/resolution/mediation/>.

Спільні риси програм посередництва (медіації) при розгляді скарг на поліцейських в США

ДОБРОВІЛЬНА УЧАСТЬ ЯК ОФІЦЕРА, ТАК І ЗАЯВНИКА (-ЦІ)

В окремих регіонах (наприклад, штат Онтаріо) обов'язковою є також згода керівника поліцейського. При цьому сторони не зобов'язані досягати згоди під час медіації. Усі угоди є цілком добровільними та повинні погоджуватися обома сторонами.

ПОКРАЩЕННЯ ВІДНОСИН МІЖ ПОЛІЦІЄЮ ТА ГРОМАДОЮ

Далекосяжні цілі посередництва:

- 1) надати можливість членам громади дізнатися про процедури поліцейської діяльності;
 - 2) підвищити обізнаність поліцейських про наявні у громаді проблеми;
 - 3) надати поліцейським зворотній зв'язок щодо того, як їхня поведінка сприймається суспільством
- оротке пояснення тези.

ВІДНОСНА НЕТРИВАЛИСТЬ МЕДІАЦІЇ

В окрузі Колумбія медіація розрахована на одну двогодинну сесію, в м. Нью-Йорк – переважна більшість медіацій триває 1 годину, в Майямі – 3 години.

КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ

Участь інших людей у сесії медіації допускається дуже рідко. Відсутні жодні аудіо- чи відеозаписи, а також жодні документи не генеруються за результатами медіації.

КРИТЕРІЇ МЕДІАБЕЛЬНОСТІ СКАРГ

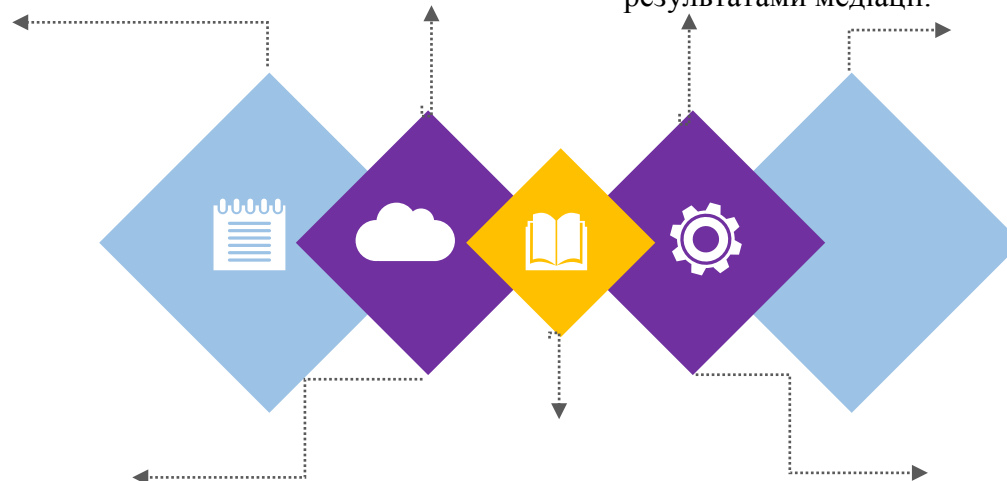
На програму посередництва можуть бути передані скарги, що стосуються: невічливості; агресії; несправедливого або упередженого ставлення; пошкодження майна; вживання нецензурної лексики; застосування сили, що не призвело до травм, тощо. Скарги, пов'язані із корупцією або кримінальними правопорушеннями поліцейських, не можуть бути передані на програму посередництва.

НЕЗАЛЕЖНІ МЕДІАТОРИ ПРОХОДЯТЬ СПЕЦІАЛЬНУ ПІДГОТОВКУ

В залежності від регіону медіатори можуть працювати індивідуально або в парах. Можуть існувати місцеві вимоги до підготовки медіаторів та процедури їх відбору. Наприклад, в м.Лос-Анджелес медіатори обираються із тієї самої громади, що і заявник.

ПРОВЕДЕННЯ ПОСЕРЕДНИЦТВА (МЕДІАЦІЇ) СПЕЦІАЛЬНО УПОВНОВАЖЕНИМИ УСТАНОВАМИ (ОРГАНІЗАЦІЯМИ)

Колумбія - Office of Police Complaints; Онтаріо – Office of the Independent Police Review Director; м.Нью-Йорк – Civilian Complaint Review Board.

Досвід США засвідчує ефективність застосування програм посередництва в випадках скарг відносно поліцейських. Скарги громадян на поліцейських часто є наслідком непорозуміння під час емоційно насичених інцидентів. Традиційні методи розслідування скарг часом мало допомагають вирішити проблеми і обумовлюють лише збільшення рівня невдоволення та напруги між громадянином і поліцейським. До програми посередництва кожна сторона бачить лише обмежену частину реальності, де, на думку кожної особи, інша сторона діє неналежним чином. Медіація дає обом сторонам можливість дослідити ситуацію з протилежних точок зору⁴⁷. Метою посередництва є пом'якшення супутнього гніву, страху, тривоги, образи та надання можливості як громадянину, так і поліцейському розповісти свою точку зору в комфортній обстановці. Переважна більшість випадків медіації закінчується розумінням сторонами конфлікту одна одної та вичерпанням конфлікту.

Після посередництва я став краще розуміти потреби суспільства. Я краще зрозумів, як люди відносяться до поліції. Я би порадив іншим скористатись цією можливістю» – відгук офіцера поліції, який приймав участь у медіації⁴⁸.

⁴⁷ Community- Police Complaint Mediation. February 2020. Philadelphia Police Advisory Commission. URL: <https://bit.ly/3AOm7AT>.

⁴⁸ New Orleans community police mediation program. URL: <http://nolaipm.gov/mediation-2/>.

ПЕРЕВАГИ МЕДІАЦІЇ У ВИПАДКАХ СКАРГ ЩОДО ПОЛІЦЕЙСЬКИХ⁴⁹

кожна сторона має можливість висловитись та бути почутою	сприяння підвищенню рівня довіри до правоохоронної системи в цілому	оперативність в порівнянні з дисциплінарним провадженням
кожна сторона має можливість почути точку зору іншої та зрозуміти причини конкретних дій	можна вирішити скаргу поза межами дисциплінарного процесу, який вимагає доказів, які часто важко отримати	економічність процедури, оскільки офіційне розслідування скарг відносно поліцейських пов'язане з витратою значної кількості ресурсів
кожна сторона може надати іншій рекомендації щодо того, як уникнути подібних інцидентів у майбутньому	відсутність дисциплінарних стягнень для поліцейського і відповідно негативних наслідків для просування кар'єрними сходами	нейтральний, зручний та взаємодоступний простір для спілкування (наприклад, школа, муніципальна будівля, центр відпочинку, бібліотека), тощо

Програми посередництва в США переважно передбачають опитування як скаржника, так і поліцейського після завершення медіації. Слід зазначити, що ті заявники, які брали участь у медіації, більше були задоволені, ніж ті, чий скарги були розслідувані в офіційному порядку⁵⁰. 92% співробітників поліції визнали медіацію «вдалим способом вирішення спорів між цивільними та поліцейськими», і всі 100% повідомили, що погодяться на процедуру медіації у майбутньому, якщо на них надійде скарга⁵¹.

⁴⁹ Ковальова О.В. Медіація у випадках скарг відносно поліцейських: досвід США. Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 16 вересня 2022 р., м. Одеса. – Львів – Торунь: Liha-Pres, 2022. С. 87-93.

⁵⁰ Bartels, E.C. & Silverman, E. B. (2005). An exploratory study of the New York Citizen Complaint Review Board mediation program. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*. 28(4). P. 619-630.

⁵¹ Office of the Independent Police Monitor, City of New Orleans. Community-police mediation program: annual report. 2018. URL: <http://nolaipm.gov/annual-reports/>.

Приклад. Інцидент у метро та ймовірна неvwічливість.

У п'ятницю вранці офіцер №1 і офіцер №2 виконували завдання на станції метро West 72nd Street на Мангеттені, коли помітили п'ятьох хлопчиків-підлітків, які штовхали один одного біля краю переповненої платформи метро. Офіцери підійшли до хлопців, і офіцер №1 крикнув, щоб вони припинили штовхати один одного, але хлопці продовжували. Коли офіцер №2 наблизився, він крикнув: «Стій». У цей момент хлопці перестали штовхати один одного й почали розмовляти з офіцером №2.

Пані Сміт, 42-річна жінка, яка стояла на платформі метро, поплескала офіцера №1 по плечу й запитала його, чому вони турбують хлопців. Офіцер №1 обернувся й сказав їй: «Відступи, або я тебе також затримаю. Я ламаю свою дупу, щоб врятувати твою дупу». Офіцер №2, який закінчив говорити з підлітками, підійшов до офіцера №1 та пані Сміт. Почувши, як вона продовжує розпитувати його партнера, офіцер №2 сказав: «Нам не потрібне це лайно. Ходімо». Пані Сміт записала їхні імена та номери жетонів на свій мобільний телефон, поліцейські пішли геть і продовжили патрулювання.

Потім пані Сміт подала скаргу, стверджуючи, що обидва офіцери були неvwічливими та що офіцер №1 погрожував їй арештом. Вона також заявила, що, на її думку, поліцейські зупинили та допитали підлітків, тому що вони були чорношкірими та латиноамериканцями, а не з іншої причини. Пані Сміт та офіцери погодились на розгляд справи за допомогою посередництва медіатора.

Під час медіаційної сесії медіатор пояснив учасникам особливості процесу, а потім дав пані Сміт і двом офіцерам можливість висловитися. Пані Сміт заявила, що вона була приголомшена тим, як поліцейські поводитися з нею та розмовляли з нею, і що здавалося, що поліцейські просто дошкуляли хлопцям, оскільки вони належали до меншин, і це було неправильно.

Офіцер №1 сказав, що не звернув уваги на зовнішність хлопців, коли крикнув, щоб вони припинили штовхати один одного. Він сказав, що його перш за все хвилює, щоб хлопці зупинилися, щоб нікого не штовхнули на рейки метро, як це сталося в попередній день. Офіцер №1 також пояснив, що коли пані Сміт поплескала його по плечу й почала розпитувати, він все ще не знав напевно, що відбувається між хлопцями та його напарником, і хотів зосередитися на них, а не на пані Сміт, щоб уникнути повторення інциденту попереднього дня.

Наприкінці медіаційної сесії пані Сміт сказала, що вона краще зрозуміла, що трапилось і що думали поліцейські, і тепер вона вірить, що поліцейські не профілювали підлітків. Вона також заявила, що цінує те, що офіцери намагаються захистити громадськість. Проте вона сказала, що все ще відчуває, що офіцери розмовляли з нею неналежним чином. Офіцери сказали, що вони цінують слова пані Сміт і погодились, що вони могли діяти більш професійно.⁵²

4.5. Медіація у кримінальних справах: голландський досвід

У часи значних суспільних змін у соціальній та правовій сфері, де самодостатність та орієнтація на вирішення проблем є головною метою, перед професіоналами стоїть завдання зробити внесок у прийняття ефективних та справедливих рішень. Під час розгляду кримінальних справ все частіше потрібні рішення, які не тільки відшкодують завдану шкоду, але й попередять подібні випадки в майбутньому.

Як ми можемо гарантувати, що потерпілих (жертв злочинів) почують й зрозуміють, і що вони зможуть «відновитися» після травми? Як ми можемо запобігти повторенню кримінального правопорушення? Відновне правосуддя та дослідження в рамках відновного правосуддя, такі як медіація у кримінальних справах, можуть стати відповіддю на ці питання.

Медіація (посередництво) між підозрюваними/правопорушниками та потерпілими використовується в багатьох кримінальних справах у Нідерландах.

Після ознайомлення з матеріалом цього розділу учасники, серед іншого, дізнаються, що таке медіація в кримінальних справах і як вона працює в голландській системі, зрозуміють, як посередництво пов'язане з наданням додаткових прав для потерпілого/жертви і усвідомлять, що медіація в кримінальних справах не означає безкарності для правопорушника.

Медіація у кримінальних справах - це форма відновного правосуддя: Відновне (реституційне) правосуддя - Все, що вам потрібно знати - [YouTube](#)

Медіація дозволяє підозрюваним і, з іншого боку, постраждалим/жертвам спілкуватися між собою. У Нідерландах така медіація відбувається в суді або апеляційному суді під наглядом спеціалізованих медіаторів.

Направлення для проведення медіації відбувається у всіх видах кримінальних справ, від погроз чи крадіжок до дорожньо-транспортних пригод та жорстокого насильства, у справах з неповнолітніми підозрюваними/жертвами та дорослими. Приклади злочинів включають напад, насильство на побаченнях, домашнє насильство, сексуальні злочини, секстинг, погрози, вандалізм, дискримінацію та (онлайн) цькування (булінг).

Медіація в кримінальних справах є унікальною формою посередництва, яка передбачає особливу відповідальність медіатора. У будь-якій формі медіації учасники є сторонами конфлікту; зазвичай вони обидва вважають, що інша сторона переступила їхні особисті кордони. Однак у кримінальних справах медіатор має справу з обвинуваченням, який (часто) порушив не лише особисті кордони потерпілого, а й суспільні норми. Крім того, медіація в кримінальних справах є частиною кримінальної справи, яка триває, і результати медіації можуть вплинути на подальший перебіг справи.

У кримінальних справах медіатор(и) повинен(ні) керувати процесом медіації між підозрюваним і потерпілим та контролювати його. Медіатор(и)

на основі окремих інтерв'ю з потерпілим і підсудним визначає, чи може спільна розмова бути корисною. В кінцевому підсумку, медіатор повинен зафіксувати результати розмови в заключній (остаточній/підсумковій) угоді, яка стає частиною кримінальної справи.

Метою медіації у кримінальних справах є відшкодування. Це може бути також емоційне відновлення. Жертва може потребувати вибачень або почуватися стривожено. Можливо, вона захоче мати певні гарантії на майбутнє. Також можливі домовленості про матеріальну/грошову компенсацію.

Підозрюваний і потерпілий добровільно співпрацюють у процесі медіації. Важливою умовою є визнання підозрюваним своєї провини.

Чи означає це, що підозрюваний не понесе покарання? Ні, медіація не замінює кримінальне провадження. Рішення судді чи прокурора завжди буде.

Для чого тоді використовується медіація в кримінальних справах:

- Дати жертві/потерпілому висловитися!
- Емоційне відновлення, грошове відшкодування
- Відповіді на запитання
- Побачити реальний вплив правопорушення
- Репаративна діяльність
- Рух вперед
- Мотивація до змін для правопорушника та попередження рецидиву
- Принесення щирих вибачень або визнання своєї провини
- Позбавлення від почуття тривоги
- Укладання угоди про відшкодування збитків
- Домовленості за майбутнє

Медіація в кримінальних справах: реальна історія

У супермаркеті жінка без черги проходить до каси. Чоловік, який стояв першим не надто радіє з цього і він відкрито обурюється. Зав'язується суперечка, і жінка б'є чоловіка кулаком в обличчя. Вона рве його сорочку і знову дає йому ляпаса. Чоловік боляче падає на землю. Жінка вибігає з магазину.

Тим часом інший покупець, який став свідком цього, викликає поліцію. Поліція прибуває на місце, опитує потерпілого та випадкових перехожих (свідків) і складає протокол. Поліцейські починають пошуки жінки. На паркувальному майданчику вони зустрічають жінку, яка відповідає опису. Її затримують і доставляють у відділок для допиту. У цій справі підозрювана зізналася у нападі на потерпілого. Поліція та служба підтримки потерпілих Нідерландів перевіряють, чи підозрюваний й жертва злочину відкриті для медіації. Вони обоє готові брати участь у медіації у цій кримінальній справі.

Потім поліція передає справу прокуратурі. Прокурор оцінює наявність достатніх законних і переконливих доказів. У цій справі наявні беззаперечні докази, потерпілий та обвинувачена відкриті для медіації. Після визначення цих доказів прокурор може прийняти рішення про направлення справи до

судового Центру медіації. Ось короткий виклад того, що сталося у цій справі:

- Має місце кримінальний злочин;
- Поліція проводить необхідні слідчі дії (що закінчуються складанням протоколу);
- Підозрюваний і потерпілий вказують, що погоджуються на посередництво і прокурор передає справу на медіацію.
- Прокурор/суддя ще не прийняв остаточне рішення на момент передачі справи на медіацію. Іншими словами, прокурор/суддя ще не вирішив, чи буде він викликати підозрюваного до суду, призначати покарання чи закривати справу.

При кожному суді або трибуналі створено центр медіації для проведення відповідної роботи щодо переданих на медіацію справ та аналогічних форм вирішення конфліктів. Такі центри є дружніми та доступними для людей які працюють в самій організації, так і поза її межами. Співробітники центрів медіації працюють у різних юрисдикціях і спілкуються простою мовою. Людина виступає центральною фігурою процесу. Такі центри медіації пропонують посередництво та організовують співбесіди. Медіатори призначаються самим центром медіації. В медіації у кримінальних справах зазвичай беруть участь щонайменше два медіатори.

Після завершення процесу медіації прокурор/суддя приймає остаточне рішення у справі лише після розгляду змісту підсумкової (заключної) угоди між потерпілим та правопорушником. Центр медіації додає копію підписаної угоди до кримінальної справи.

Нідерландська система та процес медіації в кримінальних справах

Відправною точкою є те, що відповідно до розділу 51h Кримінально-процесуального кодексу Нідерландів, прокурор якомога швидше повинен поінформувати жертву та обвинуваченого про те, що їм доступний процес медіації.

Стаття 51h Кримінально-процесуального кодексу:

1. Прокурор повинен сприяти тому, щоб поліція якнайшвидше повідомила потерпілого та обвинуваченого про можливість медіації.
2. Якщо у процесі медіації між потерпілим і обвинуваченим була заключена угода, суд, призначаючи міру чи вид покарання, враховує цей факт.
3. Прокурор сприяє процесу медіації між потерпілим і засудженим, переконавшись, що потерпілий надав на це свою згоду.
4. Подальші правила можуть бути встановлені правилами судочинства щодо посередництва між потерпілим і обвинуваченим або між потерпілим і засудженим

Поліція зазвичай запитує підозрюваного та потерпілого, чи відкриті вони до процесу медіації. Крім того, служба пробації або, у випадку коли

підозрюваний є неповнолітньою особою - Рада з питань захисту дітей, також можуть запитати у підозрюваного, чи готовий він до медіації. Що стосується жертв злочину – з ними з цього приводу комунікує голландська Служба підтримки потерпілих. Як зазначалося в попередньому розділі, у кримінальних справах завжди повинні бути достатні допустимі та переконливі докази для направлення до медіації. Прокурор розглядає, чи допустима буде медіація у конкретній справі. Чи повністю підходить справа для медіації, залежить не лише від суті самої справи, а також від бажання потерпілого та обвинуваченого взяти участь у цьому процесі. Прокурор не передає справу на медіацію, якщо потерпілий чи обвинувачений не готові до посередництва. Медіація не може відбуватися проти волі потерпілого чи відповідача. Наприклад, однією з причин непередачі справи на медіацію може бути випадок, коли правопорушник не відчуває докорів сумління чи почуття провини через ситуацію, що склалася, або якщо сторони не визнають своєї ролі в тому, що сталося. Важливо, щоб потерпілий отримав офіційне визнання, а медіація не посилювала віктимізацію.

Якщо сторони (або одна зі сторін) не погоджуються на посередництво, прокурор не передаватиме справу на медіацію, а прийматиме рішення самостійно.

У випадках, коли прокурор не передав справу на медіацію, а одразу викликав відповідача до суду, суддя має можливість передати справу на медіацію лише під час її слухання. Можливо, прокурор не вважав, що медіація буде доречною у певній справі, або сторони на той час не були відкриті для посередництва. Під час слухання суд все ще може передати справу на медіацію, якщо суддя (судді) вважатимуть, що це буде корисно у кримінальній справі. Тому, якщо під час слухання справу буде передано на медіацію, суддя не ухвалюватиме рішення по ній, а чекатиме на результат медіації. Часто в таких випадках суддя відкладає остаточний розгляд справи на певний час. Після процесу медіації призначається нова дата слухання. В свою чергу процес медіації також може бути ініційований центром медіації суду.

Тоді суддя зважатиме на результати медіації коли прийматиме своє рішення. Обов'язковість прийняття до відома результатів процесу медіації викладено в статті 51h, параграфі 2 Голландського кримінально-процесуального кодексу.

Запит щодо медіації (посередництва)

Під час кримінального провадження обвинувачений, потерпілий та їхні адвокати можуть звернутися до прокурора чи судді з клопотанням про направлення справи на медіацію. Бажано зробити це на якомога ранньому етапі. Таким чином, направлення справи на медіацію під час слухання може бути зроблено, наприклад, на прохання адвоката, але суддя також може запропонувати це сам.

Прокуратура, районний суд або апеляційний суд також можуть запропонувати проведення медіації у кримінальній справі.

Крім того, адвокат, слідчий Ради з питань захисту дітей чи співробітник служби пробації може запитати, чи буде корисна медіація в конкретному випадку. Центр медіації суду чи трибуналу перевірить доцільність у кожному випадку.

В Нідерландах при кожному суді або трибуналі є Центр медіації. Центр медіації суду або трибуналу робить сторонам пропозицію щодо проведення медіації і організовує відповідні зустрічі. Крім того, цей Центр пояснює, що таке медіація та що цей процес може дати кожній зі сторін. Центр медіації призначає двох медіаторів, які спеціалізуються на кримінальних справах, оскільки в кримінальній медіації зазвичай беруть участь два медіатори.

Центр медіації призначає двох спеціалізованих медіаторів у кримінальних справах, оскільки в кримінальній медіації зазвичай беруть участь два медіатори.

Спочатку, коли медіація у кримінальних справах тільки розпочиналася в Нідерландах, ідея полягала в тому, щоб залучати до неї медіаторів з різним досвідом. Наприклад, один медіатор одночасно може бути психологом, а інший медіатор має досвід роботи в галузі права. Сьогодні в кожному суді є постійний склад медіаторів, які залучаються у кримінальних справах. Вони спеціалізуються на таких справах, пройшли багато тематичних тренінгів і обізнані в галузі кримінальної медіації. Медіатори часто працюють в парах, знаходяться «на одній хвилині», а це означає, що їх попередній/професійний досвід не настільки важливий. Медіатор — це насамперед посередник у кримінальних справах.

Схема. У наведеній нижче блок-схемі показано, які кроки (можливі) в кримінальній справі, по якій прокурор передає справу на медіацію.

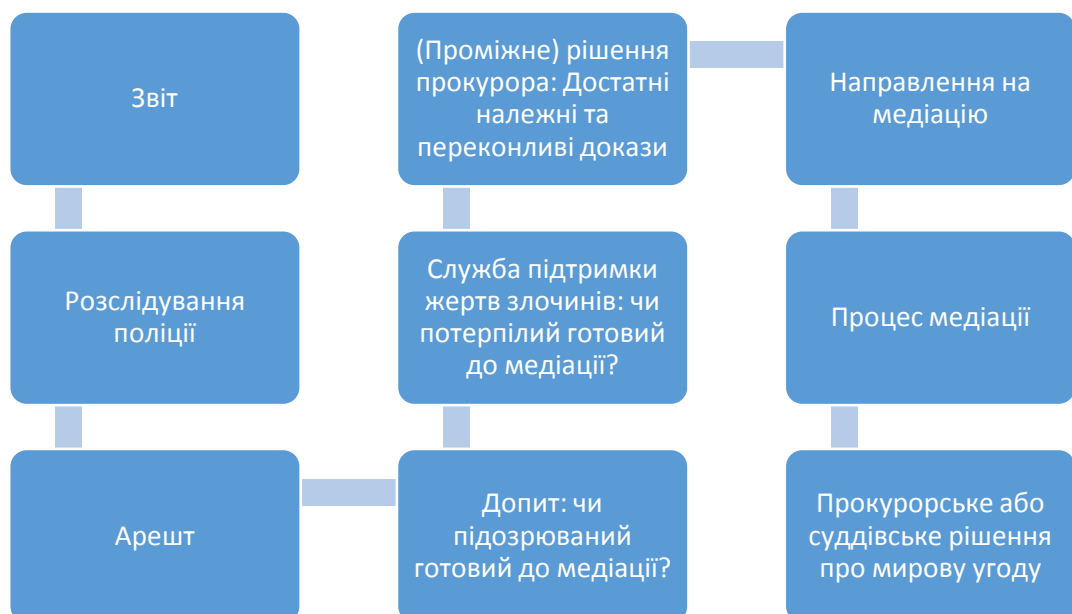

Рисунок 1: Блок-схема можливих кроків. Зверніть увагу, що ця схема містить типові кроки (етапи) та їх послідовність. Існують додаткові/проміжні варіанти.

Початок процесу медіації

Медіація у кримінальних справах починається з підписання попередньої угоди (див. Додаток).

Попередня угода складається з типових положень, основними з яких є добровільність і конфіденційність. Добровільність лежить в основі будь-якої медіації, в тому числі по кримінальних справах.

Особливо у кримінальних справах медіатор повинен з'ясувати, чи дійсно сторони беруть участь у медіації з власної волі, а не через те, що відчувають тиск з боку одна одної або з боку судової системи.

Підписуючи початкову угоду, сторони зобов'язуються зберігати конфіденційність — будь-які інші особи, які беруть участь у медіації, з самого початку підписують угоду про нерозголошення інформації.

Якщо у кримінальній справі фігурує неповнолітній підозрюваний або потерпілий, то батьки повинні дати згоду на участь цієї неповнолітньої підозрюваної або потерпілої особи в медіації. При цьому, у процесі медіації має бути присутнім хоча б один із батьків.

Розмова один на один

Медіація, під час якої потерпілий(-і) зустрічаються з правопорушником(-ами), завжди починається з підготовчої вступної зустрічі (бесіда один на один) тривалістю приблизно одну годину. Підозрюваний і потерпілий окремо спілкуються з медіаторами. Останні отримують звіти та протоколи допитів. Вони незалежні і не стають на чийсь бік. Їхнє завдання — контролювати переговори.

Кожен, хто бере участь у процесі медіації, підписує початкову угоду та погоджується з її умовами, головними з яких є добровільність та конфіденційність.

Після підписання початкової угоди медіатори дають можливість стороні, з якою вони розмовляють, розповісти свою історію. Посередники запитують, що сталося. Відповідна сторона може викласти своє бачення подій.

Медіатор запитує, як сторона дивиться на події, що сталися, чого очікує від спільної розмови, чого очікує в майбутньому.

Що б ви зробили, якби знову опинилися в подібній ситуації? Що б ви хотіли сказати іншій стороні або які запитання їй задати? І так далі.

Медіатори також розмірковують про медіаційні перемовини: який план дій на випадок, якщо інша сторона реагує не так, як ви очікуєте? Ви шкодуєте і хочете вибачитися? За яких умов можна вважати, що спільна розмова складається добре?

Якщо йдеться про неповнолітніх, батьків можна на деякий час усунути від спільної розмови, щоб дати дітям можливість поговорити без нагляду рідних. Таким чином діти можуть продовжувати спілкування, не соромлячись батьків. (Батьки будуть знову залучені до розмови до та після підписання заключної угоди).

Фактична медіація: зустріч потерпілого та правопорушника/що вони обговорюють?

Після переговорів медіаторами один на один між кожною стороною, виключно за спільної готовності сторін, відбувається медіаційна бесіда між потерпілим/жертвою та правопорушником. Під час цієї зустрічі вони обговорюють факт, причину, своє відношення, наслідки та будь-яку шкоду, що була заподіяна. Також з'ясовують, що необхідно для відшкодування. Вони можуть домовитися про вибачення, подальшу поведінку (поводження) та компенсацію за матеріальну чи моральну шкоду.

Остаточна/заклучна угода

Якщо у результаті спільних консультацій досягнуто конкретних домовленостей, посередники зафіксують суттєві моменти розмови та будь-які усні домовленості у формі угоди. Після того, як всі учасники погоджуються щодо її змісту, вони підписують остаточну/заклучну угоду.

Ця угода є єдиним джерелом інформації для органу, який направив справу на медіацію про те, що відбулося між сторонами під час медіації, і що вони хочуть отримати від неї. Важливо, щоб усі особи, залучені до медіації у кримінальних справах, дотримувалися конфіденційності. Згідно зі статтею 6 Правил поведінки, прийнятих Федерацією медіації Нідерландів та статтею 7 Регламенту цієї організації, медіатор, відповідач і потерпілий, підписуючи початкову угоду на початку медіації, окремо зазначають, що вони зобов'язуються зберігати таємницю. Будь-які інші особи, які присутні на медіації, також підписують угоду про конфіденційність.

Остаточна угода є останнім етапом процесу медіації у кримінальних справах. Після підписання сторонами остаточної угоди та направлення її до судових органів вона стає процесуальним документом і частиною кримінального провадження.

Остаточна угода складається зі стандартних положень та індивідуальної частини угоди, яку заповнює медіатор. Ця індивідуальна частина угоди повинна заповнюватися медіатором у письмовому вигляді на місці. У ній, серед іншого, медіатор описує, чи відбулося відшкодування яких домовленостей було досягнуто сторонами і що вони хочуть попросити зробити орган, який направив справу на медіацію. Остаточна угода має бути написана зрозуміло для обох сторін і змістовно/юридично правильною, оскільки те, що викладено в цій угоді, може мати як фінансові так і юридичні наслідки для сторін.

Цей документ є цивільно-правовою угодою, яка є частиною відкритої кримінальної справи. Сторони відносно вільно можуть робити певні домовленості та фіксувати їх у заключній угоді. Важливо зазначити, що, по суті, ці угоди застосовуються лише між сторонами і повинні складатися відповідно до цивільного, а не кримінального права. Якщо одна зі сторін не дотримується своєї частини договору, інша сторона повинна буде звертатися до цивільного суду, щоб домогтися його виконання, якщо прокурор або суддя не включить угоду як (особливу) умову до припису чи вироку. Наприклад, коли йдеться про угоду щодо відшкодування заподіяної шкоди.

Остаточна угода може охоплювати такі теми:

«Сторона 1 все ще засмучена і не може просто пережити те, що трапилося. Проте вона рада, що ця розмова з іншою стороною відбулася» або «Хоча його/її вибачення були не зовсім переконливі, він/вона радий така розмова відбулася».

- Взаємовідносини сторін та хронологія інциденту
- Відшкодування між сторонами
- Укладені домовленості
- Збитки та компенсація
- Залучення оточення/допомоги
- Запит до органу, який направив справу на медіацію

Малюнок 2: Центр медіації прикладає підписану угоду до кримінальної справи. Прокурор та суддя враховують зміст угоди у своєму остаточному рішенні.

Пояснення для схеми «Процес медіації у кримінальних справах»:

Public Prosecutor – Прокурор; Mediation office – Центр медіації; Agreement – Угода; Judge – Суддя.

Заклучної угоди не досягнуто

Якщо сторони не заключили угоду, справа буде відправлена назад до прокурора або судді. Враховуючи конфіденційність посередництва, їм буде відомо лише, що процес медіації був невдалим без пояснення причин.

Одностороння заява

Іноді в такому випадку використовується так звана «одностороння декларація». Ця заява не настільки одностороння, як можливо судити з її назви, оскільки медіатор може надсилати одностороннє повідомлення органу, який направив справу на медіацію лише в тому випадку, якщо обидві сторони дадуть на це згоду. Що може бути включено в односторонньої декларації? Наприклад, обвинувачений може висловити свої вибачення і повідомити потерпілій особі, що більше не потрібно боятися. Потерпілі можуть зазначати, як вони пережили те, що сталося, та які це мало наслідки. Той факт, що обидві сторони повинні погодитися на подачу односторонньої заяви,

не дозволить небажаний інформації потрапити назад до органу, який направив справу на медіацію. Тим не менш, медіатор повинен залишатися пильним і пересвідчитися, що взаємних звинувачення та гнів не повернуться до цього органу.

Приклади та ситуації з практики

Процес медіації у кримінальних справах дозволяє потерпілому зрозуміти обвинуваченого. Ось два приклади, коли посередництво у кримінальних справах виявилось ефективним інструментом.

Справа 1: ДТП

Пояснення (не є частиною заключної угоди):

75-річна вдова, місіс Стід, на своїй машині травмувала 16-річну дівчину Лілі. Остання сиділа на скутері, яким керував її хлопець Фредді. Після багатьох операцій її ногу нижче коліна довелося ампутувати.

Сторони обговорили та домовились, що вони хочуть донести до відома прокурора чи суду:

А. Взаємні стосунки сторін та історія інциденту

Перед аварією місіс Стід та Лілі не мали ніяких взаємних стосунків.

Б. Під час медіації

- Лікар, який займався лікуванням Лілі та Корінн, донька місіс Стід, були присутні на розмові.

- Корінн та місіс Стід подарують Лілі подарунки, за які вона їм дякує. Місіс Стід вибачається за все, що сталося. Лілі приймає своє вибачення і зазначає, що вона більше не сердиться на неї. Це емоційний момент.

- Сторони розповідають про аварію, надають інформацію про те, як все відбувалося і що спричинило ДТП. Лілі розповідає про весь хід свого лікування, серію операцій та реабілітаційний процес, який їй довелося пройти до цього часу. Перебування в лікарні для неї було травматичним. Вона також пояснює, що обрала ампутацію нижньої частини ноги і хоче продовжувати жити з протезом, оскільки це надасть їй більше можливостей і свободи руху в майбутньому.

- Лілі розкажує, що відразу після аварії вона боялася, що її друг Фредді (водій скутера) загинув в аварії. Одразу після аварії Лілі прийняла свідоме рішення продовжувати жити. Їй довелося наполегливо працювати, щоб мати можливість знову робити такі дії, як підніматися по сходах, пилососити та приймати душ. У неї прекрасна команда консультантів, психологічної допомоги, лікарів та фізіотерапевтів, які допоможуть їй відновитись.

- Лілі переказує, що Фредді більше не сердиться на місіс Стід, але не хоче бути присутнім на посередництві. Фредді допомагає, намагається сам пережити ДТП, оскільки вважає, що він сам не зміг захистити Лілі. Місіс Стід вказує, що Фредді не повинен звинувачувати себе, адже це була аварія, і те, що сталося вже неможливо змінити.

С. Зустрічі

- Лілі запитує місіс Стід, як у неї справи. Місіс Стід вказує на те, що вона дуже переймається через те, що сталося з Лілі, і що вона часто ходила до церкви, щоб просити її найшвидшого одужання. Лілі каже, що вона пробачила місіс Стід. Це була дуже напружена ситуація для всіх. Місіс Стід дякує Лілі, каже, що буде змушена жити з тим, що через неї сталося з Лілі, і що цю подію вона вважає жахливою.
- Лілі каже, що вона прийняла свідоме рішення про ампутацію ноги нижче коліна, і оскільки вона молода, вона зможе швидко відновитися. Вона ретельно вивчила всі варіанти і зазначила всі переваги свого рішення.
- Місіс Стід вважає, що Лілі – справжня героїня.
- Корінн запитує, чи хотіла б вона підтримувати з нею зв'язок. Лілі відповідає схвально. Корінн та місіс Стід завжди готові чимось допомогти або підтримати Лілі словом, коли їй буде важко. Вони часто думають про Лілі і дуже переживають за неї. Вони обмінюються телефонними номерами.
- Корінн каже, що приклад Лілі її надихає. Потім Лілі ділиться піснею, яка надихає її.
- Інге запитує місіс Стід, чи може вона чимось допомогти їй. Місіс Стід вказує на те, що її віра допомагає їй, і що вона не потребує додаткової психологічної підтримки. Вона хоче впоратись з цим сама.
- Обидва вказують на те, що це була корисна розмова, яка допомогла їм обговорити всі важливі питання.
- Експерт з питань тілесних ушкоджень усе ще займається підрахунками компенсації, і вони не обговорювали питання виплати страховки під час медіації.

ВИПАДОК 2: НАПАД ВІДОМОГО ПІДПРИЄМЦЯ НА VIP-ВОДІЯ ТАКСІ

Пояснення (не є частиною заключної угоди): відомий бізнесмен Марк у стані алкогольного сп'яніння напав на таксиста Стіва.

Стів — водій таксі з Амстердама. Він має люксове авто та є VIP-водієм таксі, який розвозить людей до закладу та чекає на своїх клієнтів.

Стів привіз своїх пасажирів на вечірку, яка була організована для заможних людей. Стів стояв поруч зі своїм таксі на автостоянці на території, де проводилася ця вечірка.

Марк підійшов до таксі Стіва і запитав його, чи може той підвезти його та дружину. Стів сказав Марку, що не може цього зробити, оскільки чекає на своїх пасажирів. Марк був п'яний, така відповідь його розлютила і він сказав, що його це не хвилює, він хоче, щоб таксі відвезло його додому. Дружина Марка стояла поруч. Стів сів у авто і заблокував двері таксі, тому що відчував небезпеку і хотів завадити Марку сісти в машину. Марк спробував силоміць відкрити двері автівки і щось кричав Стіву, але той не реагував.

Згодом Стів вийшов з машини. Марк сперся на автівку Стіва. Останній люб'язно попросив Марка не притулятися до його авто, тому що він не хоче, щоб Марк його пошкодив. Стів зазначив, що йому довелося багато працювати, щоб придбати це люксове авто для таксі. Марк сказав, що це маячня, припинив розмову по мобільному телефону й одразу вдарив Стіва по обличчю. Марк ударив Стіва правицею, кулаком по лівій вилиці та щелепі. Стів одразу відчув різкий біль.

Цей удар відкинув Стіва назад, а Марк знову підскочив до Стіва, схопив його, але оскільки був п'яний, упав сам і потягнув за собою Стіва на землю. Через це дружина Марка теж впала на землю.

Марк знову спробував вдарити Стіва, але Стів захищався, і Марк не зміг знову поцілити в нього.

Співробітник відтягнув Стіва від Марка, щоб захистити його. Цей чоловік говорив англійською, але пізніше заявив, що нічого не бачив.

Стів думає, що цей співробітник таки був свідком події, але оскільки на цій вечірці були присутні дуже багаті люди, директори компаній, вони прикривали один одного.

Сторони обговорили та домовились, що вони хочуть донести до відома прокурора чи суду:

А. Взаємні стосунки сторін та історія інциденту

До інциденту Стів і Марк не мали ніяких взаємних стосунків.

Б. Під час медіації

- Під час медіації учасники довго обговорювали обставини, саму подію та наслідки, які були нею спричинені. Вони коментують інцидент таким чином:

- Марк починає спільну розмову з вибачень перед Стівом. Він радий, що Стів прийшов. Марк каже, що дуже шкодує за напад на Стіва. Останій радий це чути і приймає вибачення.

- Марк пояснює, що те, що він зробив, було безглуздом. Він не чекав від себе, що міг так вчинити і дуже шокований тим, що зробив це. Він дуже переймається через цю подію.

- Стів каже, що після закінчення вечірки Марк почав смикати двері його машини. Пізніше Марк притулився до неї. Стів боявся, що Марк пошкодить його авто. Потім Стів вийшов з автомобіля і вирішив поговорити з Марком. Той припинив розмову по телефону і з кулаками накинувся на Стіва. Стів був шокований цим фактом.

- Через цю подію Стів на деякий час перестав виходити на вечірні зміни. Дружина Стіва також була дуже шокована і хвилювалася, коли він виїжджав на роботу увечері.

- З розмови стало зрозуміло, що Марк раніше надіслав Стіву букет квітів і листа з вибаченнями. На жаль, цей лист і квіти не були доставлені Стіву оскільки він на деякий час виїхав. Під час медіації Марк і Стів домовилися, що лист і квіти повторно будуть надіслані Стіву. Метою відправки листа було створення позитивного підґрунтя для спільної розмови, під час якої Марк міг би вибачитися

та пояснити свої дії, при цьому не знімаючи з себе відповідальності. Стів каже, що не отримав листа, але цінує такий жест.

- Стів каже, що наступного дня після події він звернувся до лікаря. Там його перевірили, і на щастя, побиття призвело лише до синця на обличчі. Марк із полегшенням дізнався, що Стів почувається добре.

- Марк пояснює, що багато причин (робота, фінансові невдачі та проблеми зі здоров'ям) змусили його випити того вечора. Він підкреслює, що це не виправдовує його поведінку, але дещо пояснює чому так сталося. Марк також розказав, що з тих пір він перестав вживати алкоголь. Він також проводить регулярні обговорення з коучем на роботі, щоб все переосмислити.

С. Зустрічі

- Шкода: Стосовно заподіяних збитків Стів пояснює, що він два дні не міг працювати. Через це він втратив близько 1000 євро. Крім того, йому довелося сплатити франшизу по своєму медичному полісу страхування в розмірі 385 євро. Він також вважає, що заслуговує на компенсації за моральні збитки. Марк розуміє, що Стіву завдано шкоди і хоче все відшкодувати. За взаємною згодою та ще до остаточних підрахунків Стів і Марк погоджуються, що останній виплатить Стіву 2500 євро. Під час медіації Марк перевів усю суму на рахунок Стіва.

- Запит до органу, який направив справу на медіацію: Марк пояснив під час медіації, що ця подія може мати значні наслідки для нього а також негативно вплинути на його роботу. Він каже, що очікує підвищення по службі, яке навряд чи відбудеться, якщо він не зможе надати довідку про несудимість. Марку також потрібне свідоцтво про належну поведінку, оскільки він є генеральним директором охоронної компанії й регулярно бере участь спільних зустрічах з поліцією та судовими органами щодо забезпечення безпеки в торгових центрах. Стів це розуміє і вважає, що те, що сталося між ними, не повинно негативно вплинути на кар'єру Марка. Запит до органу, який направив справу на медіацію, виглядає наступним чином:

- Стів і Марк спільно заявляють, що питання було обговорено та вирішено позитивно, і що немає необхідності продовжувати кримінальну справу.

- Стів не вважає за потрібне, щоб Марк зазнав будь-яких довгострокових обмежень через засудження, покарання, заходи примусу, рішення прокуратури чи записи у персональній судовій документації, які можуть бути застосовані по відношенню до Марка. Обидві сторони просять прокурора/суддю розглянути результати медіації відповідно до статті 51h Кримінально-процесуального кодексу шляхом закриття справи на підставі взаємної згоди, досягнутої сторонами.

- Сторони усвідомлюють, що, незважаючи на їх прохання, орган, який направив справу на медіацію, матиме вирішальне слово, чи задовольняти цей запит і чи вплинуть побажання сторін на прийняте ним рішення.

Як ми можемо пов'язати медіацію в кримінальних справах з українською системою/підтриманням правопорядку в громадах?

Яким чином можливо пов'язати медіацію в кримінальних справах з українською системою/підтриманням правопорядку в громадах? Які є можливості та перешкоди?

Україна має хороше підґрунтя для започаткування медіації у кримінальних справах. Були проведені пілотні проєкти медіації у кримінальних справах з участю неповнолітніх і щодо правопорушників, які вперше вчинили кримінальні злочини. Україна прийняла Закон про медіацію наприкінці 2021 року. Крім того, проєкт «Діалог з питань безпеки громад» є ключовим щодо відновлення довіри до правоохоронних органів. І нарешті, що теж важливо, є великий фронт робіт, які слід провести для посилення ролі місцевих правоохоронних органів і суддів.

Інше питання – як ми протидіятимемо незначним військовим злочинам. Після закінчення війни знайдуться люди (чи групи людей), які протистоятимуть один одному і стверджуватимуть, що хтось з них «не належним чином поведився під час війни».

Медіація може допомогти і у вирішенні цього питання. Діалог з питань безпеки громад водночас є формою їх об'єднання. Посередницькі навички фасилітатора в рамках цього проєкту є надзвичайно важливими. Правоохоронні органи та судді повинні бути обізнані щодо особливостей медіації, а навички в цій сфері потрібно покращувати в рамках існуючої системи або шляхом вдосконалення самої системи.

Зараз в Україні започатковано пілотні проєкти медіації у справах за участі неповнолітніх. Проте Україні варто значно ширше застосовувати медіацію в кримінальних справах. Інші європейські країни вже давно пройшли цей етап.

Крім того, законодавство потребує внесення відповідних змін. Розглянемо Кримінальний кодекс. З кінця 2021 року діє закон про медіацію, практичним впровадженням якого мають займатися відповідні організації та уряд. Міжнародна співпраця та координація у цій сфері є дуже корисними.

Кращий процедурний підхід з боку суддів з одночасним запровадженням медіації/альтернативного вирішення суперечок міг би суттєво сприяти зменшенню навантаження на суди. Основною умовою для цього є внесення змін у законодавство у цій сфері. І перш за все на законодавчому рівні мають спочатку бути усунути існуючі перешкоди в цій сфері.

Чітко врегульовані та прозорі процеси гарантують винесення справедливих рішень, за яких гарантуватиметься дотримання прав людей та будуть враховані гендерні питання.

Цей прогрес життєво-необхідний у нинішній ситуації, яка склалася в Україні. У післявоєнній країні спостерігатиметься більша поляризація суспільства. Вона, у свою чергу, зробить більш необхідним створення гарантій захисту прав людей і врахування гендерних питань при вирішенні суперечок.

4.6. Медіація в окремих сферах юридичної практики

З моменту запровадження медіації в Україні в 90-х роках, активна праця громадських організацій та інших учасників спрямована на навчання та надання послуг у сфері медіації.

Понад 2500 медіаторів пройшли

засновано понад 20 центрів

випробовано різні моделі співпраці медіаторів з органами влади, судами, поліцією, прокуратурою, соціальними службами, навчальними закладами, комерційними та громадськими організаціями, а також релігійними

установами

судництво отримало достатню кількість осіб, які пройшли навчання з медіації та отримали відповідний сертифікат.

Отже, **медіатор** – це спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію.

Поступове інформування населення щодо процедури медіації поставило перед зацікавленими особами питання пошуку та вибору кваліфікованого медіатора та сфери його діяльності.

19.1. МЕДІАЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІ.

Медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт шляхом переговорів.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» не передбачає, що медіація є напрямком діяльності судді.

Основним видом діяльності суддів у судах загальної юрисдикції (на відміну від сфери конституційного судочинства) є діяльність з відправлення правосуддя – розгляд і вирішення на основі закону цивільних, господарських, кримінальних справ, справ про адміністративні правопорушення. Проте, певні елементи процедури медіації можуть бути застосовані суддями.

Частиною 3 статті 124 Конституції України передбачено,

- що законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок врегулювання спору за участю судді.

Врегулювання спору за участю судді – це процедура, що проводиться суддею за згодою сторін до початку розгляду справи по суті та спрямована на добровільне вирішення сторонами спору, тобто вирішення спору мирним шляхом, без судового рішення.

За своєю сутністю ця процедура не є медіацією, але має з нею деякі спільні риси.

Хоча процедури судового розгляду в цивільному, господарському та адміністративному судочинстві мають відмінності, процедура врегулювання спору за участі судді у всіх зазначених процесуальних кодексах ґрунтується на спільних засадах:

добровільність	рівність сторін	неформальне ставлення
конфіденційність	відсутність будь-якої фіксації	арбітрування

- **добровільність** – передбачає, що до початку проведення суддею процедури врегулювання всі її учасники повинні добровільно надати на неї згоду; кожна зі сторін у будь-який момент має право подати заяву про вихід з процесу врегулювання. Так, відповідно до ч. 1 ст. 186 ГПК України врегулювання спору за участю судді здійснюється за згодою сторін до початку розгляду справи по суті;

- **рівність сторін** – передбачає, що кожна зі сторін цивільного, господарського або адміністративного процесу має рівні процесуальні права і обов'язки, які стосуються і процедури проведення врегулювання спору суддею (наприклад, рівні права позивача і відповідача на участь у процедурі та на її припинення, право на рівномірний розподіл суддею часу проведення з учасниками спору нарад);

- **неформальне ставлення** – проведення врегулювання спору у неформальній обстановці (у спеціально обладнаному приміщенні, де всі учасники процедури, в тому числі й суддя, сидять за одним столом, на одному рівні) без використання суддею офіційного одягу; можливість судді звертатися до сторін за ім'ям та по-батькові, а не за статусом в процесі;

- **конфіденційність** – під час проведення нарад можуть бути присутніми лише сторони спору та їх представники, всі обставини, що обговорюються під час врегулювання спору, не можуть розголошуватися та використовуватися для будь-яких цілей. Відповідно до ч. 1 ст. 8 ГПК України розгляд справ у господарських судах здійснюється усно і відкрито, крім випадків, передбачених цим кодексом. Ратифікувавши Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, Україна взяла на себе міжнародні зобов'язання забезпечити гласне слухання (publichearing) справ у судах, що є невід'ємним складником права на справедливий суд,

наданого кожному відповідно до ст. 6 цієї Конвенції. Гласність судового процесу означає його фіксацію технічними засобами, присутність будь-яких осіб у судовому засіданні, можливість проводити в залі судового засідання фотозйомку, відео- та аудіозапис тощо. Окрім цього, гласність судового процесу означає не тільки відкритість судового розгляду справи, а й вільний доступ до судових рішень та інформації про судові справи. Протилежною за своїм змістом є процедура врегулювання спору за участю судді. Так, інформація, отримана будьякою зі сторін, а також суддею під час проведення врегулювання спору, є конфіденційною.

- **відсутність будь-якої фіксації** – під час проведення врегулювання спору суддею протокол наради не ведеться, законом забороняється здійснювати будь-яку фіксацію технічними засобами, використовувати портативні, аудіотехнічні пристрої, фото-, відеозйомку, аудіозапис. Ні сторони, ні суддя не мають права використовувати та розголошувати інформацію, отриману під час спільних нарад, суддя не має права без дозволу сторони розголошувати інформацію, отриману на закритих нарадах. Вбачається, що саме задля реалізації цього принципу передбачена передача справи на розгляд іншому судді в разі продовження розгляду справи по суті;

- **арбітрування** - На підставі цього принципу забезпечується сприяння сторонам спору (конфлікту) в досягненні згоди, напрацювання шляхів вирішення спору під час переговорів та отримання такого результату, який буде вигідний одночасно протилежним сторонам судової справи. У результаті реалізації цього принципу відбувається трансформація відносин сторін спору. Тобто під час урегулювання спору за участю судді метою є не відновлення порушеного, оспорюваного або невизнаного права позивача та захист від обвинувачень відповідача, а спільне напрацювання ними взаємовигідних шляхів вирішення спору.

Форми, в яких проводиться врегулювання спору за участі судді, – це спільні та закриті наради. Спільні наради проводяться суддею за участю всіх сторін та їхніх представників. Закриті – за ініціативою судді з кожною із сторін окремо.

Проводиться врегулювання спору за участі судді відповідно до Цивільного процесуального, Господарського процесуального кодексів та Кодексу адміністративного судочинства може виключно до початку розгляду справи по суті.

На відміну від цього медіація може проводитися на будь-якій стадії судового процесу.

У процесуальних кодексах передбачені певні обмеження щодо проведення цієї процедури врегулювання спору за участі судді:

проведення процедури не допускається у разі, якщо у справу вступила третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору;

проведення врегулювання спору не допускається у справах (справах) щодо відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом;

за заявами про затвердження планів санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство;

проведення процедури врегулювання не допускається в адміністративних справах, визначених главою 11 розділу II Кодексу адміністративних справ, за винятком справ, визначених статтею 267 цього Кодексу, та типових справ;

у разі недосягнення сторонами мирного врегулювання спору повторне проведення врегулювання спору за участю судді не допускається.

Процедура проведення врегулювання спору за участі судді має процесуальні вимоги. Спочатку, суд постановляє ухвалу про проведення процедури врегулювання спору за участю судді, де вказується строки (не більше тридцяти днів) та порядок проведення врегулювання спору. Далі, суд вирішує питання про зупинення провадження у справі.

Врегулювання спору за участі судді завжди проводиться суддею одноособово.

Після надання сторонами добровільної згоди на проведення процедури врегулювання спору за участю судді, і до початку першої спільної наради суддя мусить вивчити усі матеріали справи; встановити фактичні правовідносини, що виникли між сторонами; ознайомитись із законодавством, що підлягає застосуванню у цьому спорі.

Якщо сторони внаслідок врегулювання спору за участі судді уклали мирову угоду, вона затверджується ухвалою суду яка одночасно закриває провадження у справі.

Суд також має право постановити ухвалу про відмову у затвердженні мирової угоди і продовжити судовий розгляд, якщо умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права однієї зі сторін.

Так само як і медіація, проведення врегулювання спору за участі судді має на меті допомогти сторонам врегулювати спір мирним шляхом, допомагає вирішити спір у стислі строки, без довготривалих формальних судових процедур, сприяє сторонам у спільному пошуку їх власного шляху врегулювання спору, допомагає конструктивно взаємодіяти, скеровуючи процедуру і виявляючи взаємовигідні чи взаємоприйнятні варіанти

вирішення конфлікту. Таким чином, процедура врегулювання спору за участі судді та судова медіація має схожі та відмінні риси.

	Суд	Медіація
Предмет розгляду	в межах позовних вимог	розширений: враховуються реальні інтереси і потреби сторін
Добровільність	обов'язки визначені законом	свобода участі, можливість виходу в будь-який момент
Конфіденційність	відкритий процес, можливе розголошення	повна конфіденційність
Стосунки	ескалація конфлікту, руйнування стосунків	налагодження діалога, збереження стосунків
Тривалість	роки	залежить від учасників; від декількох днів до 1,5 місяці
Прийняття і виконання рішення	суддею; виконується примусово	сторони приходять консенсусу; здійснюється добровільно
Вартість	висока через судові витрати та юридичні послуги	нижча; витрати лише на медіацію, іноді - на юриста або нотаріуса
Результат	ризик невідповідності реальним інтересам сторін	задовольняє усі сторони

19.2. МЕДІАЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА.

Головною метою функціонування інституту адвокатури в нашій державі є надання громадянам професійної правової допомоги, яка гарантована Конституцією України.

Підвищення у громадян України інтересу до медіації, а також практика багатьох європейських країн свідчить, що застосування сьогодні адвокатами технік та навичок медіатора доволі поширене явище. Врегулювання спору за допомогою медіації має низку переваг як для клієнтів, так і безпосередньо для самого адвоката, що дає змогу йому підвищити свою конкурентоспроможність на сучасному ринку праці.

Для успішної діяльності адвоката у процесі медіації має володіти не лише відмінними знаннями у галузі права, а й у сфері конфліктології, психології, соціології, адже головне його завдання – допомогти сторонам дійти до спільного вирішення конфлікту, налагодити між ними комунікацію.

З цією метою в Україні з 2011 р. при Академії адвокатури функціонує школа медіації.

Участь адвоката у процесі медіації полягає в тому, що він реалізує свою медіативну функцію у справі шляхом надання правової допомоги сторонам та учасникам медіації, а також шляхом сприяння виявленню взаємовигідних варіантів вирішення конфлікту за допомогою ведення переговорів з метою досягнення примирення між сторонами та задоволення потреб, які виникли внаслідок скоєного правопорушення.

У процесі медіації адвокатська допомога потрібна для вирішення багатьох питань	укладення договору про проведення медіації
	оцінка законності та реалістичності реалізації досягнутих сторонами домовленостей
	укладення угоди за результатами медіації
	підготовка на базі угоди за результатами медіації мирової угоди чи інших процесуальних документів (за наявності відкритого судового провадження)
	тощо

Згідно Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність

- **Діяльність адвоката** – це незалежна професійна діяльність для здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту.

Вона здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів.

Згідно статті 8 Правил адвокатської етики адвокат може, за можливості, сприяти позасудовому врегулюванню спорів між клієнтом та іншими особами.

В обов'язки адвоката входить дотримання присяги адвоката України та правил адвокатської етики, які включають в себе:

неприпустимість конфлікту інтересів, тобто суперечності між особистими інтересами адвоката та його професійними правами й обов'язками, що може вплинути на об'єктивність виконання адвокатом його професійних обов'язків

неможливість представляти чи захищати одночасно двох або більше клієнтів, інтереси яких є взаємно суперечливими або достовірно можуть стати суперечливими

Таким чином, діяльність адвоката здійснюється переважно як представника та захисника виключно однієї зі сторін спору. Адвокату прямо забороняється входити в стосунки з іншою стороною, інтереси якої не збігаються з інтересами його клієнта, та бути представником одночасно обох сторін.

Проте, статтею 21 Правил адвокатської етики визначені умови за яких адвокат може виступати посередником між декількома клієнтами.

До таких умов належать:

- відсутність конфлікту між інтересами клієнтів або за наявності письмової згоди обох (всіх) клієнтів, інтереси яких представляє адвокат та які є суперечливими;
- адвокат може обґрунтувати сутність відносин посередництва й отримує згоду кожного з клієнтів на їх одночасне представництво;
- адвокат має підстави вважати, що зможе зберегти об'єктивність при одночасному представництві інтересів клієнтів і щодо кожного з них виконати свої професійні обов'язки.

У другій частині тієї ж статті зазначено, що її положення не поширюються на виконання адвокатом функцій медіатора. В такому випадку дії адвоката мають відповідати міжнародно визнаним етичним засадам медіації, а також основним принципам адвокатської етики.

Тобто, **адвокат має право бути медіатором**. Важливим при цьому є дотримання ним не лише етичних засад адвокатської діяльності (зокрема щодо конфлікту інтересів), а також і етичних засад медіації.

При виконанні функцій медіатора адвокат має орієнтуватися на Європейський кодекс етики медіаторів, який визначає етичні засади

здійснення медіаційної діяльності та ряд обов'язкових принципів:

незалежність

неупередженість

конфіденційність

тощо

Адвокату, що виконує функції медіатора необхідно пам'ятати, що інформація, яку повідомив клієнт у процесі здійснення професійної діяльності та надання правової допомоги, є конфіденційною та вважається адвокатською таємницею. У разі порушення адвокатом обов'язку зберігати адвокатську таємницю він нестиме відповідальність згідно із законом.

Таке ж правило встановлюється й щодо інформації, яка була отримана в ході проведення процедури медіації. Учасники медіації, у тому числі медіатор, а також особи, залучені до організації процесу медіації, не мають права розголошувати інформацію щодо медіації без письмової згоди сторін медіації.

Хоча законодавство України дозволяє використовувати інструменти медіації в діяльності адвоката, існують відмінності, які характерні для роботи адвоката і медіатора:

Адвокат	Медіатор
Здійснюючи представництво інтересів свого клієнта, зазвичай намагається схилити суддю на свій бік та не вигідно представити позицію іншої сторони	Спрямовує свою діяльність на відновлення між сторонами здатності конструктивно спілкуватися між собою, сприяє сторонам у пошуку рішення, яке б було взаємовигідним для них обох. Для досягнення цих цілей медіатор має бути незалежним від сторін і не мати зацікавленості в змістовному аспекті вирішення спору
Має право надавати одній зі сторін або кожній з них окремо вказівки та рекомендації щодо варіантів врегулювання спору, а також оцінювати правове становище сторін медіації	Не має права надавати одній зі сторін або кожній з них окремо вказівки та рекомендації щодо варіантів врегулювання спору, а також оцінювати правове становище сторін медіації, має право надавати сторонам медіації консультації виключно щодо порядку проведення медіації та фіксування її результатів
Відмінності має процес укладання договорів на підставі яких здійснюється адвокатська та медіаційна діяльність. Наприклад, предмет договору, який відрізняється кількісним складом його суб'єктів:	
Договір про надання адвокатських послуг є двостороннім договором та укладається між адвокатом і однією зі сторін спору	Договір про проведення медіації укладається між медіатором та сторонами конфлікту

Отже, можливість суміщення адвокатської та медіаційної діяльності в Україні дозволена, але повинна здійснюватися лише підготовленими особами та орієнтуватися на засади професійної адвокатської етики.

19.3. МЕДІАЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІУСА.

Згідно статті 16¹ «Медіація в нотаріаті» Закону України «Про медіацію» нотаріальна палата України здійснює підготовку нотаріусів у сфері медіації, веде та оприлюднює реєстри нотаріусів, які пройшли підготовку у сфері медіації.

Тобто, нотаріуси мають право здійснювати медіацію за умови проходження ними базової підготовки

медіатора.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про нотаріат»

- **Нотаріат** – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Найбільш детально статус та діяльність нотаріуса описує у своїх документах Міжнародний союз латинського нотаріату (МСЛН).

Нотаріус – це професійний юрист та посадова особа, що призначається на посаду державною з метою надання автентичності судовим документам та контрактам, що містяться у документах, складених нотаріусами, а також надання порад особам, що їх потребують.

МСЛН	професійна юридична діяльність
визначає	
наступні	надання автентичності, а значить і доказової сили документам, що створюються нотаріусом
ознаки	
діяльності	можливість надання порад
нотаріусів:	
	надання юридичної визначеності
	можливість відвертати сторони від судових розглядів їх справ шляхом юридичної медіації

Серед принципів нотаріальної діяльності виділяють наступні:

легальність (відповідність закону) усіх нотаріальних актів (дій), що вчиняються нотаріусом	неупередженість нотаріуса під час здійснення нотаріальної діяльності	незалежність та автономність
конфіденційність та зберігання нотаріальної таємниці	особиста відповідальність за кожний нотаріальний акт (дію)	безперервність навчання та підвищення професійної кваліфікації
повага до фундаментальних прав людини	безвідмовність за умови законності бажання клієнта та відсутності конфлікту інтересів	старанність, ґрунтовність у всіх діях

Принципи діяльності нотаріуса і медіатора є схожими. Наприклад, принципи незалежності, автономності, неупередженості, конфіденційності притаманні обома видам діяльності. В той же час, принцип добровільності у медіації є унікальним і непритаманним для нотаріальної діяльності.

Провідною сферою нотаріальної практики в якій здійснюється медіація є сфера договірних відносин. Вона включає усі етапи пов'язані з договірним процесом, який прийнято розрізняти за видами:

договори у спадкових правовідносинах	про поділ спадкового майна про зміну черговості спадкування про тлумачення заповіту про зміну часток у спадщині про управління спадщиною змішані договори (такі, що поєднують у певному вигляді декілька з уже перелічених) інші
договори у сімейних правовідносинах	про поділ спільного майна подружжя; шлюбні договори (контракти) договори, що укладаються одним із подружжя в інтересах сім'ї договори про порядок користування майном, що йому належить на праві спільної сумісної власності договори про припинення права на утримання про визначення місця проживання дитини про сплату аліментів на дитину

	про здійснення батьківських прав та виконання обов'язків
	про припинення права на аліменти для дитини
договори, направлені на відчуження майна (рухомого та нерухомого) і надання його у тимчасове користування, договори про надання послуг та виконання робіт та інші	
договори, що відмінні від договорів у спадкових та сімейних правовідносинах	

Медіація може передувати виникненню договірних стосунків між сторонами. В такому випадку наявність договору буде результатом медіаційної процедури.

В той же час медіаційна процедура не завжди може завершитися письмовим або нотаріально посвідченим договором. Сторони можуть домовитись в усній формі і одразу реалізувати свої домовленості у нотаріуса. Так, наприклад, досить часто спадкоємці за допомогою нотаріуса домовляються про порядок оформлення ними спадщини. При цьому медіаційна процедура закінчена і реалізована у заявах спадкоємців.

В процесі медіаційної діяльності нотаріуса постає питання конфлікту інтересів – можливості чи неможливості здійснення нотаріусом окремих дій. Наприклад, можливість посвідчення договору про проведення медіації тим самим нотаріусом, який буде проводити медіацію.

При наявності відповідного законодавчого регулювання нотаріус має право виступати медіатором для осіб, які звернулися до нього, і має право (за бажанням сторін) проводити медіацію між сторонами, посвідчувати договір, в якому будуть закріплені результати медіаційних процедур (домовленості сторін), а також виступати нотаріусом, що посвідчує договір на виконання угоди за результатами медіації.

Проте, це можливо лише за умови, що нотаріус не перебуває в особистих відносинах (родинних та інших зв'язках) з конфліктуючими сторонами.

Також нотаріус, при виконанні своїх функцій, не повинен віддавати перевагу інтересам якоїсь сторони (клієнта), що звернулася до нього.

У конфлікті інтересів, пов'язаному з наявністю родинних і особистих відносин між медіатором і клієнтами, між нотаріусом та клієнтами, ситуація вибору ніколи не повинна стояти перед фахівцем. Для уникнення цього існують відповідні законодавчі механізми – самовідвід судді, медіатора, нотаріуса.

Отже, сфера застосування медіації у нотаріальній діяльності настільки широка, що вже важко уявити собі якусь нотаріальну дію, де медіація недоречна. Сьогодні, потреба суспільства у медіаційних навичках нотаріусів постійно зростає, тому медіація повинна стати невід'ємною частиною нотаріальної діяльності.

19.4. МЕДІАЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА.

Прокуратура України – це самостійний централізований орган державної влади, що діє в системі правоохоронних органів держави та забезпечує захист від неправомірних посягань на суспільний і державний лад, права й свободи людини, а також основи демократичного устрою засобами та методами, які передбачено законом.

Конституційні функції прокуратури наступні:

- підтримання публічного обвинувачення в суді;
- організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Застосування медіації в рамках кримінального провадження стало загальносвітовою тенденцією доволі давно.

В процесі цих змін відбувається поступовий перехід від звичного усім поняття «прокурор – державний обвинувач» до «прокурор посередник між державою та громадянином».

У статті 2 «Особливості медіації у кримінальному провадженні» Закону України «Про медіацію» зазначено:

- слідчий, прокурор, суд або суддя надає медіатору інформацію, необхідну і достатню для проведення медіації;
- угода за результатами медіації у кримінальному провадженні є угодою про примирення, особливості укладення якої визначаються Кримінальним процесуальним кодексом України;
- укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим не може тлумачитися як визнання вини підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні злочину або кримінального проступку;
- неукладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим не спричиняє правових наслідків у кримінальному провадженні.

Закон нічого не говорить безпосередньо про медіацію в діяльності прокурора. Законодавство не визначає роль прокуратури у впровадженні медіації до сфери кримінального судочинства. Але, вищенаведені особливості використання медіації у сфері кримінальної юстиції дають змогу визначити

Функції прокуратури в цій діяльності

інформування громадян щодо медіації
та консультативна робота з питань медіації;

пропонування за можливістю потерпілим і
правопорушникам скористатися медіацією;

передача кримінальних справ на медіацію;

забезпечення медіації як освітнього та
соціалізуючого заходу для неповнолітніх, які вчинили
кримінальні правопорушення.

Впровадження медіації у сферу кримінального судочинства має одночасно враховувати інтереси правосуддя та цілі кримінальної юстиції.

Зарубіжні країни (США, Велика Британія, Норвегія, Австрія, Франція, Бельгія, Словенія, Чехія, Польща) мають певний позитивний досвід залучення прокуратури до впровадження медіації у сферу кримінальної юстиції, особливо в ювенальній юстиції. Прокурор виступає ініціатором медіації як альтернативи кримінальному переслідуванню, оцінює її результати під час прийняття рішення у кримінальному провадженні.

Прокуратура України також має певний досвід у впровадженні альтернативних заходів у кримінальному судочинстві. Мова про це йшла у листі Генерального прокурора України «Щодо використання процедур примирення у кримінальному провадженні та розширення альтернативи кримінальному переслідуванню» від 1 серпня 2008 р. Лист містить наступні узагальнення:

під впливом сучасних правових тенденцій в Україні відбувається перехід від реагування на вчинення злочинів виключно примусовими та каральними методами до застосування альтернативних або додаткових шляхів вирішення конфліктів (наприклад, медіації);

найбільш доречним є застосування посередництва з метою примирення як засобу відновлення суспільних відносин у справах про злочини і суспільно небезпечні діяння, вчинені неповнолітніми;

наслідком застосування відновних процедур може бути звільнення від кримінальної відповідальності або пом'якшення покарання;

міжнародні рекомендації і практика використання медіації в Україні свідчать про необхідність її реалізації ще на досудовій стадії провадження;

покарання не повинно бути єдиною і обов'язковою метою діяльності прокурорів у кримінальному провадженні у справах про злочини невеликої тяжкості і необережні злочини середньої тяжкості, де більш важливим є відшкодування потерпілому шкоди та відновлення порушених злочином суспільних відносин;

мають бути виключені негативні оцінки роботи слідчого і прокурора з кримінального переслідування у випадках обґрунтованого направлення кримінальної справи до суду для звільнення особи від кримінальної відповідальності і закриття справи за примиренням.

Відповідно до процесуального законодавства прокурор не володіє повноваженнями ініціювати укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. Ініціатором може виступати тільки потерпілий, підозрюваний чи обвинувачений. Прокурор може лише проінформувати підозрюваного та потерпілого про їхнє право на примирення, роз'яснити механізм його реалізації та в жодному разі не перешкоджати укладенню угоди.

Прокурор зобов'язаний невідкладно направити до суду угоду про примирення, підписану сторонами, якщо вона укладена під час досудового розслідування.

До примирних процедур та медіації можна віднести процесуальну функцію прокурора, яка стосується виконання угоди про примирення. У разі невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості потерпілий чи прокурор відповідно мають право звернутися до суду, який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку. Клопотання про скасування вироку, яким затверджена угода, може бути подано протягом встановлених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення.

Отже, на сьогоднішній день медіація у діяльності прокурора може бути виражена тільки в аспекті інформування потерпілого, підозрюваного чи обвинуваченого про можливість укладення угоди про примирення, роз'яснення механізму її укладання, правових наслідків та механізму її реалізації.

19.5. МЕДІАЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО ВИКОНАВЦЯ ТА ПРИВАТНОГО ВИКОНАВЦЯ.

Державні виконавці – це представники влади, які здійснюють примусове виконання судових рішень, постановлених іменем України, та рішень інших органів (посадових осіб), виконання яких покладено на державну виконавчу службу, у порядку, передбаченому законом.

Приватні виконавці – це суб'єкти незалежної професійної діяльності, уповноважені державою на здійснення діяльності з примусового виконання рішень, визначених законом.

Статтею 3 Закону України «Про виконав передбачено, що державні та приватні виконав на підставі:

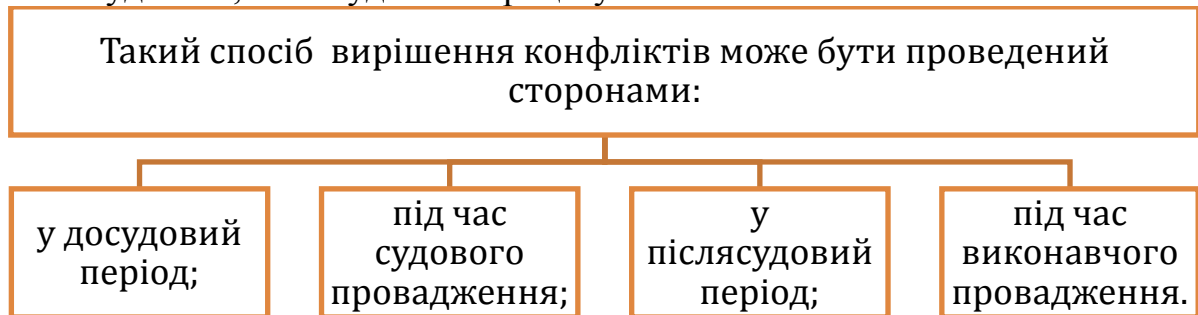
- виданих судами виконавчих листів та наказів, рішень третейського суду, рішень міжнародного комерційного арбітражу, рішень іноземних судів та на інших підставах, визначених законом або міжнародним договором України;
 - судових наказів;
 - ухвал, постанов судів;
 - виконавчих написів нотаріусів;
 - посвідчень комісій по трудових спорах, що видаються на підставі відповідних рішень таких комісій;
- постанов державних виконавців про стягнення виконавчого збору, постанов державних виконавців чи приватних виконавців про стягнення витрат виконавчого провадження, про накладення штрафу, постанов приватних виконавців про стягнення основної винагороди;
- постанов органів (посадових осіб), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом;
- рішень інших державних органів та рішень Національного банку України, які законом визнані виконавчими документами;
- рішень Європейського суду з прав людини з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», а також рішень інших міжнародних юрисдикційних органів у випадках, передбачених міжнародним договором України;
- рішень (постанов) суб'єктів державного фінансового моніторингу (їх уповноважених посадових осіб), якщо їх виконання за законом покладено на органи та осіб, які здійснюють примусове виконання рішень.

Кожне судове провадження завершується примусовим виконанням рішення суду. Це невід'ємна складова дотримання права людини на справедливий судовий розгляд, згідно статті 6 Конвенції про захист прав

людини й основоположних свобод. Проте, винесення судового рішення і набрання ним законної сили, не завжди впливає на вирішення конфлікту між його сторонами, оскільки у справі залишається одна зі сторін, інтереси якої не задоволені. В результаті це може призвести до затягування та неналежного виконання судового рішення, що може призвести до втрат з боку обох сторін.

Через це медіація у виконавчому провадженні може бути важливим елементом, який допоможе сторонам порозумітися та прийняти рішення, яке буде взаємоприйнятним для обох сторін.

Право на проведення медіації не обмежується тією чи іншою стадією як позасудового, так і судового процесу.

На стадії виконання судових рішень, за допомогою медіації можна вирішити цілу низку проблем та сприяти зменшенню кількості виконавчих проваджень, порушенню строків примусового виконання, а також запобігти складності та неможливості примусового виконання певних видів рішень.

Процедура медіації може допомогти враховувати інтереси як боржника, так і кредитора, сприяти вирішенню питання про добровільне виконання рішення шляхом взаємних уступок, або встановити майно, на яке у першу чергу може бути звернено стягнення.

В Україні здійснення медіації під час виконавчого провадження

Так, наприклад, в юридичній практиці Нідерландів, Німеччини, Франції, Польщі та Іспанії виконавче провадження насамперед спрямоване на вирішення питання примирення кредитора та боржника, а вже потім на стягнення боргів.

закріплено поняттям **мирова угода** (частина 2 статті 19 Закону України «Про виконавче провадження»).

Мирова угода може бути укладена сторонами в процесі виконання рішення відповідно до процесуального законодавства.

Відповідно до частини 1 статті 207 Цивільного процесуального кодексу України

- вона укладається сторонами з метою врегулювання спору на підставі взаємних поступок і стосується лише прав та обов'язків сторін.

На стадії виконання судового рішення мирова угода постає як можливість відмовитися від застосування примусу та врегулювати спір з урахуванням інтересів сторін. Завдяки цій угоді сторони отримують змогу зберегти партнерські взаємовідносини, зекономити час та фінансові витрати на судову тяганину, а головне – отримати виконання своїх вимог.

Головною відмінністю мирової угоди від угоди за результатами медіації є обов'язкове її затвердження ухвалою суду, у резолюції якої зазначаються умови угоди. Результат медіації укладається в простій письмовій формі та не потребує додаткового підтвердження з боку судових інституцій.

У разі затвердження судом мирової угоди, виконавче провадження підлягає закінченню.

Важливим питанням, щодо медіації у діяльності державного або приватного виконавця, є питання примусового виконання угод, досягнутих сторонами за результатами угоди. Воно дійсно може бути забезпечене судом або іншим компетентним органом, що є суддею, або приймає рішення, так як мирова угода ухвалою одного із зазначених органів.

Законодавство України не відносить до обов'язків державних та приватних виконавців сприяння утвердженню мирової угоди та досягнення домовленостей між сторонами під час здійснення виконавчого провадження. Медіація може використовуватися під час виконавчого провадження як додатковий або альтернативний спосіб забезпечення належного та своєчасного виконання судового рішення шляхом затвердження мирової угоди, а також співіснувати з виконавчим процесом шляхом затвердження угоди за результатами медіації.

ЛІТЕРАТУРА :

1. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Адвокат та медіація. Г. Гаро, А. Зернова, Г. Єременко [та ін.] Харків : *ФАКТОР-МЕДІА*, 2022. 112 с.
3. Дякович М. М. Нотаріус як медіатор. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 54–55. URL: http://lsej.org.ua/1_2015/14.pdf
4. Євхутіч І.М., Здреник І.В. Медіація VS врегулювання спору за участю судді: основні способи урегулювання цивільних та господарських правових конфліктів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 94-98.
5. Медіація та судова система. Що? Як? Навіщо? URL: http://namu.com.ua/ua/downloads/promomaterials/DODATOK_6_BROSHURA_MEDIATCHIA_TA_SUD.pdf
6. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.]; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса: *Екологія*, 2019. 456 с.
7. Можайкіна О. Медіація у виконавчому провадженні. *Evropský politický a právní diskurz*. 2018. Sv. 5, Vyd. 1. С. 131-136.
8. Тюрін Г. Є. Порядок діяльності прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод. *Форум права*. 2014. № 2. С. 442–447.
9. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>
10. Про нотаріат: закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 39. ст. 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>
11. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1618-15>
12. Про прокуратуру: закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 2-3. ст. 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1697-18>
13. Про виконавче провадження: закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016. № 30, ст. 542. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>
14. Про судоустрій і статус суддів: закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
15. Про медіацію: закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. №7. Ст. 51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
16. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. Відомості Верховної Ради. 2013. № 27. ст. 282. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

Навчально-методичний посібник

Мартинс ТОЛС
Леонардус ван РОЕКЛ
Лілія МАТВЄЄВА
Поліна БАЛТАДЖИ
Олена КОВАЛЬОВА
Олена КРИЖАНІВСЬКА
Світлана МИРЗА
Алла ПИШНА

АЗБУКА МЕДІАЦІЇ

Підп. до друку 23.12.2023. Формат 60x84/16.
Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум.-друк. арк. 6,39 Обл.-вид. арк. 5,8
Надруковано з готового оригінал-макету
Редакційно-видавничий відділ
Одеського державного університету внутрішніх справ
м. Одеса, вул. Успенська, 1,
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДП № 3507 від 25.06.2009